

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Монографія

За загальною редакцією доктора економічних наук,
професора А.І.Ковальова

Одеса
АТЛАНТ
2014

УДК 338.8 (075.8)
ББК 65.011
К55

Автори:

**Ковальов А.І., Муратов О.М., Балджи М.Д., Карпов В.А.,
Сментина Н.В., Дарієнко О.В., Корольова Т.С., Котова І.М.,
Павлова Т.В.**

Рекомендовано до друку Вченою радою Одеського національного економічного університету (протокол № 2 від 28 жовтня 2014р.).

Рецензенти:

Бутенко А.І., доктор економічних наук, професор;
Янковий О.Г., доктор економічних наук, професор.

Економічний розвиток регіону на основі активізації підприємницької діяльності: монографія //За заг. ред. док. економ. наук, професора А.І.Ковальова — Одеса: Атлант, 2014. — 178 с.

ISBN

У роботі розглянуто наукові результати та напрацювання членів кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету, отримані в процесі виконання прикладної науково-дослідної роботи за темою «Стимулювання розвитку підприємництва в системі механізму управління економіки регіону».

Розкрито теоретичні аспекти функціонування малого підприємництва в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Проведено аналіз комплексної оцінки діяльності суб'єктів підприємництва в Одеській області, розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в регіоні.

Рекомендується для студентів, аспірантів, викладачів та науковців, що досліджують проблеми розвитку соціально-економічних процесів на регіональному рівні.

**УДК 338.8 (075.8)
ББК 65.011**

ISBN

© Ковальов А.І., Муратов О.М., Балджи М.Д.,
Карпов В.А., Сментина Н.В., Дарієнко О.В.,
Корольова Т.С., Котова І.М., Павлова Т.В., 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
1.1. Державна політика сприяння розвитку підприємництва на національному та регіональному рівнях	6
1.2. Інформаційно-аналітична база щодо підтримки діяльності малих та середніх підприємств країни	27
1.3. Міжнародна технічна допомога з підтримки малого та середнього підприємництва: вимоги та проекти	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	
2.1. Тенденції розвитку підприємництва в Україні та Одеській області.....	39
2.2. Концепція формування системи індикаторів оцінки стійкого функціонування малих та середніх підприємств.....	59
2.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в Одеській області.....	72
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ОДЕЩИНІ	
3.1. Пропозиції щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в регіоні	83
3.2. Підвищення ефективності податкового стимулювання малого і середнього підприємництва	93
3.3. Напрями адаптації малих підприємств для запобігання ризиків їх функціонування	112
ВИСНОВКИ	131
Список використаних джерел.....	133
Додатки.....	139

ВСТУП

Важливою складовою зміцнення конкурентоспроможності економіки є підприємництво. З моменту набуття Україною незалежності відбувалось поступове становлення вітчизняного підприємництва як самостійного соціально-економічного явища. Розширення структури пропозицій на внутрішньому ринку товарів та послуг, створення ефективного конкурентного середовища, стимулювання інноваційного розвитку, відродження підприємницької ініціативи населення, створення додаткових робочих місць та підвищення гнучкості зайнятості, зміцнення регіональних економік – це далеко не всі, але дуже важливі завдання, що стоять перед вітчизняним підприємництвом. При цьому невід’ємними складовими сучасного підприємництва є малий та середній бізнес, на який покладаються функції прискорення структурної перебудови економіки, підвищення організаційної ефективності використання ресурсів.

Мале та середнє підприємництво у національній системі підприємництва виступає однією з невід’ємних і потужних складових національних господарських систем, важливим компонентом резервів соціально-господарського зростання та розвитку. Відповідно й проблеми стимулювання його розвитку займають особливе місце в сучасних соціально-економічних відносинах у країні, в першу чергу з огляду на те, що кількісні і якісні характеристики малих та середніх підприємств, ступінь розвитку інфраструктури даного сектору реальної економіки значною мірою визначають рівень економічного зростання та є найважливішою складовою формування ринкової економіки. За умови виваженої державної політики вітчизняний малий та середній бізнес здатен створити тисячі нових робочих місць і сприяти становленню України як економічно розвиненої європейської держави.

Як невід’ємний сектор ринкової економіки підприємництво має явну регіональну орієнтацію, оскільки підприємства малого та середнього бізнесу планують свою діяльність, виходячи, перш за все, з потреб місцевих ринків, обсягів та структури локального попиту, а місцева влада в межах своїх повноважень формує підприємницький клімат.

Одеська область увійшла до п’ятірки регіонів-лідерів за кількістю фізичних осіб-підприємців. Проте загальна динаміка кількісних показників розвитку малого підприємництва в регіоні характеризується негативними тенденціями. З огляду на це актуальними залишаються питання стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва Одещини з огляду на нормативно-законодавчу регламентацію процесу на макрорівні та специфіку функціонування підприємств мезорівня.

Даний звіт розкриває теоретичні аспекти функціонування малого підприємництва в Україні в контексті євроінтеграції, проведено аналіз комплексної оцінки діяльності суб’єктів підприємництва в Одеській області та розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в регіоні.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Державна політика сприяння розвитку підприємництва на національному та регіональному рівнях

Проведення системних реформ, які охоплюють різні аспекти економічного життя регіонів України, потребує науково обґрунтованих концептуальних пропозицій в царині сприяння розвитку підприємництва в контексті інтеграційних процесів. Важливою складовою реформування має бути створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, формування цивілізованого підприємницького середовища в кожному регіоні держави, яке б відповідало загальносвітовим і європейським стандартам.

У рамках сприяння розвитку підприємству найширше застосовується категорія *«підтримка підприємництва»*.

З одного боку, категорію розглядають як *синтез управлінського та забезпечуючого елементів*. Через управлінський елемент підтримки відбувається вирішення організаційно-адміністративних питань, планування і контроль, через забезпечуючий елемент – сприяння забезпеченню підприємництва матеріально-технічними ресурсами, інформаційне обслуговування, надання кредитів тощо.

З іншого боку, категорія «підтримка підприємництва» відноситься до економічної функції уряду, а її елементами визнаються – *забезпечення, управління, стимулювання*.

Будь-яке втручання уряду прямо чи опосередковано у розвиток підприємництва потрібно кваліфікувати як управління його розвитком, що передбачає цілеспрямовану, комплексну діяльність державних та недержавних інститутів, спрямовану на поєднання, узгодження,

комбінування різних форм, методів регулювання, підтримки, стимулювання і мотивації розвитку суб'єктів підприємництва та їхньої інфраструктури. Сутність зазначених інститутів розкривається та реалізується в їхній взаємодії з суб'єктами підприємництва через головні функції управління, реалізація яких саме й передбачає формування механізмів управління розвитком підприємництва.

Технологію обґрунтування державної політики сприяння розвитку підприємництва зображено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Технологія обґрунтування державної політики сприяння розвитку підприємництва

Важливою є диференціація функцій державної підтримки підприємництва на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Розмежування функцій управління підприємництвом між центральними, регіональними та місцевими владними інститутами переважно зумовлене важелями впливу, які можуть бути застосовані відповідними органами влади.

За сучасних умов такий підхід потребує децентралізації повноважень і посилення ролі регіонів.

Центральні інститути влади концентрують свою діяльність на створенні та вдосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та обміну інформацією щодо політики сприяння розвитку підприємництва, на методичному забезпеченні механізмів підтримки цього сектора економіки. Регіональні та місцеві органи влади концентрують свою діяльність на вдосконаленні та безпосередньому провадженні практики управління.

Інститути державного рівня виконують такі функції:

- ✓ розробка нових та вдосконалення чинних законодавчо-правових документів;
- ✓ встановлення правових норм та гарантій захисту власності підприємців;
- ✓ стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- ✓ створення сприятливого податкового та інвестиційного режимів для суб'єктів підприємництва.

Управління регіонального рівня виконуватись такі функції:

- ✓ визначення пріоритетів розвитку підприємництва в регіоні;
- ✓ створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва;
- ✓ розробка регіональних програм розвитку підприємництва;
- ✓ створення «полюсів росту»;
- ✓ розробка гнучкої системи застосування фінансових механізмів підтримки підприємництва;
- ✓ інноваційна підтримка; запровадження механізму регіональних замовлень;
- ✓ створення мережі ринкової інфраструктури;
- ✓ організація інформаційно-консультативної підтримки;
- ✓ організація системи підготовки та перепідготовки підприємців і фахівців для сфери підприємництва.

Органи місцевої виконавчої влади виконуватись такі функції:

- ✓ визначення пріоритетних напрямів розвитку підприємництва на рівні міста;
- ✓ встановлення режиму використання об'єктів нерухомого майна та використання і забудова земель;
- ✓ розробка і впровадження механізму передачі або надання в оренду малим підприємствам виробничих площ, обладнання, земельних ділянок;
- ✓ розробка та запровадження механізму пільгового оподаткування щодо місцевих податків;
- ✓ організація системи соціальних гарантій;
- ✓ стимулювання системи підвищення кваліфікації підприємців та фахівців;
- ✓ організація інформаційної підтримки.

Процес функціонування інституту управління розвитком підприємництва охоплює декілька складових (етапів):

- аналіз зовнішнього середовища та стану розвитку підприємництва регіону;
- розробку регіональної та місцевих програм розвитку підприємництва;
- прийняття управлінських рішень;
- контроль за виконанням управлінських рішень.

Важливою складовою моделі інституту регіонального управління є сукупність принципів, які слід розглядати у двох площинах: принципи регіональної системи управління підприємництвом і принципи побудови програмних документів. З огляду на це, державні інститути на місцях повинні розробляти і впроваджувати систематичну діяльність з метою підтримки розвитку підприємництва в регіонах. Така діяльність може бути означена як **регіональна політика розвитку підприємництва**.

До основних засад регіональної політики розвитку підприємницької

діяльності в регіоні належать, передусім, організаційна та економічна підтримки суб'єктів господарювання державними інститутами та позадержавними інституціями (рис. 1.2), визначення економічних пріоритетів з боку регіональних органів влади та ін.

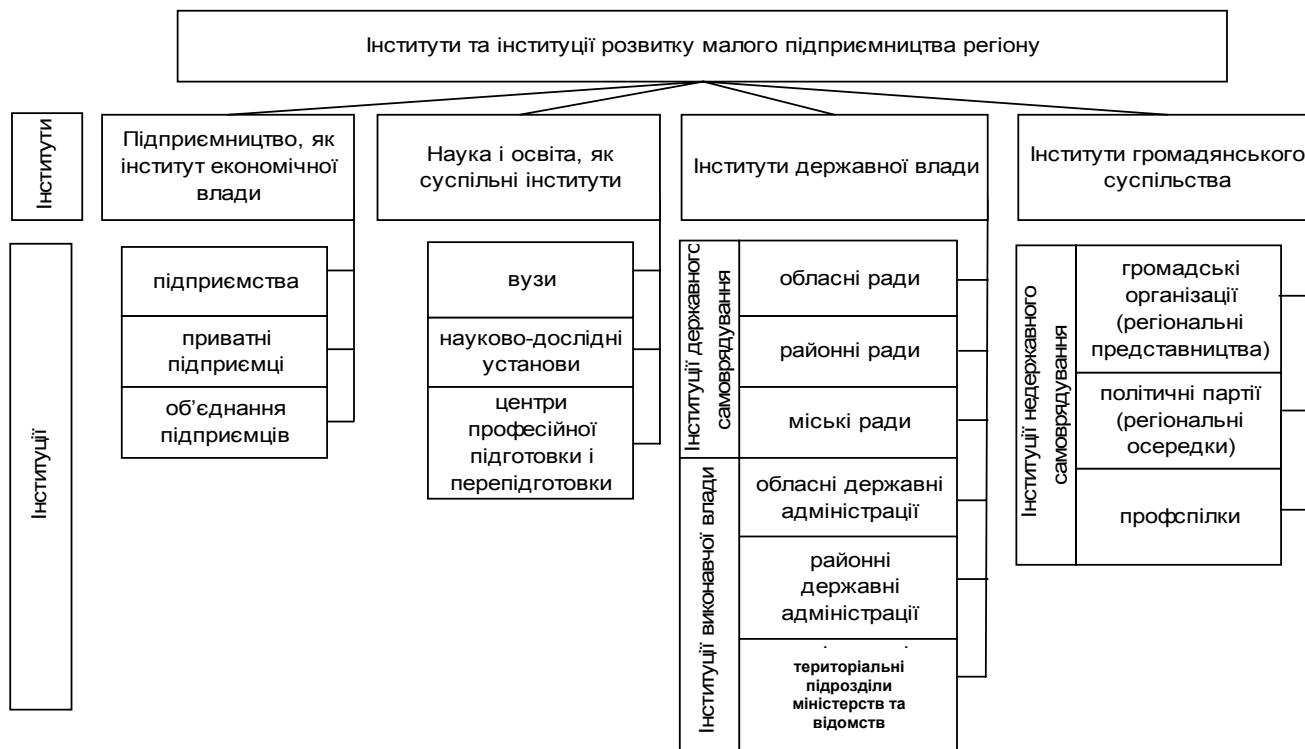

Рис.1.2. Суб'єкти та інституції розвитку підприємництва регіону

Сучасна політика регіонів з проблем розвитку регіонального підприємництва повинна формуватись на підставі усвідомлення інтересів регіону та визначення стратегії його розвитку, ролі, місця і функцій регіонального підприємництва в ній.

Регіональна система підтримки підприємництва, як правило, складається з таких чинників:

- *адміністративних* – взаємодія структур, що уповноважені здійснювати підтримку малого підприємництва на рівні регіону;
- *нормативно-правових* – підготовка та реалізація рішень регіонального рівня і участь у розробці проектів законів;
- *організаційних* – сфера інфраструктури, підприємства-оператори і виконавці регіональних програм підтримки підприємництва;

- *фінансово-економічних* – розробка й вдосконалення механізму фінансової та майнової підтримки малого підприємництва, включаючи контроль за цільовим використанням коштів фінансової підтримки.

У більш загальному вигляді інституційний механізм регулювання розвитку підприємництва зводиться до трьох груп інститутів: організаційно-правових, фінансових та економічних (табл. 1.1), при цьому зусилля робиться на необхідності їх використання у комплексі на макро-, мезо- і мікрорівнях.

Таблиця 1.1

Інституційні механізми регулювання розвитку підприємництва

<i>Організаційно-правові інститути</i>	<i>Економічні інститути</i>	<i>Фінансові інститути</i>
<p>Механізми підвищення якості договорів купівлі-продажу державного і комунального майна</p> <p>Механізми контролю договірних зобов'язань</p> <p>Механізми заміни менеджменту на приватизованих малих підприємствах</p> <p>Механізми вдосконалення правової і нормативної бази</p> <p>Механізми інформаційної підтримки</p> <p>Механізми страхування</p> <p>Механізми легалізації тіньової економіки</p> <p>Механізми захисту прав власності</p> <p>Механізми залучення малих підприємств у сферу зовнішньоекономічної діяльності</p> <p>Механізми квотування</p> <p>Механізми субконтрактації</p> <p>Механізми франчайзингу</p>	<p>Механізми мотивації і стимулювання науково-технічного розвитку виробництва;</p> <p>високоякісної праці;</p> <p>підприємництва;</p> <p>мотивації господарювання</p> <p>Механізми створення додаткових робочих місць</p> <p>Механізми ціноутворення при продажу державного майна</p> <p>Механізми перерозподілу кадрів між державним і недержавним секторами економіки</p> <p>Механізми переоформлення прав на землю</p> <p>Механізми розукрупнення великих державних підприємств (комерціалізація)</p> <p>Механізми корпоративної діяльності</p> <p>Механізми реституції і реприватизації</p> <p>Механізми конкуренції і ринкового ціноутворення</p> <p>Механізми бізнес-планування</p>	<p>Механізми перерозподілу фінансових потоків між державним і недержавним секторами економіки</p> <p>Фіскальні механізми</p> <p>Механізми мікрокредитування</p> <p>Механізми фінансової підтримки</p> <p>Механізми надання пільг окремим категоріям суб'єктів підприємництва</p> <p>Механізми участі держави в капіталі компаній</p> <p>Механізми санації і банкрутства збиткових підприємств</p> <p>Механізми активізації ринку нерухомості</p> <p>Механізми усунення територіальних диспропорцій у розвитку підприємницького сектора</p> <p>Механізми залучення інвестицій: емісія акцій і облігацій;</p> <p>реінвестування прибутку</p>

Суб'єктами реалізації державної політики стосовно малого бізнесу в Україні відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого і середнього підприємництва» є:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва;
- інші центральні органи виконавчої влади;
- Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- місцеві державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування;
- консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи у сфері розвитку малого і середнього підприємництва.

Функції органів державної влади та управління у сфері розвитку підприємництва подані у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Інституційно-функціональна структура підтримки підприємництва України з боку органів державної влади та управління

<i>Елемент системи</i>	<i>Основні функції</i>
1	2
Кабінет Міністрів України	забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері розвитку підприємництва; розроблення та виконання загальнодержавних програм розвитку малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів; здійснення заходів щодо розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; спрямування, координація та контроль діяльність органів виконавчої влади, які забезпечують надання державної підтримки.

1	2
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва</p>	<p>внесення пропозицій щодо формування та реалізація державної політики у сфері розвитку підприємництва;</p> <p>підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів і видів підтримки суб'єктів підприємництва;</p> <p>розроблення проектів державних програм розвитку підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та здійснення моніторингу виконання;</p> <p>внесення пропозицій щодо визначення основних фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку підприємництва;</p> <p>утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів з питань розвитку підприємництва;</p> <p>формування єдиної інформаційної системи для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку підприємництва;</p> <p>сприяння діяльності громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів підприємництва;</p> <p>забезпечення пропагування і популяризації підприємницької діяльності;</p> <p>забезпечення представництва в міжнародних організаціях, налагодження співпраці з органами влади іноземних держав щодо розвитку підприємництва;</p> <p>підготовка і публікація щороку в засобах масової інформації звітів про стан розвитку в Україні та його державну підтримку, проведення оцінки фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку підприємництва та рівня ефективності державної підтримки;</p> <p>методологічне забезпечення діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та сприяння розробленню і здійсненню ними заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва, у тому числі виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва;</p> <p>сприяння формуванню інфраструктури підтримки підприємництва.</p>

1	2
Інші центральні органи виконавчої влади	<p>участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері розвитку підприємництва, у розробленні проектів державних програм розвитку, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та здійснення моніторингу виконання;</p> <p>забезпечення рівних можливостей суб'єктів підприємництва для доступу до участі у виконанні загальнодержавних, регіональних та галузевих програм</p>
Рада міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації	<p>визначення регіональних пріоритетів і видів державної підтримки з урахуванням загальнодержавних пріоритетів;</p> <p>розроблення проектів регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, національних і регіональних соціально-економічних, екологічних, культурних та інших особливостей, здійснення моніторингу виконання таких програм;</p> <p>сприяння розвитку міжрегіонального співробітництва суб'єктів малого і середнього підприємництва;</p> <p>забезпечення пропагування і популяризації підприємницької діяльності;</p> <p>налагодження співпраці з міжнародними організаціями, адміністративно-територіальними утвореннями іноземних держав з питань розвитку малого і середнього підприємництва;</p> <p>проведення оцінки фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва та рівня ефективності державної підтримки, прогнозування розвитку малого і середнього підприємництва у відповідних регіонах України;</p> <p>сприяння формуванню інфраструктури підтримки підприємництва у відповідних регіонах України;</p> <p>методичне забезпечення органів місцевого самоврядування, сприяння розробленню та здійсненню ними заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва.</p>

1	2
Верховна Рада Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування	<p>визначення пріоритетів та видів державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва з урахуванням загальнодержавних пріоритетів;</p> <p>участь у розробленні проектів регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва, їх затвердження та забезпечення виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, національних і місцевих соціально-економічних, екологічних, культурних та інших особливостей, здійснення моніторингу виконання таких програм;</p> <p>сприяння формуванню інфраструктури підтримки підприємництва;</p> <p>сприяння діяльності громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва.</p>

Об'єктами інфраструктури щодо підтримки малого і середнього підприємництва законодавство країни визнає також бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва.

Як засвідчує вивчення закордонного досвіду, **неодмінною умовою успіху в розвитку підприємництва є положення про те, що мале підприємство має потребу у всебічній і стабільній державній підтримці**. Вона втілюється в різних формах, передусім шляхом стимулювання виробництва найбільш пріоритетних видів продукції, надання податкових пільг, дотацій, пільгового банківського кредитування, створення інформаційно-консультативних і науково-технічних центрів, розвитку системи страхування, організації матеріально-технічного постачання.

Важливу роль відіграють прийняття і виконання законодавства, розробка і реалізація конкретних комплексних програм.

Провідна роль відводиться інститутам державної та громадської підтримки підприємництва. Так у країнах Європи з метою підтримки підприємництва створена мережа бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів, націлена на його розвиток.

Наприклад, у **Великобританії** кадри для підприємництва готує спеціально створена громадська організація – Комісія з робочої сили. Консультаційну допомогу надають місцеві органи влади, що залучають із цією метою торгово-промислові палати, навчальні заклади і асоціації.

У **ФРН** допомогу малому бізнесу у формі консультацій, навчання, допомоги в налагодженні ділових контактів надають 83 торгово-промислові палати, які фінансуються за рахунок внесків своїх членів і проведення навчальних занять. Завдяки цій системі малий бізнес отримує кваліфіковану допомогу і експертну підтримку, доступ до національних і міжнародних інформаційних мереж, забезпечуються ринковою і технічною інформацією, консультуються з питань авторського і патентного права, торговельних марок і т.д.

У **Японії** провідною організацією, що надає підприємству управлінську і технічну допомогу, є Інститут малого бізнесу. Ця спеціалізована організація веде підготовку інструкторів і консультантів з менеджменту, навчає відповідний персонал. Діяльність інституту фінансується державою і частково – за рахунок плати за навчання. Значну роботу з консультування малого і середнього бізнесу на місцях ведуть торгово-промислові палати, а також місцеві науково дослідницькі установи і лабораторії.

Порівняльний аналіз інституційного середовища України з розвинутими країнами світу представлено у таблиці 1.3.

Порівняльна характеристика інституційного середовища України з розвинутими ринковими економіками інших країн

Характеристика інституційного середовища	<i>США</i>	<i>Західна Європа</i>	<i>Україна</i>
Фінансовий ринок	Орієнтований на ринок цінних паперів; менеджери контролюються правилами розкриття інформації і ринковими механізмами (злиття і поглинання)	Орієнтований на банки; моніторинг за рахунок перехресного володіння акціями; контроль ради директорів	Нерозвинутий; неліквідний ринок акцій; слабкий моніторинг з боку державних органів
Ринок робочої сили	Велика кількість бізнес-шкіл та консультаційних фірм, що пропонують підприємствам широкий вибір спеціалістів; високий рівень фахової підготовки і добробуту забезпечують високу мобільність ринку	Невелика кількість бізнес-шкіл; підготовка здійснюється всередині фірм з орієнтацією на внутрішньо корпоративні інтереси	Невелика кількість бізнес-шкіл; підготовка носить епізодичний характер; дефіцит висококваліфікованих управлінських кадрів; робоча сила негнучка
Товарний ринок	Надійне забезпечення дотримання відповідності за здійснення договорів, контрактів, угод; ефективний механізм розповсюдження інформації; активна роль споживачів та їх організацій	Надійне забезпечення дотримання відповідності за здійснення договорів, контрактів, угод; ефективний механізм розповсюдження інформації; активність споживачів виражена менше	Обмежене забезпечення дотримання відповідальності за здійснення договорів, контрактів, угод; малий обсяг інформації, що розповсюджується; відсутність ефективних споживачів
Державне регулювання	Низький рівень державного втручання; відносно низька корупція	Помірне державне втручання; відносно низький рівень корупції	Високий ступінь державного втручання; високий рівень корупції
Механізм забезпечення законодавства	Передбачуваний	Передбачуваний	Непередбачуваний
Корпоративна структура	Сфокусована; диверсифіковані групи не мають переваг; ефективне корпоративне управління	Диверсифіковані групи можуть мати деякі переваги; ефективне корпоративне управління	Нерозвинута структура; неефективне корпоративне управління

У країнах Євросоюзу реалізується політика підтримки малого підприємництва, головною метою якої є збалансування інтересів держави та бізнесу, забезпечення оптимальних умов для підприємницької діяльності, посилення конкурентоспроможності малого бізнесу.

Основні цілі регулювання та підтримки підприємництва в країнах – членах ЄС зводяться до такого:

- укріплення єдиного внутрішнього ринку ЄС;
- усунення адміністративних бар'єрів;
- уніфікація законодавчої бази та посилення взаємодія країн ЄС для більш глибокої економічної співпраці.

Система регулювання та підтримки малого бізнесу в Європі почала складатися ще в 70-х роках минулого століття. Сьогодні державне регулювання малого підприємництва здійснюється шляхом законодавства, розробки та реалізації цільових програм фінансового, технічного, інформаційного та кадрового сприяння розвитку підприємництва. Для стимулювання розвитку підприємництва розроблені нові юридичні моделі (Європейська акціонерна компанія, Європейський пул економічних інтересів), які дозволяють малим підприємствам різних країн, що вступають у ділові стосунки, ефективно вирішувати проблеми розбіжностей правових систем різних держав.

Політика підтримки малого підприємництва в країнах Європи здійснюється через діяльність держави та через спеціальні програми, які реалізуються під егідою Європейського союзу. Фінансування заходів з підтримки малого бізнесу відбувається зі структурних фондів Євросоюзу, таких як Фонд регіонального розвитку та Соціальний фонд.

Закордонний досвід та аналіз вітчизняної практики засвідчує, що **державна політика підприємництва повинна передбачати:**

- ✓ створення загальних економічних, правових і соціальних умов, які б сприяли розвитку ефективного бізнесу: реальну трансформацію відносин власності; забезпечення правових гарантій

підприємницької діяльності; стабілізацію і посилення національної грошової одиниці, здійснення необхідних антиінфляційних заходів тощо;

- ✓ створення державної системи підтримки бізнесу. Головними елементами такої системи повинні стати: формування реально працюючої ринкової інфраструктури;
- ✓ розробку системи фінансової підтримки підприємницької діяльності, включаючи формування стартового капіталу; створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності;
- ✓ упровадження прогресивної системи підготовки кадрів для підприємницької діяльності.

☝ Отже, *розвиток підприємництва в регіонах України* вкрай необхідний, він *повинен відбуватися на основі запровадження ліпшого зарубіжного, і передусім європейського досвіду*, тобто відбуватися при використанні європейських стандартів розвитку підприємництва, що значною мірою обумовить створення сучасної ринкової економіки з соціальною спрямованістю.

Законодавство України передбачає такі **напрямки державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні:**

- 1) удосконалення та *спрощення порядку ведення обліку* в цілях оподаткування;
- 2) *запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємництва, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві;*

- 3) залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;
- 4) забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо;
- 5) сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;
- 6) гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- 7) сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур;
- 8) організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 9) впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого і середнього підприємництва новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг).

Слід відмітити, що в Україні є можливість отримати фінансування з фондів Європейського Союзу на розвиток підприємництва з огляду на те, що Єврокомісія в межах відповідної програми планує фінансування за такими напрямками:

➤ підтримка інституцій у впровадженні політик і проведенні правових реформ, що мають підтримати розвиток малих і середніх підприємств. Ця підтримка здійснюватиметься на основі оцінки прогресу у впровадженні Акту про малий бізнес для Європи;

➤ продовженні ініціативи «EastInvest» – проекту, що надає підтримку організаціям з підтримки бізнесу у країнах Східного партнерства (а такими є Азербайджан, Білорусь, Грузія, Вірменія, Молдова та Україна) та сприяє розвитку торгівлі між європейськими компаніями та компаніями з країн-сусідів на Сході. Цього планується досягти за допомогою співпраці між трьома організаціями, що представляють бізнес ЄС, а саме Асоціацією торговельно-промислових палат Європи (Eurochambers), Business Europe та EUAPME (Union Européenne de l'Artisanat et des Petites et Moyennes Entreprises).

Відповідно до доручення Президента України та на підставі Закону України «Про адміністративні послуги» у кожному районі (місті обласного значення) України в 2014 році має бути відкритий **Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП)**.

Європа давно і успішно реалізує подібну практику. Там розроблено загальнодоступні методики, завдяки яким, кожен суб'єкт звернення може отримати всі необхідні документи адміністративного характеру, не використовуючи послуги сторонніх підприємств і організацій, уникнути тяганини і черг.

Головне завдання подібних структур – створення доступних і зручних умов для отримання громадянами та суб'єктами господарювання послуг, що надають органи місцевого самоврядування та територіальні органи державної влади.

Основна мета створення Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) – це спрощення та прискорення процедур отримання адміністративних послуг, підвищення рівня інформованості людей, запобігання прояву корупції та усунення посередництва під час видачі документів. Має бути одне місце – єдиний центр, де громадяни можуть отримати інформацію про умови надання адміністративних послуг, отримати допомогу в оформленні документів, здати їх і там же отримати результат запиту у встановлені законом терміни. Таким єдиним центром повинен стати ЦНАП, який об'єднає в собі суб'єктів надання адміністративних послуг, представників дозвільних органів, адміністраторів, державних адміністраторів та забезпечить дотримання принципу організаційної єдності щодо отримання (видачі), переоформлення та анулювання документів адміністративного характеру, видачі їх дублікатів, копій, виписок. Практика великих міст України, не кажучи вже про Європу, показує, що проект затребуваний і користується попитом як у населення, так і у юридичних осіб.

Спектр питань, які повинен охопити ЦНАП, дуже широкий. Сама **процедура надання адміністративної послуги** проста. Приватна особа, юридична особа, підприємець звертається до співробітника Центру, отримує первинну консультацію, список необхідних документів для вирішення питання, потім за описом передає документи і у встановлений для даної послуги термін отримує готовий результат.

Робота ЦНАП планується за принципом «єдиного офісу», в якому будуть взаємодіяти структурні підрозділи міської ради, дозвільні, територіальні та центральні органи державної влади. Саме за такою схемою нині реалізуються ЦНАП, що відкриваються. Однак, на нашу думку, подібна схема має як недоліки, так і переваги, при цьому позитивні якості залежать від суб'єкта застосування і реалізації наданої послуги. Багато в чому подібні недоліки і позитивні характеристики схеми ЦНАП впливають і на ефективність державного регулювання МСП. Основні характеристики викладеної схеми розглянуті в таблиці 1.4.

Переваги і недоліки схеми ЦНАП

Суб'єкт застосування та реалізації наданої послуги ЦНАП			
Орган державного регулювання МСП		Суб'єкт підприємницької діяльності	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Компактність і хороша керованість єдиною структурою ЦНАП	Спеціалізовані послуги, що вимагають залучення фахівців, створюють певну міжвідомчу плутанину	Скорочує час звернення і спрощує процедуру надання послуги	Забюрократизованість процедури
Загальний методологічний підхід до створення ЦНАП	Загальний підхід може призвести до неповороткості і бюрократизації системи	Можливість більш чітко і прозоро розуміти схему реалізації послуг	З ростом об'єктів і кількості послуг підприємцю буде більш складно розбиратися у схемі надання послуг
Уніфікація діяльності ЦНАП дозволить створити єдину інформаційну систему для МСП	Створення складної системи інформатизації вимагатиме великих витрат	Дозволить контактувати з системою в онлайн-режимі	Підвищаться вимоги до загальної культури бізнесу в МСП
Державний контроль за ціноутворенням послуг ЦНАП	Складність оптимізації вартості послуг	Чітке розуміння вартості послуг	Можливості формування корупційних схем
Формування державної політики регулювання діяльності МСП	Зіткнення міжвідомчих інтересів	Чітке розуміння державної політики регулювання МСП	Монополізація у сфері надання послуг для підприємців

Впровадження ЦНАП в Україні знаходиться на початковому етапі, тому, в даний час, відсутня інформація щодо їх ефективності для МСП. Безумовно моніторинг їх діяльності ліквідує прогалину в цій частині.

Незважаючи на принципову відмінність дефініцій «підприємництво» і «підприємство», у більшості наукових досліджень поняття «мале підприємництво», «малий бізнес», «мале підприємство» часто ототожнюються або підміняють одне одного.

Малий бізнес – це форма організації бізнесу, яка відповідає певним критеріям. Така форма має законодавче закріплення, а характерною особливістю підприємництва є інноваційний характер. Малий бізнес як форма організації може функціонувати у різних сферах діяльності, але не обов'язково він має інноваційний характер. Така неузгодженість у понятійному апараті виникає внаслідок того, що, як правило, більшість інноваційних досягнень впроваджується через малі та середні підприємства.

В цілому виникає потреба в розмежуванні понять «підприємництво», «малий бізнес» і «підприємництво у малому бізнесі», що є необхідним з огляду на виконання державою функції регулювання економіки, у тому числі й у сфері малого бізнесу.

Сектор малого і середнього бізнесу охоплює різноманітні види виробничої діяльності і типи робіт, які відповідають широкому спектру можливостей ринку, що ускладнює будь-яку універсальну систематизацію чи готове порівняння діяльності підприємств. Розмежування середнього і малого бізнесу здійснюється за формальними ознаками, а порівняльний аналіз секторів малого та середнього бізнесу в розрізі економік різних країн ускладнюється у зв'язку з відмінностями в офіційних визначеннях дрібних підприємств і використовуваній термінології.

Різні дослідники пропонували для визначення поняття малого бізнесу використати кількісні, якісні або комбіновані показники. Саме кількісні показники покладені в основу визначення малого бізнесу, прийнятого ЄС. Проте і в різних випусках «Європейського огляду малих і середніх підприємств» (The European Observatory for SMEs) використовувалися неоднакові категорії малих і середніх підприємств. Так, в «Європейському огляді» № 1 малих і середніх підприємств виділялися групи, згідно яких держава могла надавати допомогу. Такі критерії узагальнені в таблиці 1.5.

Класифікація підприємств відповідно до рекомендацій ЄС

Категорія підприємства	Критерії		
	Чисельність працівників	Річний оборот	Загальний річний баланс
<i>Мікро</i>	до 10	до 2 млн євро	до 2 млн євро
<i>Малі</i>	від 10 до 50	від 2 до 10 млн євро	від 2 до 10 млн євро
<i>Середні</i>	від 50 до 250	від 10 до 50 млн євро	до 43 млн євро

Статистичне визначення носить кількісний характер і використовується у статистичних розрахунках для виявлення вкладу малих підприємств у ВВП, вирішення проблеми зайнятості, експортної діяльності, розвитку інновацій і так далі. Так, наприклад, у Німеччині критерієм віднесення підприємств до тієї чи іншої категорії є кількість працівників, а кількість підприємств, де працює від 10 до 19 осіб, становить приблизно 35%. Частка малих підприємств забезпечує приблизно 70% працездатного населення роботою. Доля обігу, що припадає на малий та середній бізнес в Німеччині, становить приблизно 38% від загального виробництва. Частка в загальному обсязі ВВП — 40,7%. Підприємства цього сектора надають 83 % місць для професійного навчання.

У вітчизняну практику класифікаційні ознаки малого підприємництва були запроваджені у 1990 році Законом України «Про підприємства». Згідно законодавства до числа малих відносили підприємства будь-яких форм власності, включаючи державні, на яких середнє число щорічно зайнятих залежало від галузі підприємницької діяльності і коливалося від 15 до 200 осіб. Диференціація малих підприємств проводилася за формами власності та організаційно-правовими формами і мала важливе значення на перших етапах економічної реформи. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» від 18 вересня 2008 року встановлено, що малі підприємства мають середньооблікову чисельність працівників за звітний рік не більше 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) — не

більше 70 млн. грн. Попередньою редакцією Закону обсяг реалізації був зафіксований на рівні 500 тис. євро (за курсом НБУ у жовтні 2008 р. становив 3,7 млн. грн.).

Але критерій за чисельністю зайнятих є недосконалим, оскільки він не пов'язаний з іншими (величиною статутного капіталу або активів, річним оборотом) і недостатньо надійно характеризує розмір підприємства. З розвитком техніки і продуктивності праці значення такого показника, як чисельність працівників, знецінюється, що викликає необхідність розробки нових критеріїв.

Критерій чисельності працівників при віднесенні підприємств до суб'єктів малого бізнесу іноді доповнюється іншими, такими як: обіг капіталу (Франція, ФРН, Великобританія, Нідерланди), величина нерухомості. У Росії застосовується такий критерій, як обмеження частки участі у статутному капіталі. У бельгійському законодавстві існує кілька визначень малого та середнього бізнесу, які різняться передусім залежно від території. Загальним залишається обмеження за кількістю працюючих (не більше 50 осіб). Немає офіційно прийнятого визначення малого і середнього бізнесу в Ірландії. Зазвичай під малими і середніми розуміють підприємства, де не більше 500 осіб працюючих.

Нова редакція ч. 3 ст. 55 ГКУ об'єднала в собі визначення суб'єктів малого підприємництва, яке раніше існувало у ст. 1 Закону № 2063, із колишньою класифікацією підприємств на малі, середні та великі з ч. 7 ст. 63 ГКУ. В останній редакції Господарського кодексу з числа СМП виділено підкатегорію **суб'єктів мікропідприємництва**, яка обмежена **річним обсягом доходу в 2 млн. євро та чисельністю працівників – до 10 осіб**. **Малі суб'єкти підприємництва з кількістю працівників – до 50 осіб**, можуть отримувати **річний обсяг доходу до 10 млн. євро**, середні суб'єкти підприємництва (**кількість працівників до 249 осіб**) можуть отримувати **річний обсяг доходу до 50 млн. євро**.

1.2. Інформаційно-аналітична база щодо підтримки діяльності малих та середніх підприємств країни

Джерелом інформації про основні показники діяльності певного малого підприємства є статистична звітність за формою № 1 – підприємництво, де визначено інформацію за шести розділами, а саме: демографія підприємства; розподіл обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності, операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг); роботи (послуги), що виконуються на умовах підяду; кількість працівників та оплата їх праці; валові капітальні інвестиції, здійснені у звітному році; витрати підприємства на інновацію та інформатизацію.

Основні показники діяльності малих підприємств України як в цілому, так і за регіонами та видами економічної діяльності, *містить статистичний збірник Державного комітету статистики України* за певний рік, в якому є такі розділи:

- кількість малих підприємств;
- зайнятість та оплата праці;
- виробнича діяльність;
- малі промислові підприємства;
- малі підприємства сфери послуг;
- баланси малих підприємств;
- фінансові результати діяльності малих підприємств;
- рентабельність малих підприємств;
- інвестиційна діяльність;
- витрати малих підприємств на інновації та інформатизацію.

Аналогічна інформація готується Головними управліннями статистики у певному регіоні як у цілому, так і по містах та районах області.

Аналіз розвитку малого підприємництва за рік у певному регіоні України, висновки і пропозиції *містить економічна доповідь «Розвиток малого бізнесу»* в області за рік, що є результатом спільної роботи відділів

структурної статистики, статистики фінансів, промисловості Головного управління статистики в області і провідних науково-дослідницьких чи вищих навчальних установ. Вона містить сім субблоків, а саме: основна характеристика загального стану малого підприємництва; зайнятість і оплата праці; обсяг реалізованої продукції (робіт та послуг); операційні витрати з реалізованої продукції (робіт та послуг); фінансовий результат; валові капітальні інвестиції, інновації та інформатизаційна діяльність.

В Україні у новому Податковому Кодексі України (ПКУ) яскраво виражена тенденція фіскалізації оподаткування суб'єктів малого та середнього підприємництва. У цілому по Україні, починаючи з 2009 р., темпи зростання кількості суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), що припинили діяльність, у 2 рази перевищує темпи зростання кількості зареєстрованих, що свідчить про погіршення підприємницького середовища в Україні. Особливо це стосується СПД – фізичних осіб: якщо у 2000 р. відносно попереднього року їх кількість зросла на 14,5%, а тих, що припинили свою діяльність – на 16,2%, то у 2010 р. відповідно 5,3% та 9,6%.

Із прийняттям Податкового кодексу України (ПКУ) кількість фізичних осіб – платників єдиного податку з початку 2011 р. порівняно з попередніми двома роками практично не змінилась і становила приблизно 1 млн. осіб. Так, якщо за перше півріччя 2009 р. та 2010 р. їх кількість становила відповідно 1 млн. 52 тис. осіб та 1 млн. 127 тис. осіб, то на 01.01.2011 р. – тільки 1 млн. осіб. Але протягом 2011 р. спостерігається тенденція до різкого збільшення кількості платників єдиного податку на 10 тис. осіб щомісячно.

Розвиток економічних умов функціонування даного сектору зумовлює внесення змін до Податкового кодексу України, згідно з яким запроваджено нові правові засади функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва, яка є особливим механізмом справлення податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності. Разом з тим стимулювання середнього

бізнесу не здійснюється. Це свідчить про недооцінку потенціалу діяльності підприємництва у сфері середнього бізнесу.

З метою удосконалення механізму підтримки малого бізнесу у 2003 р. Європейська комісія запропонувала нову дефініцію сектору МСП, відповідно до якої, при його відокремленні використовуються три самостійні критерії: кількість персоналу, річний оборот і загальний річний баланс, тобто вартість активів. При цьому державна підтримка торкається саме категорії мікропідприємств. Слід зауважити, що обов'язковим критерієм щодо віднесення певного підприємства до групи МСП є кількість працівників, а одну з двох інших умов (річний оборот або вартість активів) підприємство визначає самостійно.

Порівняння класифікацій МСП і критеріїв щодо розподілу за певними групами відповідно до ЄС, Господарського (ГКУ) та Податкового Кодексів України (ПКУ) щодо спеціальних режимів оподаткування свідчить про те, що в умовах конкуренції на європейських ринках введені визначення ЄС і України будуть мати різні та неоднозначні наслідки: українські МСП за розміром активів і обороту в декілька раз менше, а отже, вони є менш конкурентоспроможні, ніж в інших країнах ЄС (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Класифікація МСП і критеріїв щодо розподілу на певні групи відповідно ЄС, ГКУ та ПКУ щодо спеціальних режимів оподаткування

Види підприємств	Кількість найманих працівників, осіб			Річний оборот			Баланс або вартість активів		
	ЄС	ГКУ	ПКУ	ЄС, млн. €	ГКУ, млн. €	ПКУ, млн. €	ЄС, млн. €	ГКУ, млн. €	ПКУ, млн. €
Мікро-	10	-	-	2	-	-	2	-	-
Малі	50	50	50	10	10	1,5	10	-	-

Підприємства малого бізнесу, або мікропідприємства виступають двигунами економічного зростання і розвитку, особливо в умовах високого рівня безробіття і високого рівня бідності, або в умовах роздробленої економіки, заснованої на готівкових розрахунках. Хоча сектор середнього бізнесу може створювати більше робочих місць з повною зайнятістю в розрахунку на кожну фірму і забезпечувати досить довго визначений дохід на кожного працівника, сектор мікропідприємства сприяє підвищенню добробуту власників, утворенню додаткових доходів родини і створенню фірм у сфері обслуговування і роздрібної торгівлі, які надають послуги і товари на місцевому ринку. Підприємства малого бізнесу мають потенційні можливості для економічного зростання. Приблизно 2–5% усіх таких підприємств стають підприємствами середнього бізнесу.

Дані, що характеризують підприємства малого і середнього бізнесу в Україні та Євросоюзі, наводить Міжнародна фінансова корпорація (IFC) (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Характеристика підприємств малого та середнього бізнесу в Україні і в Європі

Показник	Україна		Євросоюз	
	Малий	Середній	Малий	Середній
Чисельність персоналу, осіб	< 50	50 – 250	< 50	50 – 250
Річний валовий дохід, млн. євро	< 10	10 – 50	< 10	10 – 50

Як видно з таблиці 1.7, розбіжності у основних критеріях (чисельності працюючих та річного валового доходу) по розмежуванню малого та середнього бізнесу в Україні та країнах Євросоюзу після появи у Господарському кодексі України нової класифікації суб'єктів малого, середнього та великого підприємництва зникли.

Поняття «**мале підприємство**» є широким і включає як платників єдиного податку, так і інші підприємства, які належать до категорії малих підприємств, але не перебувають на загальній системі оподаткування. Критерії, що наведені у Господарському Кодексі України для віднесення підприємств до малих, застосовуються також і при визначенні поняття «суб'єкт малого підприємництва» у розумінні закону № 2063. У той же час, перелічені вище суб'єкти, що відповідають критеріям, які наведено у ГКУ, є малими підприємствами, оскільки у цьому документі такі обмеження відсутні, а в ч.7 с. 63 міститься уточнення – «незалежно від форми власності» (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Порівняльна характеристика окремих аспектів функціонування різних організаційно-правових форм малих підприємств України

Ознака	Приватне підприємство	Товариство з обмеженою відповідальністю	Акціонерне товариство закритого типу
<i>Управління</i>	Переважає зосередження функцій управління і прийняття рішень в руках однієї особи	Управлінські рішення приймаються за узгодженням між партнерами. Вищим органом товариства є загальні збори учасників.	Вищим органом управління є загальні збори акціонерів, які обирають правління (або інший виконавчий орган) на чолі з головою.
<i>Функції внутрішнього контролю</i>	Виконує власник, керівник	Виконує ревізійна комісія, керівництво.	Виконує спостережна рада та ревізійна комісія, керівництво
<i>Характер власності</i>	Один приватний власник, якому належить все майно і доходи від підприємницької діяльності	Право власності і обов'язки закріплені в установчому договорі.	Колективна власність
<i>Порядок розподілу прибутку</i>	Одноосібне розпорядження доходами	Розподіл результатів спільної діяльності потребує узгодження з усіма партнерами.	Доходи від господарської діяльності розподіляються між акціонерами пропорційно до кількості належних їм акцій

Отже, міжнародна практика підтверджує, що **малий бізнес мобілізує значні фінансові, трудові, сировинні ресурси**, які за його відсутності не були б використані. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що на нього припадає до 90–95% всіх підприємств і від 20% до 60% валового національного продукту.

1.3. Міжнародна технічна допомога з підтримки малого та середнього підприємництва: вимоги та проекти

Згідно з Указом Президента України «Про міжнародну технічну допомогу» (5 червня 1999 року) й постановою Кабінету Міністрів України № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» (15 лютого 2002 року), **міжнародна технічна допомога (МТД) – це ресурси, які відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами (державами, урядами іноземних держав, а також організаціями, установами, фондами, уповноваженими урядами іноземних держав, міжнародними організаціями, що надають міжнародну технічну допомогу Україні) на безоплатній основі Україні для здійснення програм, проектів міжнародної технічної допомоги з метою проведення реформ та реалізації програм соціально-економічного розвитку України. Вона може залучатись у вигляді будь-якого майна, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні; робіт і послуг; прав інтелектуальної власності; фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті; інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій.**

МТД може надаватися у формі передачі у власність, користування майна і майнових прав; консультацій із залученням експертів, у тому числі іноземних; фінансування витрат на навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів реципієнта; обміну спеціалістами; грантів.

Грошові кошти, що виділяються міжнародними економічними організаціями й окремими країнами в рамках МТД, не надходять безпосередньо в розпорядження приймаючої сторони, а направляються на оплату й організацію роботи відповідних фахівців-консультантів.

Для одержання міжнародної технічної допомоги потенційні реципієнти (визначені у програмі, проекті міжнародної технічної допомоги резиденти України, які одержують міжнародну технічну допомогу) **подають запити до спеціально уповноваженого органу**, який проводить експертизу запитів та за її результатами звертається до донорів з проханням прийняти рішення про фінансування програм, проектів міжнародної технічної допомоги.

Програми, проекти міжнародної технічної допомоги підлягають державній реєстрації Агентством координації міжнародної технічної допомоги із включенням до Державного реєстру програм і проектів міжнародної технічної допомоги. Державна реєстрація програм і проектів є підставою для акредитації їх виконавців, а також надання підтверджень щодо забезпечення відповідних пільг, привілеїв, імунітетів, передбачених законодавством України та її міжнародними договорами.

Міжнародна технічна допомога має використовуватися лише для цілей, визначених у програмах, проектах міжнародної технічної допомоги. Контроль за реалізацією програм, проектів міжнародної технічної допомоги здійснюється спеціально уповноваженим органом. *У разі виявлення порушень* законодавства України, міжнародних договорів України, невідповідності реалізації програми, проекту міжнародної технічної допомоги завданням, попередньо визначеним відповідно у програмі, проекті міжнародної технічної допомоги, *спеціально уповноважений орган має право зупинити здійснення програми, проекту* в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Історично склалися два підходи до донорської допомоги у процесі трансформації:

I підхід – **«інтеграційний»**, полягає на відповідальності донорів за результати і наголошує на розбудові інституцій та інфраструктур, що відповідають рівню країн-донорів. Це відбувається шляхом запровадження суворих стандартів, які перекладаються на мову конкретних вимог та заходів, що в свою чергу закладаються в календарні плани реформ. На сучасному етапі цей підхід застосовується в країнах, що є кандидатами на членство в ЄС. Цей підхід є завжди успішним, адже технічна допомога, реалізована в країнах, що вступають в ЄС, забезпечує стратегічний контур для процесів трансформації.

II підхід – більше нагадує **доброчинність**, тому така допомога не сприяє довгостроковій відповідальності донорів за результати. Допомога надається бідним країнам, що розвиваються, та країнам з перехідною економікою; але ця допомога ніколи не є успішною.

Неможливо зрозуміти, чому процес публічної політики, що є фундаментом демократії, не є центральним у програмах технічної допомоги в країнах колишнього Радянського Союзу та країнах, що розвиваються. Адже механізми публічної політики є невід’ємними для західних демократій і означають розподіл політичних посад та державних службовців-аналітиків політики в уряді; наявність процедур, стандартів, інструкцій для консультацій та комунікацій з публічної політики; інструкції, стандарти документів з розробки державної політики, «зелені книги», «білі книги»; участь громадськості в процедурах та інституціях; кафедри аналізу політики та публічної політики в університетах. Ця система створює можливості для партнерства між урядом та громадянам, що створює підвалини для здорового, ефективного демократичного суспільства.

Європейський Союз надає великого значення інноваційному розвитку Європи через розвиток інноваційного потенціалу та можливостей малих і середніх підприємств. Такі програми розглядають МСП, як одну із головних цільових груп: “EUREKA”, “EUROSTARS”, «Конкурентоспроможність та інновації».

Перелік міжнародних донорських організацій та проектів міжнародної технічної допомоги, які працюють в Україні наведено у таблиці 1.9.

Таблиця 1.9

Міжнародні донорські організації та проекти МТД

Організація/проект	Види послуг
1	2
Агентство США з міжнародного розвитку	Незалежне агентство керівництва США. Підтримка наступних напрямків діяльності - демократія, населення і здоров'я, охорона навколишнього середовища, розвиток зв'язків, малий бізнес. Розподіляє, зазвичай, кошти через інші організації.
Академія розвитку освіти	Навчання освітян, управлінців, працівників освіти, урядовців.
Американська асоціація юристів	Допомога асоціаціям юристів, подальше навчання юристів, підвищення ефективності роботи та можливостей приватних нотаріусів.
Американська рада міжнародної освіти	Навчання майбутніх лідерів, побудова демократичної інфраструктури, підтримка розвитку ринкової економіки.
Американський фонд охорони навколишнього середовища і здоров'я	Фінансує дослідження і освіту в області охорони навколишнього середовища.
Британська Рада	Мистецтво, економіка, фінанси, менеджмент, освіта, тренінги, вивчення англійської мови, право, здоров'я, наука і технології, соціальний розвиток.
Економічна освіта та дослідницький консорціум	Економічні дослідження для студентів
Європейський науковий фонд	Фонд організує наукові конференції, здійснює підтримку вчених, надає вченим можливість спілкування по сітках в наступних областях: фізичні та інженерні науки, медицина, гуманітарні науки, соціальні науки, природничі науки. Надається підтримка вченим з колишнього СРСР.
Європейський фонд з розвитку освіти	Кооперація та координація допомоги ЄС у реформі професійного навчання у країнах Центральної та Східної Європи.
Ініціатива з соціальної дії та відродження Євразії	Малі гранти для екологічних та інших НУО на території колишнього СРСР в таких галузях, як збирання та поширення інформації, екологічна освіта, проекти очищення території проживання місцевої громади, законодавчі екологічні кампанії, моніторинг промислового забруднення та збереження розмаїття біологічних видів.

Продовження таблиці 1.9

1	2
Інститут Аспена, Фонд досліджень неприбуткового сектору	Проекти, які розглядають роль та цінності неприбуткової діяльності та традиції філантропії в таких сферах: міжсекторні відносини; взаємовідносини неприбуткового, державного та бізнес секторів; загальна політика та практика.
Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадянського почину "Єднання"	Програма "Шлях у майбутнє" (надання грантів НГО на виконання проектів широкого діапазону суспільної та екологічної проблематики - від правової допомоги громадянам і послуг окремим когортам населення до широких просвітницьких заходів і практичних екологічних ініціатив); Програма грантів для НГО "Воля громадська - сила могутня" (мета - сприяння розбудові громадянського суспільства через підтримку ОГС (організацій громадянського суспільства), які представляють і захищають інтереси громадян, впливають на формування громадської думки і на процес прийняття рішень у державі, сприяють розвиткові демократичного управління, в тому числі звітності влади перед громадою).
Інститут миру Сполучених Штатів Америки	Фінансова підтримка на проведення досліджень, освіти, тренінги та розповсюдження інформації щодо міжнародного миру та вирішенню конфліктів.
. Карпатський фонд	Програмні галузі: Економічний розвиток Освіта Розвиток лідерства Підвищення рівня здоров'я та соціального становища Юриспруденція Засоби масової інформації Розвиток суспільства Географічний пріоритет: Польща, Румунія, Угорщина та Україна.
Компанія "Американекспрес"	Гранти для благодійних організацій в трьох пріоритетних напрямках: Культурна спадщина (охорона пам'яток культури, захист довкілля) Економічна незалежність (освіта, підприємництво) Громадська служба (волонтаризм, допомога жертвам нещасних випадків)
Корпорація Карнегі в Нью-Йорку	Основні напрямки: освіта, міжнародний розвиток, мир та безпека у світі, посилення демократії.
Корпус миру	Гранти у сферах запобігання СНІДу, підтримка сталого розвитку громади, бізнесу, освіти, інформаційних технологій

Продовження таблиці 1.9

1	2
Міжнародний фонд "Відродження"	Створений для сприяння розвитку відкритого й демократичного суспільства в Україні, фінансує проекти в галузі освіти, культури, видавничій та інформаційній сферах, охороні здоров'я, соціальній сфері, сприяє досягненню прозорості й відкритості законодавства та управління державою, створенню реальних умов для забезпечення впливу громадськості на державну політику, розвитку та зміцненню незалежних ЗМІ, становленню громадянського суспільства, інтеграції громад національних меншин, та забезпечення національного миру та толерантності.
Національна дослідницька рада	Наукові дослідження, освіта, екологія, медицина, здоров'я, технології.
Польський фонд "KNOW-HOW"	Головне завдання - ділитися досвідом, здобутим Польщею, у таких галузях як приватизація; зміна юридичної системи та законодавчого процесу; регіональна політика, промислова політика; боротьба з безробіттям; нові елементи юридичної системи, державні замовлення або державна служба тощо.
Польсько-Американсько-Українська ініціатива про співпрацю PAUCI	ПАУСІ надає гранти під проекти у п'яти ключових напрямках: макроекономічна політика розвиток малого підприємництва реформування місцевого самоврядування європейська інтеграція інформування з ВІЛ/СНІД
Програма розвитку ООН в Україні	Енергія та навколишнє середовище ВІЛ/СНІД Державне управління за участі громадян Запобігання кризи та її подолання Подолання бідності
Програма технічної допомоги ТАСІС	Програма ТАСІС з партнерства в інституційному розвитку: підтримка громадянського суспільства та місцевих ініціатив. Програма малих проектів ТАСІС з прикордонного співробітництва.
Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів	Сприяння взаєморозумінню та міжнародній співпраці між США та країнами Центральної та Східної Європи, Євразії та Південно-Східної Азії. IREX працює в таких галузях: вдосконалення вищої освіти; підтримка незалежної преси; сприяння розвитку мережі Інтернет; побудова громадянського суспільства.
Схема підтримки малих екологічних проектів (SEPS II)	Вдосконалення екологічної політики та практики захисту довкілля в Україні; просування екологічної тематики в широке коло неекологічних програм та стратегічних документів; зміцнення мережі екологічних громадських організацій.
Східно-західний інститут	Підтримка безпеки, економічного розвитку, інтеграція України в Європу, проблеми екології.

У промислово розвинутих країнах малим і середнім, а особливо новоствореним підприємствам надається всебічна технологічна і фінансова підтримка. Така підтримка здійснюється через регіональні торгово-промислові палати, які беруть участь у формуванні бюджетів всіх рівнів, розвитку будівництва та промисловості, підготовці законопроектів, що регулюють діяльність малого і середнього бізнесу. Торгово-промислові палати мають великий вплив на всі сторони життя місцевих громад, беруть участь у місцевому самоврядуванні, впливаючи таким чином на важливі рішення стосовно соціально-економічного розвитку як певних земель, так і країни загалом.

Відбувається зростання ролі малих підприємств в процесі матеріального виробництва, де господарські зв'язки почали засновуватися на умовах субконтрактації. Такий спосіб організації виробництва сьогодні є найбільш оптимальним, коли економічні відносини між кінцевим виробником певної продукції і постачальниками різноманітних комплектуючих чи робіт, послуг здійснюються на засадах кооперації. Для прикладу: концерн «Фольксваген» має понад 2,5 тисячі постачальників, основна частина яких — невеликі підприємства. Нині швидкі темпи зростання кількості малих підприємств спостерігаються у США та Англії, у Центральній та Південній Америці, Південно-Східній Азії. В Японії 9/10 працездатного населення зайняті в малому бізнесі, на долю якого припадає 70% усього продажу. Крім малих і середніх підприємств (чисельністю до 300 осіб), є велика кількість зовсім дрібних (до 20 осіб), які одержують кредит на пільгових засадах без усякої застави, під гарантію якої-небудь асоціації чи фінансового фонду.

Таким чином, розглянуті теоретичні аспекти сприяння розвитку підприємництва в Україні свідчать про необхідність дослідження цього питання на регіональному рівні та розробки конкретних пропозицій щодо стимулювання малого й середнього підприємництва в Одеській області.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Основні тенденції розвитку підприємництва в Україні та Одеській області

Мале підприємництво, як самостійний елемент ринкової економіки, істотно впливає на структурну перебудову в економіці регіону та країни, робить вагомий внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, сприяє економічному використанню всіх видів ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції та усунення монополізму в здійсненні підприємницької діяльності, забезпечує сильнодіючі стимули до інноваційних процесів та високоефективної праці. Малий бізнес створює можливості не тільки для розв'язання економічних, але й соціальних проблем, оскільки сприяє створенню додаткових робочих місць, а тим самим знижує рівень безробіття й соціальної напруги в регіоні. Цей сектор економіки відіграє досить значну роль у зміні психології суспільства і життєвих орієнтирів більшої частини населення, у формуванні «середнього класу», що є основою соціально-економічних реформ, гарантом демократичного розвитку країни.

Велика кількість малих підприємств сприяє розширенню пропозиції товарів та послуг на місцевих ринках. Окрім того, вони здатні забезпечувати великі підприємства комплектуючими та виробами, які необхідні в їх виробництві, але їх не вигідно виготовляти на великому підприємстві. На відміну від великих підприємств, малі підприємства мають значно простішу організаційну структуру, що вимагає від їх працівників ширшого кола знань і умінь, оскільки вони доволі часто поєднують та виконують різноманітні роботи без значної спеціалізації. Малі підприємства є також значним джерелом надходжень до місцевих бюджетів. Розширюючи базу

оподаткування, вони сприяють збільшенню величини надходжень. Орендуючи вільні площі, а також надаючи в оренду приміщення малі підприємства для здійснення своєї діяльності дуже часто використовують непридатні для житла приміщення, вкладаючи кошти в їх реставрування, сприяють розширенню можливостей ведення бізнесу. Важливою є не лише економічна суть процесу розвитку малого підприємництва, а власне, сам процес, який має значний вплив на соціальну функцію ринкової системи. Тому проблема визначення місця і ролі малого бізнесу на будь-якому етапі розвитку суспільства є актуальною і її слід розглядати у контексті взаємозв'язку економічного, соціального і політичного змісту, а також взаємовпливу на відповідні елементи суспільної структури в конкретних умовах.

Результати аналізу офіційних статистичних даних свідчать про те, що ***протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція зменшення кількості суб'єктів господарювання***, у тому числі середніх та малих підприємств як у їх загальній кількості так і у розрахунку на 10 тис. наявного населення (див. табл. 2.1). ***Зміни у кількісному складі суб'єктів господарювання негативно позначилися і на змінах кількості зайнятих та найнятих працівників на цих підприємствах***. При цьому, 6% зменшення кількісного складу суб'єктів господарювання у 2012 році потягло за собою 2% зменшення кількості працівників порівняно з 2011 роком. Разом з тим, у вартісному вираженні маємо зростання обсягу реалізованої продукції на 6% у 2012 році проти рівня 2011 року.

У структурі підприємств країни найбільша частка припадає на малі підприємства з яких 84% приходить на мікропідприємства.

Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання в Україні¹ (за даними Держкомстату України)

Роки	Усього	У тому числі							
		Підприємства			фізичні особи-підприємці				
		великі	середні	малі	з них мікро-підприємства	усього	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них суб'єкти мікро-підприємництва
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць									
2010	2183928	586	20983	357241	300445	1805118	355	1804763	1793243
2011	1701620	659	20753	354283	295815	1325925	306	1325619	1313004
2012	1600127	698	20189	344048	286461	1235192	361	1234831	1224315
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, од.									
2010	477	0	5	78	66	394	0	394	391
2011	372	0	5	77	65	290	0	290	287
2012	351	0	4	76	63	271	0	271	269
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб									
2010	10772,7	2400,3	3393,3	2164,6	832,6	2814,5	20,5	2794,0	2708,1
2011	10164,5	2449,0	3252,6	2091,5	788,9	2371,4	20,9	2350,5	2241,5
2012	9957,6	2484,2	3144,2	2051,3	788,2	2277,9	44,0	2233,9	2062,8
Кількість найманих працівників, тис. осіб									
2010	8845,8	2400,3	3392,4	2043,7	762,0	1009,4	20,1	989,3	914,9
2011	8757,9	2449,0	3251,6	2011,8	757,4	1045,5	20,7	1024,8	928,5
2012	8620,3	2484,1	3141,9	1951,6	736,5	1042,7	43,6	999,1	838,4
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн.грн.									
2010	3596646,4	1401596,8	1396364,3	568267,1	181903,1	230418,2	19487,5	210930,7	190055,3
2011	4202455,2	1775829,0	1607628,0	607782,4	189799,1	211215,8	11221,2	199994,6	181697,8
2012	4459818,8	1761086,0	1769430,2	672653,4	212651,2	256649,2	13015,4	243633,8	225449,1

¹ Дані наведено без банків, бюджетних установ та з урахуванням статистичної інформації по фізичних особах-підприємцях, сформованої на підставі даних Державної податкової служби України.

Цікава тенденція простежується в регіональному аспекті наявності підприємств середнього та малого бізнесу. Так, *за загальною кількістю підприємств* (див. додаток А) у 2013 році *п'ятірку лідерів* становлять:

- м. Київ (86845),
- Донецька (28731) область;
- Дніпропетровська (28194) область;
- Харківська (26086) область;
- Одеська (26016) область.

В інших областях та АР Крим загальна кількість підприємств складає менше 20 тисяч одиниць.

Лідери змінюють свою позицію в розрізі кількості середніх та малих підприємств за регіонами та мікропідприємств у складі останніх.

За обсягами реалізованої у 2013 році продукції, якщо йдеться про країну у цілому, *найбільша частка реалізації продукції припадає на великі та середні підприємства*, відповідно 42,4% та 41%, решта реалізації – малі підприємства країни. В розрізі регіону структура реалізації дещо змінюється: найбільші обсяги реалізації мають середні підприємства – 42,8%, на другому місці – малі підприємства з показником 27,5% у загальному обсязі реалізації продукції регіону.

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) різних підприємств за видами економічної діяльності у 2010-2013 рр. подані в Додатку В. За результатами статистичних спостережень великі підприємства країни впевнено представлені промисловістю, *середні підприємства за обсягами реалізації продукції охоплюють охорону здоров'я та соціальний захист населення* (71,3% у 2013 році), *малі підприємства зайняли нішу мистецтва, спорту та відпочинку*.

На рис. 2.1 можна побачити сфери діяльності, в яких майже повністю переважає середнє та мале підприємництво. Це сфера послуг та інші види: освіта, надання різноманітних послуг, фінансова діяльність, сільське господарство, мисливство і лісове господарство.

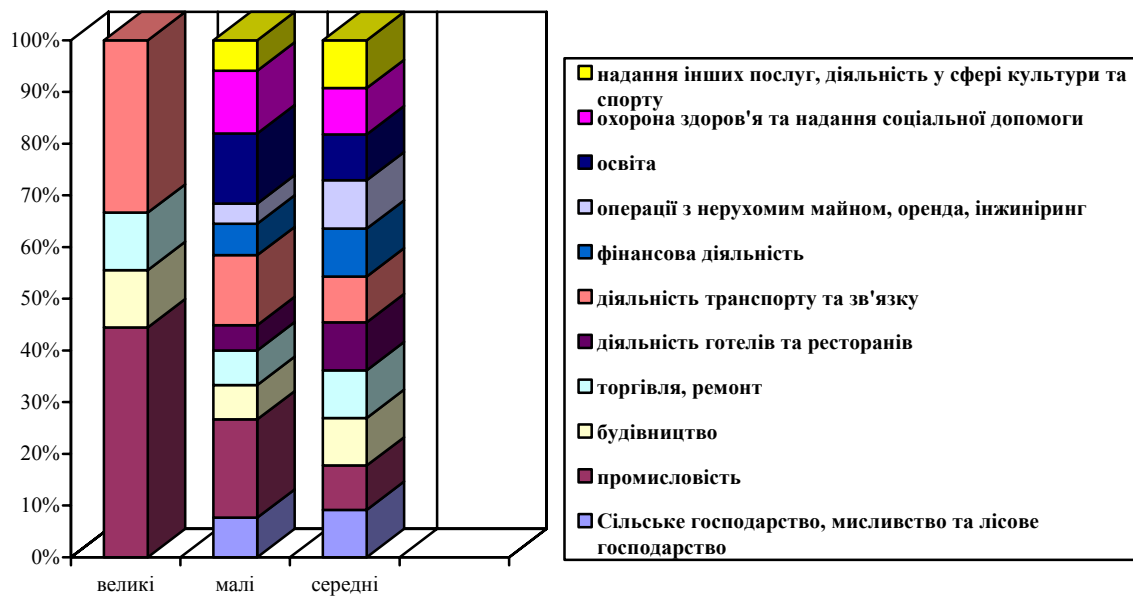

Рис. 2.1. Кількість підприємств за розмірами та видами економічної діяльності у 2012 р. (у відсотках до загальної кількості підприємств відповідного виду економічної діяльності)

Порівняльна характеристика кількості найманих працівників на різних підприємствах представлена у Додатку Г. Відповідно до статичних даних за результатами господарювання у 2013 році, **найбільша частка найманих працівників припадає на середні підприємства – 40,7%, друге місце посідають малі підприємства країни.** Проте, якщо у 2011 році за кількістю найманих працівників у країні передові позиції займали великі підприємства, то за останні роки вони поступилися за цим показником середнім та малим підприємствам: так їх частка впала з 36,8% у 2011 році до 26,5% у 2013 році. Натомість впевнено зростає частка найманих працівників у малих підприємствах країни з 31,2% до 31,6% та 32,5% у 2013 році.

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників та фонд оплати праці на малих підприємствах за регіонами країни у 2011 р. представлено на рисунку 2.2.

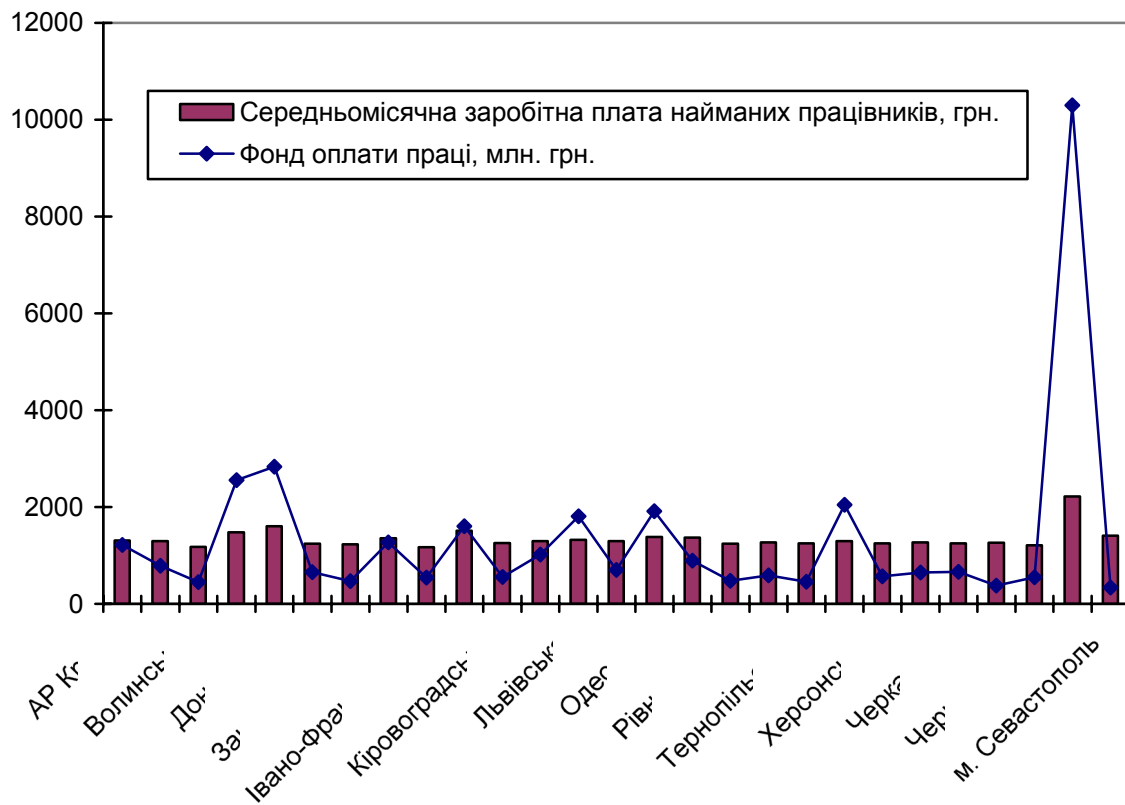

Рис. 2.2. Зарплата працівників та фонд оплати праці на малих підприємствах, 2011 р. (за даними Держкомстату)

Проведені аналітичні дослідження дозволили провести групування регіонів України за певними ознаками. Так, за обсягами реалізованої продукції малими підприємствами у розрахунку на душу населення та динамікою їх кількості на 10000 осіб наявного населення, були виділені такі групи:

I група (**регіони-лідери**) – понад 10000 грн. (м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Київська, Запорізька, Одеська та Миколаївська області, м. Севастополь);

II група (**провідні регіони**) – від 7500 до 10000 грн. (Донецька, Полтавська, Львівська, Кіровоградська, Черкаська та Херсонська області);

III група (**периферійні регіони**) – від 5000 до 7500 грн. (Житомирська, Вінницька, Хмельницька, Луганська, АР Крим, Волинська, Чернігівська, Сумська області);

IV група (**регіони-аутсайтери**) – до 5000 грн. (Рівненська, Закарпатська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька області).

Групування областей спрямоване на активізацію діяльності місцевих органів влади щодо розвитку підприємництва у найбільш складних регіонах.

Загальні для усього українського малого підприємництва проблеми по різному проявляються в регіонах України, де існують неоднакові економічні, політичні та організаційні передумови діяльності суб'єктів даного сектору економіки. Тому на прикладі Одещини можна дослідити ті позитивні й негативні тенденції, що відбуваються у процесі розвитку малого бізнесу в Україні на регіональному рівні, за наступними підрозділами: основна характеристика загального стану малого підприємництва, зайнятість та оплата праці, обсяг реалізованої продукції, робіт та послуг, операційні витрати з реалізованої продукції, фінансовий результат, валові капітальні інвестиції, інноваційна та інформаційна діяльність.

Одеська область за рейтингом розвитку підприємництва займає п'яте місце по Україні за обсягом реалізованої продукції, робіт та послуг і шосте місце за середньорічною кількістю зайнятих та найманих працівників, а серед областей південного регіону України – перше.

Загальний стан розвитку малих підприємств в Одеській області за підсумками господарювання у 2013 р. характеризувався такими показниками: кількість малих підприємств в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення – 104 одиниці, середня кількість зайнятих працівників – 120966 осіб, обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) – 38590,9 млн. грн.

Підприємницьке середовище Одеської області (рис. 2.3) представлене великими, середніми та малими підприємствами, при цьому переважають за кількісною ознакою малі підприємства, частка яких у загальній кількості підприємств регіону становила у 2013 році 96,2%. Останніми роками спостерігається її зростання (хоч і незначними темпами) за рахунок зменшення кількості середніх підприємств, питома вага яких у загальній кількості

підприємств регіону у 2013 році склала 3,7%. Частка великих підприємств регіону протягом останніх 4 років залишалася без змін – на рівні 0,1%.

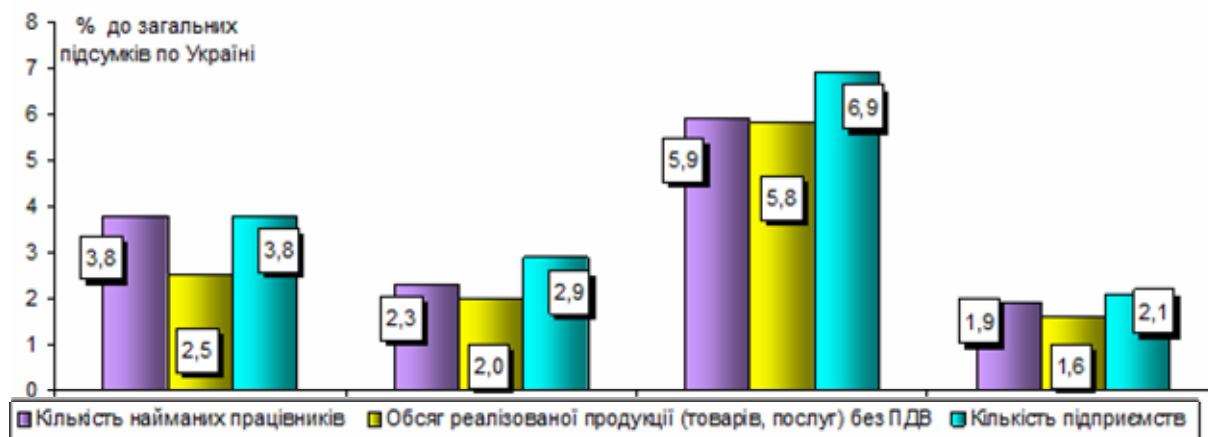

Рис. 2.3. Основні показники діяльності малих підприємств Південного регіону України

Аналіз розвитку малого підприємництва на Одещині дає підстави для таких висновків:

1. *Кількість малих підприємств в регіоні зростає* починаючи з 2011 року до 2013 року щорічно у середньому на 5%. Зменшення загальної кількості малих підприємств регіону у 2011 році порівняно з 2010 роком було зафіксоване на рівні 5,7% (рис. 2.4).

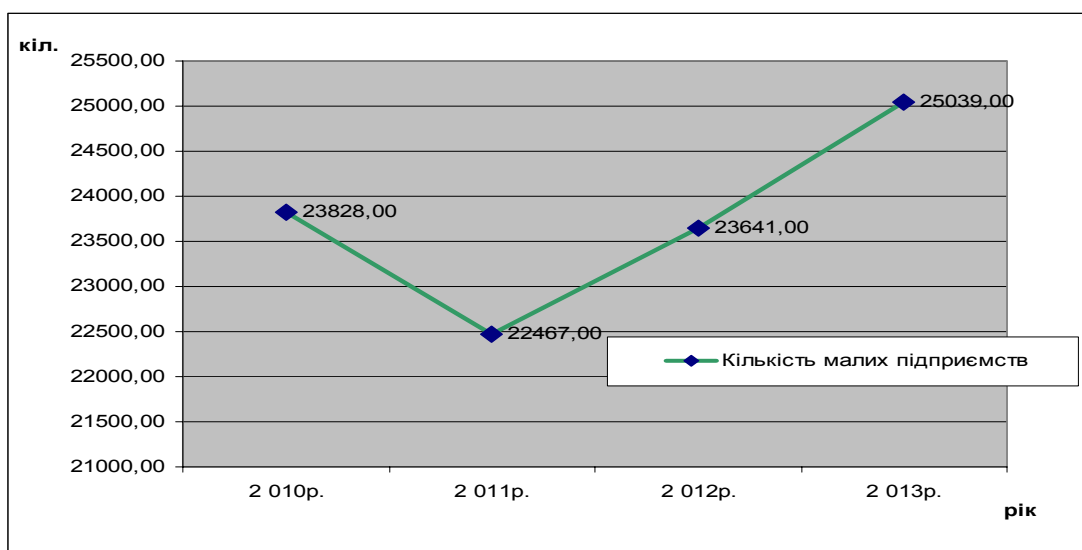

Рис. 2.4. Кількість малих підприємств у Одеської області

2. *Динаміка кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення* висвітлює тенденцію до зменшення щільності малого підприємництва. Порівняно з 2010 р. кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення Одещини у 2011 р. зменшилась – на 8%, а за період 2008-2011р.р. – на 19,8%. Зазвичай максимальна кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення припадає на території з розвиненою ринковою інфраструктурою, і Одеська область не є виключенням. Так, у Овідіопольському районі цей показник сягнув 130 одиниць, містах Одеса та Іллічівськ – 110 та 106 одиниць відповідно, в Ізмаїльському районі – 85 одиниць, Комінтернівському та Миколаївському – 83 одиниці у кожному. Найменша щільність малого підприємництва коливалася від 27 до 36 одиниць і спостерігалася у м. Котовськ, Білгород-Дністровському, Котовському, Роздільнянському, Фрунзівському та Ананьївському районах області.

3. *Середній розмір малого підприємництва не змінився* у порівнянні з 2010р. і склав 6 осіб у 2011 р. (розрахований по кількості зайнятих працівників). Малі підприємства природним шляхом тяжіють до свого оптимального розміру, який залежить від виду економічної діяльності. Оптимальний розмір підприємства дозволяє йому більш ефективно функціонувати, зменшуючи постійні витрати та підвищуючи продуктивність праці. Але у 2011р. порівняно з попереднім роком спостерігалось зменшення кількості найманих працівників на 28,6% на підприємствах рибальства, рибництва та у сфері фінансової діяльності, на 14,3% - у промисловості, сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, освіти, надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльності у сфері культури та спорту. Серед промислових видів діяльності зменшення кількості малих підприємств на 28,6% спостерігалось у добувній промисловості, на 20% - у сфері виробництва та розподілення електроенергії, у переробній промисловості – на 11,1%. Збільшення розміру малого підприємства (на 28,6%) спостерігалось у сфері охорони здоров'я та надання

соціальної допомоги, сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві (на 33,3%), діяльності транспорту та зв'язку (на 14,3%). Без змін він залишився у будівництві, сфері торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльності готелів та ресторанів.

3. *Кількість працівників малих підприємств регіону зменшується.* До 2009 року спостерігалася тенденція до збільшення показника зайнятості у секторі малого підприємництва в середньому на 1,9% щорічно. Але починаючи з 2010 р. в Одеській області вищезазначена тенденція змінила позитив на негатив: у 2010р. чисельність зайнятих відносно попереднього року зменшилась на 2,4%, в 2011 р. порівняно з 2010 р. – на 3,4%, у 2012 році порівняно з 2011 на 2,9%, а 2013 році порівняно з 2012 на 4,3%. (див. рис. 2.5). Відповідно маємо збільшення темпів зменшення зайнятості. У цілому за 2010-2013рр. кількість працівників малих підприємств регіону зменшилась на 20,3%.

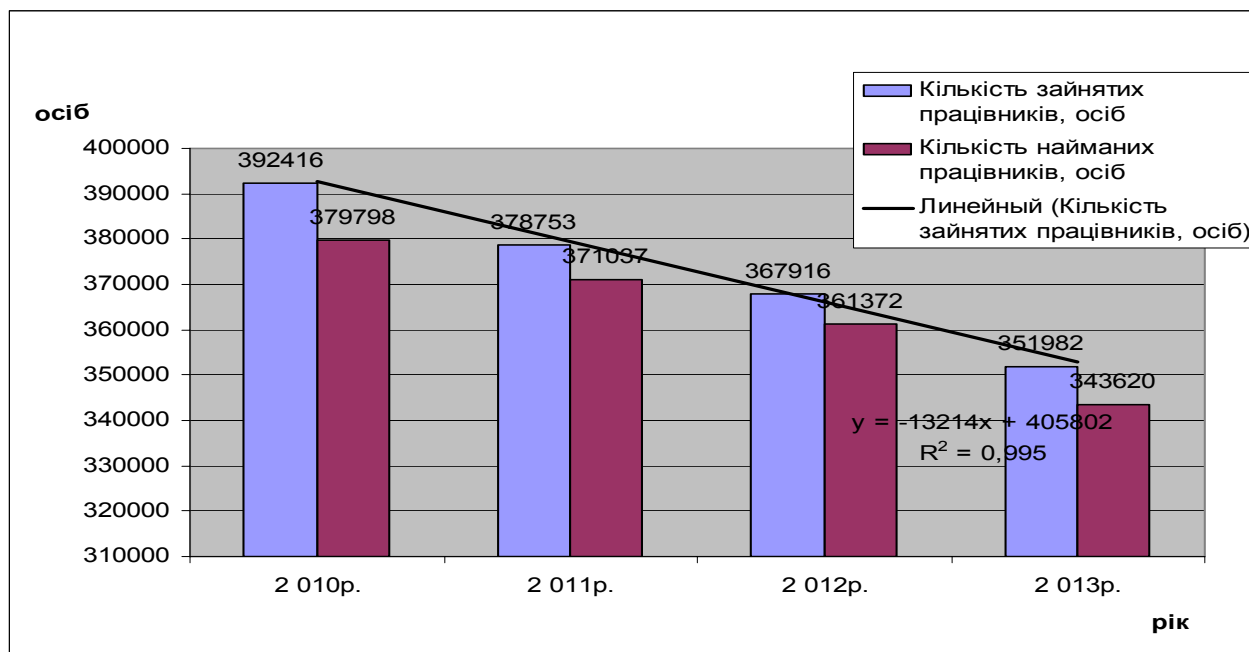

Рис. 2.5. Кількість працівників малих підприємств Одеської області, осіб

Разом з тим, питома вага середньорічної кількості найманих працівників малих підприємств у їх загальній кількості по регіону становить 32,5% і порівняно з попереднім роком зросла на 0,9 в.п., а за період 2008-2011 рр. – на 2,3 в.п. Частка найманих працівників малих підприємств у

загальній кількості працівників за 2008-2011рр. збільшився на 2,7 в.п. і у 2011 р. становила 31,2%.

У структурі найманих працівників переважну більшість склали штатні працівники – 83,0%, 10,8% припало на позаштатних та 6,2% на неоплачуваних працівників (власників, засновників та членів їх сімей). Вагоміша кількість найманих працівників у 2011 р., які працюють у малому бізнесі, зосереджена у сфері торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку та операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 22,1% та 20,6% відповідно, промисловості – 12,6%, сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві – 11,6%, діяльності транспорту та зв'язку – 11,5%.

Серед промислових видів діяльності переважна більшість кількості найманих працівників припадає на переробну промисловість – 11,3%. Найменшу кількість найманих працівників залучили до діяльності підприємства у сфері рибальства, рибництва, освіти та фінансової діяльності, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Серед промислових видів діяльності найменша кількість найманих працівників у добувній промисловості та виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води.

Рівень зайнятості на малих підприємствах Одещини до кількості населення у працездатному віці у 2011р. становив 8,1%, що більше, ніж у 2010 р. на 0,1 в.п. Перевищення середнього показника по регіону досягли Овідіопольський район – 12,5%, міста Одеса та Іллічівськ – 11,6% та 11,5% відповідно. В інших 30 районах та містах цей показник нижче середнього по області. Найменші дані у Котовському, Кодимському, Ананьївському, Красноокнянському, м. Котовськ, Болградському та Фрунзівському районах.

За територіальною ознакою найбільша кількість найманих працівників, працюючих у сфері малого бізнесу, зосереджена в обласному центрі – 61,4%, але порівняно з 2009р. цей показник знизився на 2,8 в.п.

4. *Середньомісячна заробітна плата найманих працівників малих підприємств (1347,66 грн.), на жаль, складає тільки 57,8% від цього ж*

показника за суб'єктами підприємницької діяльності області (2333,26 грн.) і має негативну тенденцію: у 2011 р. порівняно з 2009р. цей показник знизився на 1,4 в.п. Разом з тим, слід зазначити, що за період 2008-2011рр. середньомісячна заробітна плата найманих працівників малих підприємств зросла у 2,017 рази і варіює залежно від території та виду економічної діяльності. Так, вище середнього рівня заробітна плата по малих підприємствах Одещини спостерігалась у м.Іллічівськ (1879,18 грн.), Комінтернівському районі (1501,14 грн.) та м. Одеса (1481,84 грн.).

Серед видів економічної діяльності перевищення середнього рівня заробітної плати по малих підприємствах спостерігалось у фінансовій діяльності, діяльності транспорту та зв'язку, сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям. Водночас, серед промислових видів діяльності цей показник був вищий ніж середній по області у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води.

Меншу серед районів заробітну плату зафіксовано по малих підприємствах Болградського району. Також низьку заробітну плату отримували працівники м.Теплодар, Ізмаїльського, Арцизького та Савранського районів. Серед малих підприємств за видами економічної діяльності вона найменша у рибальстві, рибництві (857,03 грн.); низька також у сфері освіти (935,36 грн.), діяльності готелів та ресторанів (1052,66 грн.), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги (1052,79 грн.), сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (1119,67 грн.).

5. Щодо обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), то Одеська область за 2010-2013 роки за цим показником посідає 5 місце в Україні після м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Харківської областей.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малими підприємствами регіону становить 5,8% від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) по Україні. Проте у 2013 році *обсяги реалізації продукції малими підприємствами регіону зменшилися* на 0,5% порівняно з 2012 роком до рівня 38590,9 млн. грн. (див. рис. 2.6).

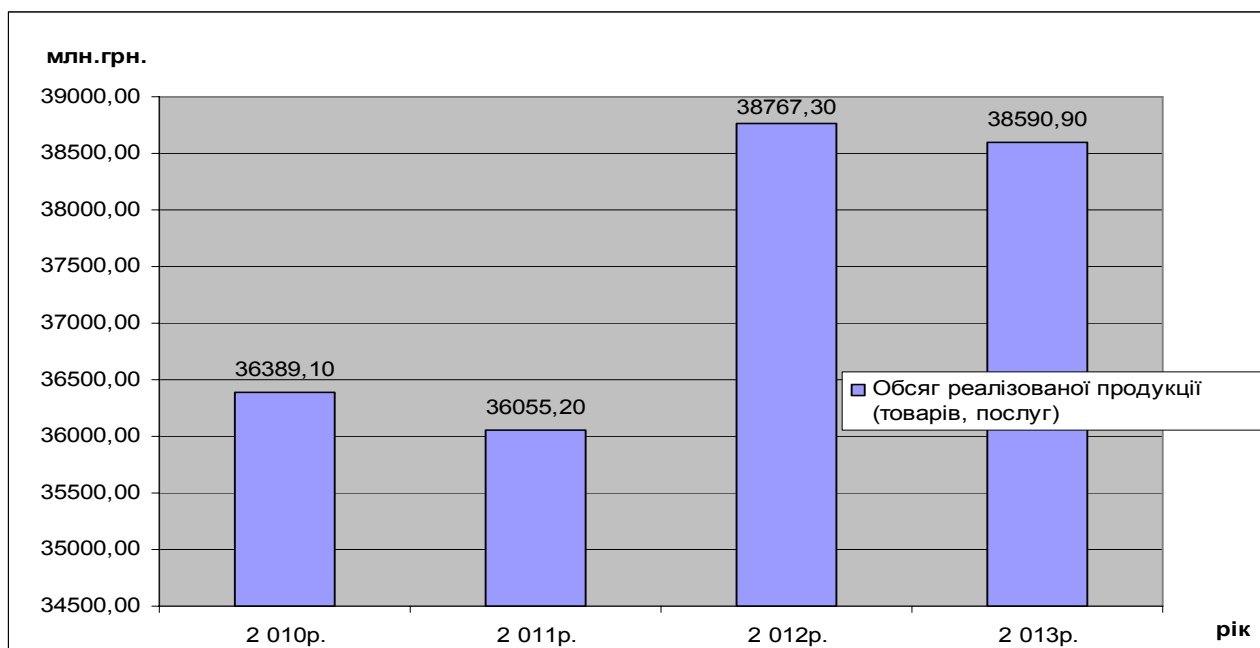

Рис. 2.6. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств Одеської області

Найважливіший внесок в регіональний обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) по малих підприємствах стабільно належить підприємствам оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. Незважаючи на тенденцію до зниження більше половини обсягу продукції (товарів, послуг) малих підприємств області реалізується на цих підприємствах, так їх частка становила у 2010р – 62,8%, у 2011р. – 57,7%, у 2012р. – 53,2%. Вагомими за показником обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств області були також підприємства транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, при цьому їх частка за останні роки стабільно зростає у 2010р – 6,9%, у 2011р. – 8,7%, у 2012р. 9,2%. Малі будівельні підприємства забезпечили у 2010-2012рр. частку обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) яка коливається у межах від 7,2% у 2010 році до 8,9% у 2012 році, малі промислові підприємства відповідно 6,1% і 6,9%. Решта малих підприємств забезпечує досить незначний внесок в обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств області. Найнижчі показники спостерігалися на малих підприємствах освіти, їх частка на протязі 2010-2012рр. не

перевищувала 0,1%, мистецтва, спорту. Розваг і відпочинку – 0,2%, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – 0,3%.

Внесок малих підприємств в загальні обсяги реалізованої продукції протягом останніх років залишається майже стабільним, адже їх частка становила у 2010р – 27,5%, 2011р. – 26,3%, 2012р. – 27,5%., у 2013 році – 28,3% Максимальний обсяг реалізованої продукції відносно загального обсягу реалізації певної території малі підприємства забезпечили у Миколаївському районі – 85,7%, Іванівському – 75,5%, Ширяївському – 75,4%, Великомихайлівському – 72,6%, м. Теплодар – 69,9% та Березівському районі – 68,9%. Найменший – у м. Южне – 3,9%, Білгород-Дністровському та Роздільнянському районах – 16,8% та 20,2% відповідно, м.Іллічівськ – 24,0% та Арцизькому району – 25,3%.

Незважаючи на те, що в цілому питома вага реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств у загальному обсязі реалізації продукції (товарів, послуг) підприємств-суб'єктів господарювання становила 28,3%, частка продукції малих підприємств за деякими видами економічної діяльності значно перевищила цей показник. Так, найбільшій питомої ваги у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) досягли малі підприємства у таких видах діяльності: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 81,9, надання інших видів послуг – 73,5%, операції з нерухомим майном – 61,5%, тимчасове розміщування й організація харчування – 51,8% та сільське, лісове та рибне господарство – 55,1%. Досить незначна частка обсягу продукції припала на малі підприємства промисловості – 9,0%, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 14,2% У промисловості найменшій питомої ваги у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) досягли малі підприємства у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 0,7%, у переробній промисловості – 10,6%. Водночас у добувній промисловості вона становила – 100,0%, у водопостачанні; каналізації, поводження з відходами 32,4%. Серед торгівельних видів діяльності найменшій питомої ваги у

загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) досягли малі підприємства у роздрібній торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами – 13,5% та більше ніж в середньому по регіону вона досягла у оптовій та роздрібній торгівлі; автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонту – 45,2% та у оптовій торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами – 41,8%.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у розрахунку на 1 особу по малих підприємствах регіону у 2013 році досяг рівня 342,4 тис. грн. Найвагоміших обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) у розрахунку на 1 особу по малих підприємствах досягли підприємства оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 885,5 тис.грн. Найменших у сфері освіти – 49,0 тис.грн., охороні здоров'я та надання соціальної допомоги – 55,6 тис.грн., мистецтві, спорті, розваг та відпочинку - 65,4 тис.грн. За територіальною ознакою перевищили середньообласний показник підприємства Комінтернівського (459,3 тис. грн.) та Тарутинського (345,6%) районів, міст Іллічівськ та Одеса – 412,3 та 386,1 тис. грн. відповідно. Найменші показники обсягів реалізованої продукції у розрахунку на 1 особу зафіксовано у Балтському районі (160 тис. грн.) та м. Теплодар (136,9 тис. грн.).

6. Незважаючи на те, що питома вага малих промислових підприємств відносно загального обсягу підприємств регіону становила у 2013р. тільки 8,8%, вони приймають участь у багатьох видах промислової діяльності.

У 2012р. спостерігалася позитивна тенденція до збільшення виробництва продукції малими підприємствами у натуральному виразі по більшості видів промислової діяльності. Підприємства м'ясної промисловості порівняно з попереднім роком збільшили виробництво ковбасних виробів у 1,9 рази (на 66 т). Водночас, зменшилось виробництво свіжої чи охолодженої свинини на 56,8% (на 205 т), яловичини – на 46,3% (на 76 т). У жировій промисловості у 2,2 врази (1241 т) збільшилось виробництво нерафінованої соняшникової олії.

У борошномельно-круп'яній промисловості спостерігалось зменшення виробництва крупи на 59,5% (на 1373 т), борошна – на 16,9% (на 2499 т), хлібобулочних виробів на 2,4% (на 194 т).

Відбулося суттєве зростання, порівняно з 2011р., у виробництві продукції легкої промисловості: жіночих та дівчачих костюмів, суконь та сарафанів у 3,8 враз по кожному виробу; спідниць та спідниць-брюк у 2,1 враз; чоловічих та хлопчачих костюмів – на 48,6%. В той же час зменшилось виробництво взуття на 30,2%.

Підприємства з виробництва будівельних матеріалів проти 2011 р. збільшили виробництво дерев'яних вікон, дверей, їх рам та порогів у 3,4 враз, тротуарної плитки з цементу, бетону чи штучного каменю – на 55,5%, бетонних сумішей, готових для використання – на 28,4%. Водночас, зменшено виробництво керамічної невогнетривкої будівельної цегли на 58,3%, збірних елементів конструкцій для будівництва з цементу, бетону чи штучного каменю – 46,3%.

7. *Значних структурних зрушень в операційних витратах з реалізованої продукції малих підприємств області за 2009-2011рр. практично не відбувалось.* Як і раніше у 2011р. найбільша її частка припала на вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на даному підприємстві (49,2%). Перше місце за цим показником серед підприємств малого бізнесу утримують малі підприємства сфери торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (83,9%); у фінансовій діяльності він становив 53,3%, рибальстві, рибництві – 18,9%, діяльності готелів та ресторанів – 16,6%. Найбільш матеріаломісткими серед малих підприємств, де частка матеріальних витрат переважає, залишилися будівельні підприємства. Частка їх матеріальних витрат становить 69,0%, у промисловості – 58,7%, сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві – 57,9%. Серед промислових видів економічної діяльності, частка матеріальних витрат у переробній промисловості – 59,2%,

виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 42,6%, добувній промисловості – 36,9%. До найбільш трудомістких серед малих підприємств у 2011р. належать малі підприємства освіти. Частка витрат на оплату праці на підприємствах цього виду діяльності досягла 35,7%, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – 29,5%, серед промислових видів діяльності: у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 30,2%, добувній промисловості – 29,3%, та переробній промисловості – 7,9%. У структурі операційних витрат малих підприємств доволі значну частину займають інші операційні витрати, які є резервом підвищення рівня оплати праці, зменшення собівартості продукції. Вище середнього рівня цей показник мають малі підприємства діяльності транспорту та зв'язку (50,5%), операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (35,4%), надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльності у сфері культури та спорту (34,7%), освіти (32,0%), фінансової діяльності (31,7%), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (28,8%). Це пояснюється потребами у розширенні витрат на рекламу, мобільний зв'язок, аудит, страхування, дозвільні документи, оплату документації на участь у тендерах, транспорт, обслуговування комп'ютерної техніки тощо. Якісним показником, що характеризує ефективність діяльності малих підприємств, є операційні витрати у розрахунку на одиницю реалізованої продукції. У 2011р. операційні витрати у розрахунку на одиницю реалізованої продукції зменшились на 12 коп. або на 3,2% та становили 98 коп. на 1грн. реалізованої продукції. В залежності від виду економічної діяльності спостерігаються тенденції, як до зменшення, так і до збільшення цього показника. Більш ефективно спрацювали малі підприємства фінансової діяльності (70 коп./грн.), сільського господарства, мисливства, лісового господарства (84 коп./грн.), освіти (91 коп./грн.). Найбільша витратність, яка перевищує середній показник по регіону, притаманна малим підприємствам у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги,

будівництва (1,03грн./грн. відповідно); діяльності готелів та ресторанів (1,02 грн./грн.); рибальства, рибництва (1,02 грн./грн.); промисловості, операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (1,00 грн./грн. відповідно). У промисловості, зокрема у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води він становить 1,06 грн./грн., переробній промисловості – 1,00 грн./грн., добувній промисловості –0,99 грн./грн.

8. В 2013р., як і у попередні роки, *фінансовим результатом діяльності малих підприємств став збиток від звичайної діяльності до оподаткування* в обсязі 134,4 млн. грн., але він на 3,5% менше, ніж у попередньому році. Збитково спрацювало 31,5% малих підприємств Одеської області. Найбільше збиткових підприємств серед підприємств мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (45,1%), тих, що займалися операціями з нерухомим майном (42,5%), підприємств інформації та телекомунікацій (38,95), підприємств сфери будівництва (38,6%), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (38,5%).

За підсумками господарювання у 2013 році порівняно з 2012 роком кількість підприємств, що одержали прибуток, збільшилась на 19,4%. Найбільше зростання позитивного фінансового результату діяльності малих підприємств регіону зафіксовано на підприємствах, що здійснюють діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (+104,0%). Значно покращили свої фінансові результати підприємства, будівництва (+50,6%), тимчасового розміщення та організації харчування (+47,1%).

35,4% малих підприємств промисловості у 2013р. спрацювало збитково. Найбільший збиток отримали підприємства переробної промисловості (118 млн. грн.), з них найгірше працювали підприємства з виробництва гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (зі збитком 18 млн. грн.) та підприємства машинобудування (зі збитком 12 тис. грн.). Проте деякі види діяльності

переробної промисловості у 2013р. отримали позитивний фінансовий результат до оподаткування. Це підприємства з виробництва меблів, ремонту та монтажу машин та устаткування, підприємства текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри, підприємства з виробництва гумових і пластмасових виробів, електричного устаткування та деякі інші. Найбільший обсяг прибутку отримали підприємства з виробництва меблів – майже 13 млн. грн.

9. *Рівень рентабельності операційної діяльності* (відношення фінансового результату від операційної діяльності до відповідних витрат) суб'єктів малого підприємництва регіону у 2013р. склався позитивним і становив 4,6%. Але за 2010-2011рр. він зменшився на 8%. У 2011р. порівняно з попереднім роком рентабельність підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства зросла на 7%, фінансової діяльності – на 76,9%, підприємств освіти – у 13,667 рази. Збільшився рівень рентабельності у підприємств торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Позитивний вплив на цей вид діяльності мали підприємства оптової торгівлі і посередництва в оптовій торгівлі. Рівень рентабельності підприємств цього виду діяльності зріс у 2011р. порівняно з 2010р. на 48,1%. В той же час значне зниження цього показника відбулося у підприємств з торгівлі автомобілями та мотоциклами, та тих, що займалися їх технічним обслуговуванням та ремонтом. Їх рівень рентабельності у 2010р. склав 6,0%, а у 2011р. рівень збитковості становив 1,1%. Також знизився рівень рентабельності на підприємствах діяльності транспорту та зв'язку; рибальства, рибництва; на підприємствах промисловості та тих, що виконували операції з нерухомим майном, займалися орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям.

10. Однією з умов успішного господарювання малого підприємництва є постійне оновлення матеріально-технічної бази виробництва. Для покращення свого виробничого потенціалу малими підприємствами області у 2011р. було освоєно у 1,5 рази більше валових

капітальних інвестицій ніж у попередньому році. Це склало 23,6% від загального обсягу валових капітальних інвестицій підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності області: із них 97,9%. Було спрямовано у матеріальні активи і лише 2,1% - у нематеріальний основний капітал. Інвестицій в матеріальні активи розподілились таким чином: на капітальне будівництво (включаючи поліпшення будівель та споруд, тощо) – 46,6%, на придбання нових основних засобів – 31,5% та на придбання раніше існуючих основних засобів – 21,9%. Зокрема, серед промислових видів діяльності більшу частину валових інвестицій здійснили малі підприємства переробної промисловості (5,8%) Найменша частка загальних валових інвестицій серед малих підприємств здійснена у сфері освіти (0,1%), рибальства, рибництва (0,5%), фінансової діяльності та охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (по 0,6% у кожній). Частка валових капітальних інвестицій малих підприємств до загального обсягу валових капітальних інвестицій регіону складає лише 0,2%. Значне перевищення цього показника спостерігалось у рибальстві, рибництві та фінансовій діяльності (на 0,6 в.п.), у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (на 0,4%), охороні здоров'я та надання соціальної допомоги та будівництві (на 0,3% відповідно). У сфері освіти рівень даного показника склав 0,2%, а у промисловості – лише 0,1%. Серед галузей промисловості перевищення частки спостерігалось у добувній промисловості на 0,1 в.п.

11. Одним з інтенсивних факторів розвитку підприємства є впровадження технологічних інновацій, що забезпечує конкурентоспроможність продукції в умовах ринку. Водночас залишається ціла низка чинників, які перешкоджають здійсненню інновацій на малих підприємствах, а саме: нестача власних коштів, відсутність фінансових коштів у замовника, високий економічний ризик, великі витрати на нововведення, відсутність підтримки з боку державного бюджету та інше. Технологічних інновацій по малих підприємствах у 2011р. впроваджено на

суму 0,4 млн.грн., що становить тільки 0,1% від цього показника в цілому по регіону: 99,3% технологічних інновацій здійснили малі підприємства переробної промисловості, 0,5% – торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку та по 0,1% – будівництва та операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям.

12. Витрати на інформатизацію серед малих підприємств у 2011 р. становила 12,5% від загальних витрат на інформатизацію підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності області: 63,3% цієї суми – це оплата послуг сторонніх підприємств у сфері інформатизації, 22,5% – програмне забезпечення, 14,2% – витрати на обчислювальну техніку. Найбільша частка витрат на інформатизацію припадає на підприємства у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (74,0%). Серед промислових видів діяльності інформатизацію здійснювали малі підприємства переробної промисловості (4,1%), у добувній промисловості та виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води цей показник менше 0,1%. Незначні витрати на інформатизацію мали підприємства охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (0,3%), операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (0,4%), сільського господарства, мисливства, лісового господарства (0,5%), діяльності готелів та ресторанів (0,9%).

Основні показники діяльності малих підприємств в Одеській області в 2013 р. подані в таблицях Додатку Д.

Таким чином, для поліпшення стану та розвитку малого бізнесу в Одеській області необхідно, в першу чергу, розв'язати проблеми, які стримують розвиток і ефективну діяльність малого бізнесу в Україні. Необхідно також більш чітко визначити «тверді» і «м'які» чинники, що гальмують цей процес, та сформулювати систему індикаторів оцінки їх впливу на розвиток малих підприємств в умовах невизначеності та нестабільності.

2.2. Концепція формування системи індикаторів оцінки стійкого функціонування малих та середніх підприємств

У бізнес-плануванні підприємства суттєву роль відіграє процес стратегічного управління стійким функціонуванням малого та середнього підприємництва, який базується на науково обґрунтованій, предметно адаптованій до реалій економічної діяльності методології, інноваційних технологіях та світовому досвіду оцінювання ендогенних та екзогенних чинників, що впливають на зазначений процес. Перед керівництвом суб'єкту підприємницької діяльності в умовах глобалізації, посилення конкурентної боротьби та збільшення можливих загроз економічній безпеці постають завдання підвищення рівня власного стійкого функціонування завдяки визначенню та реалізації системоутворюючих складових, які формують систему стратегічного управління процесом забезпечення стійкого функціонування підприємствами малого бізнесу.

Необхідно зазначити, що *вітчизняні малі та середні підприємства приділяють недостатню увагу розробці та впровадженню системи стратегічного управління вищезазначеним процесом*. Серед основних причин, якими вони мотивують таку позицію, є: нестабільність економічної ситуації в країні, політична напруженість, уникнення додаткових витрат, які необхідні для реалізації моделювання процесу забезпечення стійкого функціонування підприємств малого бізнесу.

Вся сукупність підсистем підприємства повинна підтримуватись в певному режимі – режимі функціонування. Основною задачею діяльності функціонування є збереження системної цілісності підприємства та підтримка параметрів процесу функціонування в стаціонарному режимі на певному проміжку часу. В даному випадку ефективність такої діяльності може бути представлено як суму заданих параметрів функціонування, значення яких підтримується біля певних нормативних значень. В такому випадку підприємство буде знаходитись в стані динамічної рівноваги. На

практиці здійснення діяльності функціонування переслідує в якості мети стабільну роботу підприємства, коли функції збуту, виробництва, постачання, обсяг і обіговість оборотних активів, інвестицій, виплати дивідендів синхронізовані за темпами, зовнішні коливання гасяться, показники ефективності знаходяться на нормативному рівні.

В результаті рефлексивної модифікації засобів діяльності відбувається трансформація суб'єктивної та об'єктивної компоненти соціо-економічної системи, яка має такі наслідки.

Удосконалення діяльності функціонування промислового підприємства може носити характер, при якому створюється удосконалений спосіб технологічного комбінування при тих же ресурсах, зростає ефективність логіки та процедур прийняття управлінських рішень, покращуються канали розподілу продукту та надходження ресурсів. Отже, відбувається системна оптимізація діяльності підприємства, яка не торкається початкових способів діяльності, але приводить до покращення якості результату та більш ефективного досягнення цілей управління.

Але результати рефлексивної трансформації способів діяльності функціонування можуть носити характер, при якому відбувається таке перевтілення будь-якої діяльності, в результаті якого остання отримує новий спосіб технологічного комбінування щодо досягнення результату, яке задається межами діяльності. Отже, відбувається принципіальна трансформація логіки та процедур прийняття управлінських рішень. В результаті створюється новий спосіб технологічної взаємодії, залучаються нові ресурси. Системний ефект торкається архітектури бізнес-процесів. Вона адаптується під нову форму режиму функціонування.

Трансформація діяльності функціонування відбувається за рахунок переходу підприємства в режим розвитку, який здійснюється за рахунок організації на рефлексивній основі діяльності розвитку.

Результат такої трансформації може бути такого типу, як створення:

- принципово нового способу технологічного комбінування, але результат діяльності зберігається таким як був;
- не тільки принципово нового способу комбінування ресурсів, але й нового результату: нові властивості продукту або якісно новий продукт.

Математичною ілюстрацією функціонального характеру кожного типу діяльності, функціонування, удосконалення та розвитку можуть бути такі моделі:

1. Функціонування організації як функціональної системи управління: приведення системи до стаціонарного стану через підтримку її макрофункції Φ в ξ - області нормативних значень ΦN :

$$\begin{array}{l}
 CO \quad T, X, Y, \Phi, G, R \\
 SF \quad CS \quad T, CO', CO'', \Phi^{CS}, G^{CS}, R^{CS} \\
 t \quad T \quad CS: |\Phi \quad \Phi N|
 \end{array} \quad (2.1)$$

де SF – система, що функціонує; CO – об’єкт управління; T – безліч моментів часу;

X, Y – відповідно безліч вхідних та вихідних об’єктів; Φ – макрофункція системи;

G - структура системи; R – відношення емергентності; CS – суб’єкт управління функціонуванням;

CO', CO'' – відповідно безліч вхідних і вихідних об’єктів управління; Φ^{CS} – макрофункція суб’єкту управління системи, що функціонує; G^{CS} – структура суб’єкту управління системи, що функціонує;

R^{CS} – відношення емергентності суб’єкту управління системи, що функціонує; ΦN – нормативне значення макрофункції системи.

2. Функціонуюча система, що постійно удосконалюється: існує в режимі приведення макрофункції системи до екстремального значення за допомогою оптимізації структури системи:

$$\begin{array}{l}
 CO \quad T, X, Y, \Phi, G, R \\
 SI \quad CSI \quad T, CO', CO'', \Phi^{CSI}, G^{CSI}, R^{CSI} \\
 t \quad T \quad CSI: \Phi \quad extr, G \quad opt, R \quad opt
 \end{array} \quad (2.2)$$

де SI – система, що удосконалюється; CSI – суб'єкт управління удосконаленням; Φ^{CSI} – макрофункція суб'єкту управління системою, що удосконалюється; G^{CSI} - структура суб'єкту управління системою, що удосконалюється; R^{CSI} – відношення емергентності суб'єкту управління системою, що удосконалюється.

3. Функціональна система, що розвивається: в і-тий момент часу можна визначити екстремальне значення макрофункції за допомогою структури системи:

$$\begin{array}{l}
 CO \quad T, X, Y, \Phi, G, R \\
 SD \quad CSD \quad CO', CO'', \Phi^{CSD}, G^{CSD}, R^{CSD} \\
 t \quad T \quad CSD: \Phi \quad extr, G \quad G', R \quad R'
 \end{array} \quad (2.3)$$

де SD – система, що розвивається; CSB – суб'єкт управління розвитком; Φ^{CSD} – макрофункція суб'єкту управління системою, що розвивається; G^{CSD} - структура суб'єкту управління системою, що розвивається; R^{CSD} – відношення емергентності суб'єкту управління системою, що розвивається; G' - нова структура об'єкт управління, що отримана в результаті розвитку; R' – нове відношення емергентності об'єкт управління, яке отримано в результаті розвитку.

В системі, що розвивається, суб'єкт управління розвитком трансформує об'єкт управління за допомогою побудови найбільш ефективною з точки зору макрофункції структури системи.

Як показує досвід, в Україні **не існує загально визнаної концепції забезпечення стійкого функціонування малих та середніх підприємств**, тому в умовах невизначеності на базі існуючих механізмів управління економічною стійкістю та стійким розвитком підприємства доцільно обґрунтувати і розробити вищезазначену концепцію на базі системно-діяльнісного підходу, основою для якої, на погляд автора, може стати симбіоз двох концепцій – моделі життєздатної системи С. Біра і методології розвитку полісистеми Г.П. Щедровицького.

Системний підхід на діалектичній основі передбачає визначення внутрішньої суперечності складної соціо-економічної системи діяльності як цілого. Саме такою цілісною, але складною і суперечливою системою, є підприємство, яке можливо розглядати з трьох точок зору:

- з позиції стратегічного та оперативного управління. Підприємство утворюється як інструмент розв'язання суспільних задач, засіб досягнення мети.

- за характером соціальних взаємовідносин. Підприємство утворюється як людська спільність, специфічне соціальне середовище.

- за структурою взаємозв'язків і норм. Підприємство – це своєрідна структура взаємозв'язків і норм. Предметом аналізу суб'єкту господарювання в такому випадку виступають його організаційні зв'язки, що побудовані ієрархічно, а також зв'язки з зовнішнім середовищем. Основними проблемами є рівновага, самоуправління, розподіл праці. У відношенні управління процесом забезпечення стійким функціонуванням підприємства доцільніше говорити про мотиваційний ідеальний образ, який, у свою чергу, буде утворювати набір проектів модифікації підсистем підприємства, що є найбільш адекватними даним умовам функціонування.

Соціо-економічні системи діяльності містять у собі дві компоненти: штучну (це те, що породжується самою діяльністю для досягнення її мети та відповідно до певних норм) та природну. Остання компонента існує сама по собі, поза залежністю від людської діяльності і описується у ній як закономірний об'єкт, який визначається іманентними цій компоненті законами.

Отже, процес існування підприємства є результатом складної взаємодії набору природних процесів і штучних процесів перевтілення засобів здійснення діяльності. В якості природної компоненти виступають ресурси, що підприємство отримує із ззовні, засоби праці та персонал, що є на підприємстві, а в якості штучної – результати діяльності: продукція, що виготовлена, послуги, полу фабрикати для власного споживання, відходи, а також управлінські рішення.

Таким чином, як було вже вище зазначено, *промислове підприємство, з одного боку, виконує функцію задоволення певної суспільної потреби, а з іншого, – це засіб організації діяльності з метою отримання економічної вигоди.* Цей взаємозв'язок можна пояснити з точки зору полі системного підходу до підприємства. Полісистемний підхід передбачає співвідношення підприємства як системи з великою кількістю мета-систем. В якості таких мета-систем можна виділити власників, споживачів, постачальників, національну економіку, світову економіку, державні інтереси, геоекономічні особливості, інтереси територіальної громади тощо. Кожна з мета-систем генерує пояс вимог до діяльності підприємства і вона повинна модифікувати себе для найбільш повного задоволення цим вимогам. Функціонально така система базується на засобі технологічного комбінування ресурсів, який спрямовано на отримання певного результату. За складом підсистем підприємство в даному випадку представляє собою спосіб технологічного комбінування великої кількості необхідних ресурсів з метою перевтілення їх в кінцевий продукт (результат). Засіб технологічного комбінування реалізується суб'єктами діяльності в рамках техніко-технологічної підсистеми. На промисловому підприємстві ця підсистема представляє собою систему технологічних ліній, на яких реалізується послідовність технологічних операцій по перевтіленню вхідного матеріалу в кінцевий продукт. Канал розповсюдження продукту представляє собою організаційний механізм, який пов'язує підприємство з ринком продукту, з одного боку, та ринком ресурсів, з іншого.

Завдяки функціонуванню системи бізнес-процесів, що морфологічно представлені як архітектура потоків робіт, забезпечується цілісність системи. Управління внутрішньою архітектурою робіт підприємства здійснюється під впливом логіки та процедур прийняття управлінських рішень, які пов'язані з підтримкою підприємства у режимі стійкого функціонування. Логіка та процедури прийняття управлінських рішень, у свою чергу, пов'язані з модулем цілей, які можуть бути іманентними і привнесеними ззовні.

Отже, в рамках даного дослідження підприємство малого бізнесу слід розглядати як соціо-економічну систему діяльності, яка відчуває вплив зовнішнього середовища, має осмислене керівництво, певні межі, функціонує на відносно постійній основі і представляє собою форму діяльності по отриманню економічної вигоди.

В основі архітектури концепції забезпечення стійкого функціонування малих та середніх підприємств доцільно використовувати такі принципи системно-діяльнісного підходу, як: принцип рефлексивності, принцип обліку взаємообумовленості функціонування підсистем підприємства (економічної, виробничої, соціальної, екологічної); принцип досягнення стійкості динаміки розвитку підприємства з урахуванням економічної ефективності, соціальної стабільності, ризикової захищеності та екологічної безпеки; принцип компетентності; принцип пріоритетності кінцевої мети; принцип активного реагування на зміни внутрішніх і зовнішніх чинників.

Основу архітектури системно-структурного подання такої концепції складає розподіл режимів існування соціо-економічної системи на режим функціонування, режим вдосконалення та режим розвитку, кожний з яких забезпечується реалізацією відповідної діяльності: функціонування, вдосконалення і розвитку, які представляють собою взаємообумовлену єдність. Реалізація запропонованого підходу до управління процесом забезпечення стійкого функціонування підприємства здійснюється шляхом організації управлінської діяльності на рефлексивній основі, сутність якої полягає у тому, що рефлексивність може бути забезпечена тоді, коли об'єктом починає виступати сама діяльність і засоби її здійснення, тобто відбувається зміна робочої позиції на рефлексивну. Реалізація запропонованого принципу може бути здійснена за умови розрізнення простору існування вихідної соціо-економічної системи діяльності тобто підприємства та релевантного рефлексивного простору.

Під механізмом забезпечення стійкого функціонування підприємства вважається усвідомлене перетворення системи, засноване на розробці і впровадженні нових способів діяльності, які спрямовані на усунення внутрішніх обмежень і розширення можливостей системи з реалізації заданої макрофункції.

В свою чергу, управління процесом забезпечення стійкого функціонування підприємств малого бізнесу – це використання організаційних, економічних, соціальних методів управління, спрямованих на забезпечення стійкого функціонування системи. З позиції методології вона означає, що **управління стійкістю функціонування підприємства слід розглядати у взаємозв'язку трьох основних рівнів:**

перший рівень – об'єднання з економікою в цілому та її регіональними сегментами;

другий рівень – взаємозв'язок стійкості функціонування окремого підприємства зі стійкістю даного сектору економіки як цілісного утворення;

третій рівень – з позиції окремо взятого підприємства як економічної системи, яка містить у собі певні частини.

Для забезпечення стійкого функціонування підприємства малого бізнесу в умовах динамічного розвитку і відповідних змін основних показників їх діяльності виникає необхідність стратегічного управління системоутворюючими складовими цього процесу. При цьому аналіз повинен забезпечувати вирішення питання визначення поточного і прогнозування майбутнього рівня стійкості функціонування підприємства, вирішення задач підтримки прийняття управлінських рішень.

Обов'язковим елементом оцінювання стійкості функціонування підприємства є вибір критерію дослідження. При цьому кількісну оцінку рівня стійкості функціонування бажано одержати за допомогою таких

показників, які використовуються в плануванні, обліку і аналізі діяльності суб'єкта господарювання, що є необхідною умовою практичного використання цієї оцінки.

Кількісна визначеність і зміст критерію відображаються в конкретних показниках оцінки стійкості функціонування. Система показників має бути розроблена таким чином, щоб одержана на її підставі інформація була достовірною, достатньою та порівняною. Отже, формуючи систему показників, доцільно дотримуватись певних принципів та вимог, перелік яких надано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Принципи та вимоги щодо системи індикаторів забезпечення стійкого функціонування підприємства

<i>Принципи</i>	<i>Вимоги</i>
<p>Логічності: При відборі показників необхідно формулювати логіку їх об'єднання у певну сукупність для того, щоб було видно роль кожного з них і не виникало враження, що певний аспект залишився неохопленим або, навпаки, не вписується у запропоновану схему дослідження</p> <p>Репрезентативності: критерій повинен прямо відображати мету дослідження, повністю їй відповідати, давати змогу оцінювати ефективність вирішення основної задачі</p> <p>Простоти отримання даних</p> <p>Системності: визначення внутрішньої суперечності складної системи як цілого</p> <p>Єдності: об'єднання певних елементів дослідження в один індикатор, щоб уникнути різноваріантних рекомендацій і необґрунтованих припущень</p> <p>Чутливості критерію до змін значень показників, що аналізуються</p>	<p>Забезпечення органічного взаємозв'язку критерію та системи конкретних показників</p> <p>Відображення ефективності використання всіх видів ресурсів</p> <p>Можливість застосування показників до управління різними видами діяльності підприємства</p> <p>Виконання показниками стимулюючої функції в процесі використання наявних резервів</p>

Перед вибором конкретного критерію для моделі оцінки стійкості функціонування підприємства, на думку автора, необхідно ввести таке поняття, як «рівень стійкості функціонування» - це точка, що показує силу

впливу факторів ендogenous та екзогенного характеру і силу протидії йому з боку суб'єкту управління на певній оцінній шкалі. Його величина буде відповідати критеріям оцінки стійкості функціонування підприємства. Отже, критерій стійкості функціонування підприємства – це оцінка впливу зовнішнього та внутрішнього бізнес-середовища на виробничо-господарську діяльність в умовах невизначеності. Пояснити це можна наступним:

по-перше, зовнішнє та внутрішнє середовища за умови взаємодії формують рівень стійкого функціонування в цілому;

по-друге, зовнішнє бізнес-середовище здійснює вплив на внутрішню стійкість підприємства, а підвищення останньої позитивно впливає на зовнішнє середовище, забезпечуючи підприємству високий рівень конкурентоспроможності та відповідний імідж.

При визначенні стійкості функціонування підприємств малого бізнесу в умовах невизначеності та ризику, необхідно виокремити чинники, що впливають на її рівень та визначити індикатори, що дають оцінку ступеню їх впливу.

При проведенні комплексного аналізу чинників оцінки стійкості функціонування підприємства важливо не тільки встановити усі джерела стійкості, а й виявити, які з них домінують.

Необхідно розглядати **дві** системоутворюючі **складові рівня стійкості функціонування підприємства**:

- **зовнішня стійкість**: безконфліктна взаємодія з зовнішнім бізнес-середовищем (споживачами, конкурентами, постачальниками, фінансово-кредитними установами, податковими та іншими органами контролю);

- **внутрішня стійкість**: пропорційність усіх ланцюгів підприємства, які забезпечують позитивну динаміку ділової активності підприємства.

Оцінку впливу чинників зовнішнього середовища на стан стійкості функціонування підприємства доцільно здійснювати за допомогою інтегрального показника рівня зовнішньої стійкості підприємства, який показує зовнішню стійкість функціонування в умовах невизначеності і

враховує такі компоненти: структурна демографія розвитку малого та середнього підприємництва, розвиток малого та середнього бізнесу у промисловості та агросекторі регіону, інвестиційні переваги та привабливість, інновації, ринок праці, розвиток екології та цінової політики в регіоні.

Домінантними компонентами внутрішньої стійкості функціонування підприємства будуть економічна, організаційно-управлінська, соціальна та екологічна стійкість, а економічної стійкості - фінансова; ринкова стійкість тобто стійкість сегменту ринку, який обумовлений попитом на товар чи послугу; організаційно-управлінська; виробнича; техніко-технологічна; інноваційно-інвестиційна (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Компоненти внутрішньої стійкості функціонування підприємства

Компонента	Сутність
<i>Економічна стійкість</i>	Це економічна стабільність, постійність в діяльності або подальшому розвитку при відсутності різких коливань ендogenous (внутрішнього) характеру. Її доміантними чинниками є фінансова, організаційно-управлінська, техніко-технологічна, виробнича ринкова та інноваційно-інвестиційна стійкість.
<i>Соціальна стійкість</i>	Показує ступінь соціальної захищеності найманих працівників на підприємстві
<i>Екологічна стійкість</i>	Це взаємозв'язок економіки підприємства з її екологічною безпекою, мінімізація шкідливого впливу виробничо-господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище.

Кожна компонента включає індикатори, які відображають значимі аспекти стійкості функціонування підприємства.

Все вищезазначене є особливо актуальним для малого бізнесу. Враховуючи особливості функціонування малих підприємств, складність в апроксимації на них фундаментальних теоретичних основ, автор вважає, що модель стійкого функціонування малого підприємства – це така модель, яка забезпечує виробничу, фінансову, соціальну, екологічну діяльність та дозволяє запобігти виникненню кризових явищ на будь-якій часовій межі

життєвого циклу, тобто відстрочити кризу або пом'якшити її негативні наслідки.

Вивчення статистичних і бухгалтерської форм звітності малого підприємництва [ф. № 1 – підприємництво (річна) „Звіт про основні показники діяльності підприємства; ф. № 1 – підприємництво (коротка) – річна „Звіт про основні показники діяльності підприємства; ф.№ 1-м „Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва] показало, що інформація про діяльність цих підприємств має практично обмежений характер відносно великих і середніх підприємств і дозволило визначити інформаційні напрямки та інформаційні складові малого підприємництва.

Вищенаведена інформація господарсько-фінансової діяльності суб'єкта малого підприємництва корелює з інформацією, яку надає Держстат України та його регіональні управління за тематикою «Діяльність малих підприємств» та «Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності». Так, наприклад, для оцінки місця малого підприємництва в економічній системі та його ролі в розв'язанні соціальних проблем країни (регіону) додатково необхідні дані про загальну суму доходів населення, обсяг доходів місцевого, державного та зведеного бюджетів, потрібна також інформація про результати діяльності суб'єктів великого та середнього підприємництва країни (регіону). Для здійснення міжнародних порівнянь треба володіти відповідною інформацією про діяльність суб'єктів малого підприємництва в інших країнах.

Проведений аналіз існуючих методик оцінки рівня стійкості функціонування підприємства, виявлення їх позитивних і негативних сторін, дозволив удосконалити методичну базу та перелік показників, за допомогою яких можливо здійснити оцінювання рівня стійкості функціонування малого або середнього підприємства.

2.3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в Одеській області

Методичні рекомендації розроблено з метою надання методичної допомоги місцевим органам влади та самоврядування в питаннях формування та реалізації комплексу ефективних програмних заходів щодо подальшого стимулювання розвитку підприємництва в регіоні за рахунок максимального використання наявного потенціалу Одещини.

В основу методичних рекомендацій покладено методика розрахунку узагальнюючого інтегрального індексу стійкості функціонування підприємств малого бізнесу регіону. Результати оцінок, проведені за даною методикою, можуть бути використані структурами державного та регіонального рівня управління при розробці та формуванні стратегічних та тактичних планів і прогнозів економічного розвитку регіону, визначенні пріоритетів регіональної політики, виявленні потреби у проведенні ефективної структурної політики у регіоні, визначенні механізмів, методів та інструментів стратегічної підтримки малого й середнього бізнесу, створенні умов та стимулів для ефективного функціонування суб'єктів ринкової економіки і на цій основі задоволення потреб населення регіону.

Нормативно-правовою базою їх розробки слугували Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» «Про державні цільові програми», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», Указ Президента України «Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва», методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм підтримки малого підприємництва та інші нормативно-правові акти.

Протягом 2010-2013 рр. частка малих підприємств загальному обсязі реалізованої продукції регіону не дотягувала позначки 30%, і за підсумками господарювання складала відповідно: у 2010 році – 27,5%, у 2011 році – 26,3%, 2012 р. – 27,5%. У 2013 році обсяг реалізованої продукції малих підприємств регіону збільшився до 28,3%. Найбільший обсяг реалізованої продукції зафіксовано у сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 51,8%, найменший у сфері освіти – 0,1%. Проблемним питанням розвитку сектору є наявність значної кількості збиткових підприємств (частка яких сягає майже 40% загальної чисельності підприємств), що обумовлено звуженням у регіоні сфери послуг як основного вид діяльності малого бізнесу.

З огляду на це досить актуальним вбачається діагностика стійкості функціонування підприємств малого бізнесу регіону з метою подальшого формування та реалізації комплексу ефективних програмних заходів щодо стимулювання розвитку підприємництва в регіоні.

Малий та середній бізнес наділений певними економічними, виробничо-технічними характеристиками, які необхідно враховувати при дослідженні розвитку малого бізнесу на рівні регіону. Поведінка малого та середнього бізнесу зумовлена зовнішніми і внутрішніми зв'язками, тому об'єктом дослідження виступають зовнішні і внутрішні зв'язки, які визначають розвиток малого та середнього бізнесу у статиці й динаміці. На особливу увагу заслуговує оцінка ефективності розвитку малого бізнесу. Розгляд підприємництва як багатофункціональної діяльності, взаємопов'язаної з макросередовищем, визначає зміну методологічної основи оцінки — відхід від індивідуальних (приватних) показників оцінки ефективності і орієнтацію на комплексні параметри оцінки. Ефективність малого та середнього бізнесу на макрорівні відображає його внесок в досягнення загальнонаціональних цілей реальної економіки (формування техніко-технологічного потенціалу, прискорення НТП, скорочення техногенних аварій, подолання екологічної кризи) та ін.

Головними критеріями оцінки ефективності підприємств малого та середнього бізнесу на даний час є:

- ✓ підвищення темпів розвитку підприємництва як одного із факторів соціально-економічного розвитку держави, регіону;
- ✓ мінімізація матеріальних і соціальних втрат суспільства;
- ✓ збільшення частки малого та середнього бізнесу у формуванні ВВП;
- ✓ підвищення рівня соціальної захищеності працівників та ін.

Відповідно з наведених вище критеріїв використовуються спеціальні системи показників.

При формуванні системи індикаторів оцінки стійкості функціонування підприємства необхідно розглядати дві системоутворюючі складові рівня стійкості функціонування підприємства:

- ❖ зовнішню,
- ❖ внутрішню.

Оцінку впливу факторів зовнішнього середовища на стан стійкості функціонування підприємства доцільно здійснювати за такими напрямками:

структурна демографія розвитку підприємництва – забезпечує обґрунтування рішень щодо удосконалення механізмів державного управління підтримки розвитку підприємництва у регіоні;

матеріально-технічне забезпечення агросектору як сировинної бази для промисловості – відображає ступінь зорієнтованості суб'єктів господарської діяльності регіону на сільськогосподарське виробництво та їх потенційні можливості;

інвестиційні переваги регіону – сприяє обґрунтуванню рішень щодо вкладання інвестицій в економіку кожного з регіонів;

фінансовий потенціал малого та середнього підприємництва – забезпечує обґрунтування рішень щодо забезпечення даних суб'єктів підприємницької діяльності регіону фінансами;

інвестиційна привабливість малого та середнього бізнесу – сприяє обґрунтуванню рішень щодо ступеню ефективності використання основних елементів виробничого процесу на малих і середніх підприємствах регіону;

комунікаційна інфраструктура регіону – допомагає в обґрунтуванні рішень щодо розвитку комунікацій у регіоні;

комерційна інфраструктура регіону – забезпечує обґрунтування рішень щодо сприяння формуванню комерційної структури регіону;

ринок праці – забезпечує прийняття рішень щодо визначення ступеню розвитку ринку праці на регіональному рівні;

освітній потенціал – доповнює обґрунтування рішень щодо кадрового забезпечення трудовими ресурсами економіки регіону;

рівень мотивації найманих працівників до продуктивної праці – забезпечує обґрунтування рішень щодо гнучкого механізму соціального захисту найманих працівників у сучасних ринкових умовах.

Кожний з вищезазначених напрямків дослідження має свою систему часткових показників, перелік і сутність яких наведено у додатку Е.

Домінантні компоненти *внутрішньої стійкості функціонування підприємства* представлені у таблиці 2.4.

Компоненти внутрішньої стійкості функціонування підприємства

Компонента	Сутність
Економічна стійкість	Це економічна стабільність, постійність в діяльності або подальшому розвитку при відсутності різких коливань ендогенного (внутрішнього) характеру. Її домінантними чинниками є фінансова, організаційно-управлінська, техніко-технологічна, виробнича, ринкова, інноваційно-інвестиційна стійкість.
Соціальна стійкість	Показує ступінь соціальної захищеності найманих працівників на підприємстві.
Екологічна стійкість	Це взаємозв'язок економіки підприємства з її екологічною безпекою, мінімізація шкідливого впливу виробничо-господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище.
Ризикова стійкість	Показує ступінь розвитку податкової системи регіону та її дієвості, а також цінової політики та їх вплив на економіку підприємства.

Кожна компонента включає індикатори, які відображають значимі аспекти стійкості функціонування підприємства (див. Додаток Ж).

За результатами оцінювання внутрішньої та зовнішньої стійкості пропонується розраховувати узагальнюючий інтегральний індекс стійкості функціонування підприємств регіону, послідовність розрахунку якого представлена на рисунку 2.7.

Принциповим моментом наведеної методики є її орієнтація виключно на інформаційну базу Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області – дані поточної статистики та систематичних вибірових обстежень. Відповідно до даної методики:

верхній щабель – це узагальнюючий інтегральний індекс стійкості функціонування підприємства певної галузі,

другий – групові інтегральні індекси зовнішньої та внутрішньої стійкості функціонування підприємства,

третій – часткові інтегральні індекси, що характеризують його певні компоненти або аспекти.

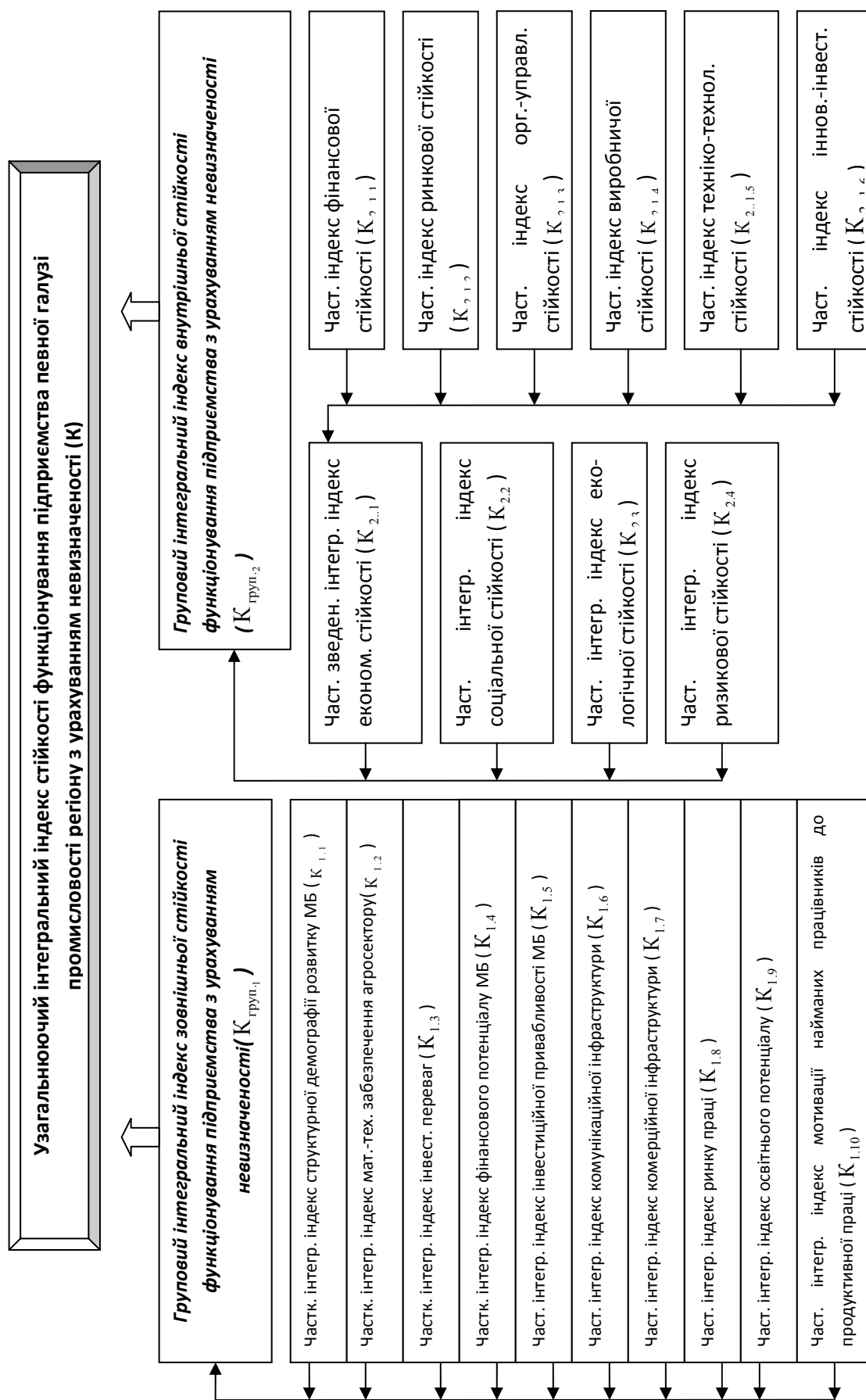

Рис. 2.7. Ієрархічна схема методики розрахунку узагальнюючого інтегрального індексу стійкості функціонування підприємств регіону

Регіон, що зацікавлений в залученні інвестицій, повинен проаналізувати умови, які він може запропонувати бізнесу. Для цього мають бути прийняті заходи по зниженню податкового тягаря, що притягне зовнішніх інвесторів і підвищить інвестиційну активність вже діючих на його території господарюючих суб'єктів.

Одним із можливих методичних підходів до оцінки стану розвитку малого та середнього бізнесу може бути аналітичний метод із застосуванням факторно-критеріальної кваліметричної моделі. Дана методика може широко застосовуватися для оцінки різноманітних об'єктів у силу своєї простоти, об'єктивності, комплексності і демократичності.

За цим підходом *оцінка розвитку малого та середнього бізнесу включає такі складові:*

Етап 1. Вибір факторів оцінки.

Етап 2. Встановлення вагових коефіцієнтів важливості факторів у загальній оцінці розвитку малого підприємництва в регіоні.

Етап 3. Встановлення кількості критеріїв за кожним оцінним фактором та їх бальна оцінка.

Етап 4. Комплексна оцінка розвитку малого та середнього бізнесу у регіоні.

Найбільш відповідальним етапом проведення аналітичної оцінки є вибір і обґрунтування кількісних і якісних оцінних факторів, які охоплювали б різні аспекти розвитку малого підприємництва в регіонах і націлювали малі та середні підприємства на повне розкриття свого потенціалу.

Другий етап передбачає визначення вагомості запропонованих факторів, що характеризує ступінь впливу кожного з них на розвиток малого та середнього бізнесу і виражається в частках від цілого таким чином, щоб сума часток завжди дорівнювала цьому цілому. Вагомість кожного фактора доцільно визначати експертним шляхом на основі методу переваги за такою схемою: спочатку формується експертна комісія, далі відбувається

ранжування запропонованих оцінних факторів і наостанок визначається вагомість кожного оцінного фактора.

Експертна комісія складається з експертів-фахівців з проблем регіонального розвитку та підприємництва. Члени експертної комісії на основі своїх знань проводять ранжирування запропонованих оцінних факторів з погляду їхнього впливу на розвиток малого та середнього бізнесу. Іншими словами, кожному фактору присвоюється певна кількість балів, яка зростає по мірі збільшення вагомості фактора, причому мінімальна оцінка відповідає одиниці, а максимальна — кількості оцінних факторів. Після обробки анкет і заповнення вихідних матриць здійснюється статистична обробка отриманих результатів опитування. Останній крок – визначення експертами вагомості кожного фактора за формулою:

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^n P_{ij}}{n}, j = 1, m, \quad (2.4)$$

де P_{ij} — переваги i -го експерта щодо j -го показника;
 m — кількість показників;
 n — кількість експертів.

На наступному етапі аналітичної оцінки визначається абсолютна величина значущості j -показника:

$$G_j = 1/n \sum_{i=1}^n P_{ij} / K_i, j = 1, m, \quad (2.5)$$

де K_i — коефіцієнт компетентності i -го експерта.

За абсолютним значенням G_j визначається R_j — ранг показника:

$$G_j = \frac{S_j}{1/0.67}, j = 1, m, \quad (2.6)$$

Коефіцієнт узгодженості думок експертів за кожним індикатором визначається як зворотна величина середньоквадратичному відхиленню оцінок:

$$L_j = \frac{1}{\sqrt{D_j}}, j = 1, m, \quad (2.7)$$

де D_j — дисперсія оцінок j -го показника.

Середню величину ступеня узгодженості думок групи n -експертів за оцінкою m -показників визначаємо за формулою:

$$V = \frac{\sum_{j=1}^m L_j}{mk}. \quad (2.8)$$

При визначенні вагомості індикаторів виходимо з наступних критеріїв:

- ступінь узагальнення інформації, яку несе показник;
- рівень впливу на стан розвитку малого підприємництва;
- масштабність явища і наслідки для розвитку регіону.

В процесі дослідження показників розвитку малого і середнього підприємництва також можна використати матричний порівняльний метод, який передбачає визначення кількісного значення інтегрального рейтингового показника проблем розвитку малого підприємництва регіонів.

Аналіз пропонується здійснювати за наступними кроками:

1. Обирається сукупність показників, що характеризують найбільш важливі напрямки розвитку малого і середнього бізнесу, які необхідно стимулювати і від яких залежить наповнення бюджетів різних рівнів.

2. Формується матриця вихідних оціночних показників, до складу якої входять m ключових показників розвитку малого та середнього бізнесу для n об'єктів. Кожен i -й показник на j -му регіоні задається величиною відповідного коефіцієнта: K_{ij} . У результаті отримуємо матрицю X , рядки якої

характеризують аспекти проблемності розвитку малого підприємництва за m -показниками.

3. Ранжуються оціночні показники за ступенем вагомості (k_i). Вагомість показників прийнято визначати експертним шляхом з урахуванням уявлення про важливість того чи іншого показника розвитку малого та середнього бізнесу.

4. Будується вектор, що складається з максимальних значень за кожним із m -показників. Цей вектор становить додатковий рядок чисел (K_{\max}) — показників регіону-еталону за рівнем розвитку малого та середнього бізнесу.

5. Складання нормалізованої матриці відносно відповідного показника еталонної адміністративної одиниці за формулою.

$$K_{ij} = \frac{K_{ij}}{K_{\max i}} \quad (2.9)$$

6. Розраховуються бали, отримані адміністративними одиницями за певними оціночними показниками, шляхом порівняння їх фактичних значень з найкращими в даній сукупності:

$$A_{ij} = \frac{K_{ij}}{K_{\max i}} \cdot A_{\max i}, \quad (2.10)$$

де $A_{\max i}$ — максимально встановлений бал оцінювання окремого показника ($A_{\max} = 10$).

7. Отримання узагальненої бальної оцінки стану розвитку малого та середнього підприємництва у місті та ранжирування міст у порядку зростання інтегрального показника з використанням формули:

$$K_{dica} = \sum_{j=1}^n A_{ij} x_{ki} \quad (2.11)$$

8. Для отримання загального результату оцінки застосовуємо показник «абсолютної переваги», який розраховується за формулою:

$$Каба = \sum_{j=1}^n (Kio_{ij} - \max Kij) \quad (2.12)$$

де *Каба* — абсолютна перевага місця — об'єкта аналізу за рівнем розвитку малого та середнього бізнесу,

Kio_{ij} — оцінка *i*-го показника розвитку малого та середнього бізнесу місця, що оцінюється;

Kij — оцінка *i*-го показника розвитку малого та середнього бізнесу місць, що порівнюються.

Застосування комплексного підходу до оцінювання розвитку малого бізнесу дає можливість розробити ряд заходів з метою пожвавлення діяльності малих підприємств та поступового переходу їх у середній бізнес із застосуванням прийомів податкового стимулювання.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ОДЕЩИНІ

3.1. Пропозиції щодо вдосконалення механізму стимулювання розвитку підприємництва в регіоні

Для розвитку діяльності середніх та малих підприємств, що є найуразливішими економічними суб'єктами ринкової економіки, край необхідна стабільна економіко-політична ситуація в країні. Як відомо, будь-які кон'юнктурні коливання можуть бути небезпечними для їх фінансово-економічної діяльності.

Більш детальне дослідження структури та особливостей розвитку у секторі малого підприємництва показало наявність таких тенденцій. Зокрема у 2013 році в області працювало 25039 малих підприємств, (6,7% до загальної кількості малих підприємств по Україні), що на 5,9% більше ніж у 2012 році. Лівову частину малих підприємств складають мікропідприємства – 83,9%.

Слід зазначити, що за видами економічної діяльності стан малого підприємництва області також набув стабільності, на протязі останніх років структура МП за цією ознакою майже не змінилася. Так, за цей час найбільш розвиненим в малому підприємстві був такий вид діяльності як оптова і роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – кожне четверте МП працювало у цій сфері.

Дослідження сектору малих підприємств показало, що кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення збільшилась до рівня 104 одиниці у 2013 році. Динаміка цього показнику висвітлює тенденцію до збільшення щільності малого підприємництва: у 2010р. – 81 одиниця, 2011р. – 94 одиниці, 2012р. – 99 одиниць, а у 2013 році порівняно з 2010р. збільшення відбулося майже у 1,3 рази.

Зазвичай максимальна кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення припадає на території з розвинутою ринковою інфраструктурою, і Одеська область не є виключенням. Так, найбільшого значення цей показник сягнув у Овідіопольському районі – 159 одиниць, містах Одеса та Іллічівськ – 143 та 122 одиниць відповідно. Найменша щільність малого підприємництва коливалася від 32 до 34 одиниць і спостерігалася у м.Котовськ та Котовському районі області.

Малі підприємства природним шляхом тяжіють до свого оптимального розміру, який залежить від виду економічної діяльності. Оптимальний розмір підприємства дозволяє йому більш ефективно функціонувати, зменшуючи постійні витрати та підвищуючи продуктивність праці.

З метою поліпшення стану та розвитку малого бізнесу в Одеській області необхідно:

1. *Удосконалити структуру освітніх програм з питань підприємницької діяльності.* Це допоможе залучити широкі версти населення до здобуття знань, необхідних для започаткування та ведення власної справи, знизити рівень безробіття в регіоні, підвищити ефективність діяльності суб'єктів малого підприємництва.

2. *Поширити практику проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, форумів, міжнародних зустрічей, відзначення Дня підприємця із залученням суб'єктів малого підприємництва.* Це допоможе сформувати позитивну суспільну думку про мале підприємництво, підвищити рівень поінформованості громадськості про проблеми малого підприємництва, сприяти розвитку економічного співробітництва суб'єктів малого підприємництва.

3. *Створити умови для ефективного розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва для запровадження прогресивного механізму кредитно-гарантійної та фінансової підтримки малого підприємництва.*

4. Розробити механізм створення у регіонах бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів (у тому числі молодіжних), ресурсних, консультаційних центрів, тощо. Це допоможе створити умови для розвитку підприємництва, зменшити рівень безробіття шляхом залучення незахищених верств населення до підприємницької діяльності.

5. Запровадити проведення виставок і ярмарок продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва з метою стимулювання випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняних підприємств.

6. Удосконалити функціонування «гарячої лінії» для підприємців у місцевих органах влади. Це допоможе співробітництву між суб'єктами малого підприємництва та органами виконавчої влади.

7. Сприяти розвитку міжнародного співробітництва у сфері малого підприємництва. Це дозволить удосконалити систему державної підтримки малого підприємництва на основі використання зарубіжного досвіду, створити позитивний імідж представників українського малого підприємництва, встановити ділові контакти між суб'єктами малого підприємництва.

В сучасних умовах підтримка малого підприємництва повинна також сприяти створенню достатньо трудового потенціалу, який буде працювати у малому підприємстві.

Серед заходів, що спрямовані на підвищення рівня конкурентоспроможності кадрового складу суб'єктів малого підприємництва необхідно виділити такі:

1. Підготовка управлінських кадрів і бізнес-команд для суб'єктів малого підприємництва і подальший розвиток систем підготовки і навчання населення основам ведення підприємницької діяльності, у тому числі незайнятого населення.

2. Організація професійного навчання осіб, які перебувають на обліку в службі зайнятості, за направленнями цієї служби за професіями та

спеціальностями, що користується попитом у приватнопідприємницькому секторі та сприяють розвитку власної справи. Як базу для навчання і перенавчання кадрів (у тому числі безробітних) для малих підприємств можливо використовувати курси при службі зайнятості. Однак обмеженість бюджетних коштів не дозволяють розраховувати на те, що даний канал стане в найближчій перспективі відігравати помітну роль у рішенні проблеми зайнятості в малому підприємстві.

3. Підтримка самозайнятості. Як навчальну базу для реалізації цього напрямку можливо використовувати коледжі, ліцеї, вузи, школи бізнесу і т.д. На відміну від попереднього напрямку, тут переважає платна форма навчання, але незважаючи на це число бажаючих вчитися в даних закладах буде набагато вище, ніж у навчальних центрах служби зайнятості.

4. Організації стажувань, обміну досвідом на підприємствах України, в іноземних фірмах і зарубіжних навчальних закладах для суб'єктів малого підприємництва.

5. Підготовка і проведення олімпіад, конкурсів підприємницьких проектів з метою підвищення рівня економічних знань у школярів і студентів.

6. Проведення Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді та Всеукраїнський конкурс «Молодий підприємець року». Це повинно сприяти підвищенню ділової активності молоді, розвитку її творчого потенціалу та підтримки підприємницьких ініціатив.

7. Поширення інформації про потенційні можливості малого підприємництва, надання допомоги у пошуку ділових партнерів, сприяння збільшенню обсягів експорту продукції. Це дозволить підвищити ділову активність суб'єктів малого підприємництва, поліпшити міжнародний імідж вітчизняних малих підприємств, збільшити експортний потенціал.

8. Узгодження обсягів і профілів підготовки робітників і фахівців (насамперед з числа молоді) в установах професійної освіти всіх рівнів з

урахуванням потреб ринку праці в малому підприємстві. Тому що зараз наявність великої кількості безробітних з професіями, які не мають попиту на ринку праці, поєднується з дефіцитом на працівників багатьох професій та спеціальностей.

9. Забезпечення зайнятості трудових ресурсів при структурних змінах в економіці.

Показник витрат на персонал є новим для сучасних українських підприємств і відіграє найважливішу роль у структурі їх витрат. Це інтегральний показник, що охоплює всю сукупність витрат, пов'язаних із залученням, винагородою, стимулюванням, розвитком, вирішенням соціальних проблем, організацією роботи та забезпеченням нормальних умов праці і навіть звільненням персоналу підприємства.

Таким чином, *керування ефективністю витрат на персонал може впливати на результат господарської діяльності підприємства в цілому.*

Отже, для ефективного функціонування малого підприємства існує необхідність постійного підвищення рівня знань серед представників малого підприємства. Також необхідно створити систему надання комплексу консультаційних, організаційних і методичних послуг з питань організації підприємницької діяльності. Це послуги в юридичній, бухгалтерській, фінансовій, маркетинговій сферах, у діловодстві, людських ресурсах, стратегічних питань і питань загального менеджменту. Зараз ринок надання консультаційних послуг малим підприємствам в Україні не досить розвинутий, тому багато малих підприємств не знають, куди звернутися за одержанням тієї або іншої необхідної інформації. Особливу увагу необхідно приділити питанням субсидування наданих консультаційних послуг. Надані послуги не повинні бути цілком безкоштовними, однак державні дотації можуть використовуватися для субсидування мінімального набору консультаційних послуг для нових підприємств з урахуванням потреб сьогодення.

Для об'єднання фінансових зусиль усіх зацікавлених сторін і надання більш тривалої й ефективної підтримки новим малим підприємствам доцільно сприяти подальшому розвитку бізнес-інкубаторів. Перевага бізнес-інкубаторів для підприємців включає зниження первинних витрат на приміщення, накладних витрат шляхом спільної оплати адміністративних і комунікаційних послуг, взаємодія з іншими підприємствами інкубатора і здобуття досвіду спілкування з державними установами. Типовий бізнес-інкубатор забезпечує мале підприємство наступними видами допомоги: професійний менеджмент; доступ до необхідних фінансових ресурсів; надання офісу й офісних послуг; консультації по всіх аспектах організації бізнесу; технічна допомога, лізинг устаткування на сприятливих умовах; інформаційне забезпечення – бібліотеки, комп'ютери, доступ до інформаційних мереж; приміщення для ділових зустрічей, круглих столів тощо.

Позитивним моментом в цій ситуації є те, що ці й інші види допомоги нове підприємство одержує в одному місці, «під одним дахом». Звичайно підприємці можуть користуватися інкубаторами обмежений період часу. Надання безперервної допомоги в період бізнес-інкубації від первинної ідеї до першого комерційного успіху є важливим принципом розвитку інноваційних підприємств.

Крім того, надаючи допомогу в створенні нових підприємств бізнес-інкубатори вносять важливий вклад в економічний розвиток держави в цілому, сприяючи процесу економічної перебудови, вони є важливим елементом інфраструктури, необхідним для підтримки розвитку і комерціалізації нових виробничих технологій, доповнюючи дії інших установ, що мають справу з правами на інтелектуальну власність і підготовкою патентів.

Одним із важливих заходів залишається *запобігання корупції*. Запорукою успіху у протидії корупції в сфері регулювання діяльності МСП на загальнодержавному та регіональному рівнях є наявність політичної волі з

боку органів державної влади, які формують антикорупційну політику, помножену на співпрацю і підтримку її реалізації з боку громадянського суспільства.

Рівень корупції в Одеській області є серйозним фактором, який погіршує економічну та інвестиційну привабливість регіону. Так, за даними опитування підприємців, проведеного Київським інститутом економічних досліджень та політичних консультацій Одеська область знаходиться на першому місці негативного списку за рівнем корупції в Україні і низькому рівню відкритості влади.

За даними прокуратури Одеської області протягом 10 місяців 2013 правоохоронцями регіону було відкрито понад 300 кримінальних проваджень з корупційних правопорушень, з них: 164 – слідчими органами внутрішніх справ і 142 – слідчими прокуратури. Вперше за останні 2 роки до суду було направлено 2 звинувачувальні акти щодо державних службовців вищих чинів. У 2013 році було завершено 147 розслідувань кримінальних корупційних правопорушень. Це найбільший показник результативності в Україні. У 2013 році на пріоритетних напрямках співробітники прокуратури розкрили 80 корупціонерів, що на третину більше, ніж торік. З них 37 правопорушень у сфері освіти, 36 в банківській системі і 2 в області приватизації. Крім того, знайшли казнокрадів і в бюджетній сфері, а також серед податківців і митників.

Аналіз стану криміногенної ситуації в Одеській області свідчить про те, що багато напрямків антикорупційної політики і в цілому протидії корупції все ще не реалізовано.

На наш погляд, стратегічно значущими та такими, що вимагають розробки є наступні напрямки антикорупційного регулювання у галузі діяльності МСП:

1. Впровадження системного моніторингу рівня корупції в Одеській області на основі альтернативних джерел інформації, а також моніторинг корупційних ризиків у різних сферах суспільних відносин з метою

об'єктивізації даних про корупційну ситуацію в найбільш уразливих сферах. Створення центру моніторингу.

2. Підвищення прозорості функціонування державної служби на основі широкого розповсюдження системи електронного документообігу та електронного цифрового підпису.

3. Створення та впровадження кодексів етичної поведінки держслужбовців, що контактують з МСП.

4. Розробка/удосконалення механізмів конфіскації доходів від корупційної діяльності та відшкодування заподіяної шкоди.

5. Зміцнення антикорупційного світогляду і атмосфери нетерпимості до корупції серед жителів Одеської області. Тісна співпраця зі ЗМІ та громадськими об'єднаннями, щодо визначення та боротьби з корупційною діяльністю.

7. Створення «гарячих ліній» для отримання оперативної інформації, щодо корупційних дій.

8. Вирішення питання про доцільність створення або визначення спеціалізованого правоохоронного органу або підрозділу, що здійснює загальну протидію корупції.

Одним із напрямків підтримки та стимулювання розвитку малих підприємств є виділення у межах програм розвитку з бюджетів територіальних громад фінансових ресурсів. Проте бюджетна ефективність такої фінансової підтримки в кожному окремому випадку є різною. Для оцінювання бюджетної ефективності фінансування підтримки малого підприємництва органами місцевого самоврядування пропонується застосування наступного алгоритму:

1. Визначення періоду часу, за який розраховуватиметься бюджетна ефективність. При визначенні періоду часу необхідно керуватися наступним:

розрахунковий період має бути однаковим для всіх досліджуваних територій;

вибраний період повинен відповідати періоду аналізу інформації про податкові відрахування суб'єктами малого підприємництва.

2. Визначення джерела фінансування програми підтримки і одержувача податкових відрахувань від суб'єктів малого підприємництва.

При визначенні джерела фінансування програм підтримки і одержувача податкових відрахувань будемо керуватися наступним:

- джерело фінансування програм підтримки і одержувач платежів повинні кореспондуватися;
- обсяг коштів з джерела фінансування має бути відбитий у програмах підтримки, а обсяг податкових відрахувань — у звітах ДПА.

3. Розрахунок коефіцієнту бюджетної ефективності:

$$k = \frac{ОПВ}{ОФП}, \quad (3.1)$$

де k — коефіцієнт бюджетної ефективності, $ОПВ$ — обсяг податкових відрахувань до бюджету суб'єктами малого підприємництва, $ОФП$ — обсяг фінансування програм підтримки малого підприємництва органами місцевого самоврядування.

Пріоритетними напрямками підтримки малого підприємництва у регіоні мають стати:

- розробка механізму сприяння взаємодії великих та малих підприємств, що працюють у одній виробничій галузі, який дозволить ефективніше використовувати ресурсні можливості регіональної економіки; створення на регіональному рівні центрів підтримки взаємодії малого та великого бізнесу;

- спрямування фінансових ресурсів на розвиток інноваційного виробництва, що сприятиме подоланню технологічної деградації економіки та підвищенню конкурентоспроможності; основними сферами формування нових конкурентних переваг регіональної економіки можуть стати: альтернативна енергетика та енергоефективність, аквакультура, туризм, виробництво органічної сільськогосподарської продукції тощо;
- створення сприятливих умов для експорту продукції малих фірм.

Довгостроковими пріоритетами, що окреслені у Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. є такі:

в аграрній сфері – сприяння розвитку малого підприємництва передбачено шляхом:

- ✓ мотивації сільських мешканців до створення фермерських господарств;
- ✓ створення асоціації малих аграрних підприємств;
- ✓ стимулювання малого бізнесу до виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції, яка зменшить частку імпортованих товарів на регіональному ринку;

у сфері розбудови та модернізації транспортної інфраструктури:

- ✓ створення мотиваційних умов для розвитку малого бізнесу у транспортній сфері;
- ✓ дерегуляція підприємницької діяльності;
- ✓ впровадження та дотримання принципів «мовчазної згоди» та «єдиного вікна»;

у туристичній сфері:

- ✓ розвиток інфраструктури та підвищення якості ринку туристичних послуг;
- ✓ створення кластерів у туристично-рекреаційній сфері.

3.2. Підвищення ефективності податкового стимулювання малого і середнього підприємництва

На сучасному етапі трансформаційних перетворень в економіці України мале та середнє підприємництво розглядається як інструмент досягнення загальнонаціональних цілей: диверсифікації економіки і розвитку інноваційного потенціалу. З цієї точки зору податкове стимулювання малого та середнього бізнесу має бути спрямоване на розвиток підприємництва та стати дієвим важелем зростання економіки.

Проведений аналіз податкового стимулювання діяльності малого бізнесу в Україні показав певні недоліки у податковій системі. Так, сучасне податкове стимулювання малого бізнесу не націлене на зростання обсягів виробництва, скорочення витрат, переростання малого бізнесу у середній, а середнього — у великий.

Доцільним, з точки зору отримання додаткових економічних вигід, стає протилежний рух: від великого бізнесу до малого через дроблення. Наявність таких тенденцій змушує законодавця до прийняття заходів з посилення регулюючого впливу на малий бізнес, що зустрічає значний опір серед підприємців. Потребує суттєвого вдосконалення механізм реалізації стимулюючих податкових важелів, який би узгоджував інтереси держави, суспільства і підприємницького сектора, враховував особливості соціально-економічного розвитку регіону. Розробці таких методичних положень передуює вдосконалення законодавчого забезпечення стимулювання малого і середнього бізнесу, оскільки здійснення стимулювання може відбуватися тільки в існуючому законодавчому середовищі.

У цьому напрямку є необхідним:

1. *Визначення критеріїв віднесення суб'єктів малого і середнього бізнесу до суб'єктів, які підпадають під дію податкового стимулювання.*

Певні кроки в удосконаленні законодавства в Україні вже зроблені, але не

враховано сам принцип підприємництва, тобто інноваційність діяльності. Підприємства можуть здійснювати дуже широкий спектр діяльності — від роздрібної торгівлі до наукових розробок у сфері високих технологій. Аналіз галузевої структури малого бізнесу показав, що більше 50 % суб'єктів малого підприємництва здійснюють свою діяльність у сфері торгівлі і громадського харчування. Проте для переходу на інноваційний шлях розвитку необхідні якісні зміни галузевої структури. Потрібний випереджаючий ріст малих підприємств у переробній промисловості, в наукоємних секторах, а також компаній, зайнятих у сфері послуг і житлово-комунального господарства. Їхня доля повинна зрости до 50–60 % у загальній структурі.

У світовій практиці з привласненням відповідного статусу вказаними економічними суб'єктами на них поширюються заходи державної підтримки у вигляді спеціальних, більш вигідних умов оподаткування. Аналогічні критерії використовуються для проведення різних стимулюючих заходів — створення пільгових програм кредитування, спеціальних фондів підтримки і так далі. Проте для української правової системи критерії, що визначають підприємство як мале, можуть мінятися залежно від того, у якій якості виступає підприємство (індивідуальний підприємець): як об'єкт, на якого поширюються заходи податкового стимулювання, або як суб'єкт податкових правовідносин. Аналіз досвіду тих країн, які добилися безперечних успіхів у сфері розвитку інноваційного підприємництва (США, КНР, Ірландія та ін.), показує, що загальним у них є не просто зниження, а відміна податків з вітчизняного, орієнтованого на експорт конкурентоздатного інноваційного продукту, особливо у сфері високих технологій. У першу чергу податково заохочуються інноваційні, венчурні, аутсорсингові та інші підрозділи наукових підрозділів і вищих навчальних закладів.

В Україні зведення податкових ставок до нульових відносно суб'єктів інноваційної інфраструктури і інноваційних підприємств представляється нереальним, оскільки і без того «небагатий» бюджет країни втратить вагоме джерело податкових надходжень. Проте понизивши податкові ставки або ж

скасувавши деякі з податків, держава тим самим дасть можливість інноваційним підприємствам збільшити їх оподатковувану базу, підвищити конкурентоспроможність вітчизняного інноваційного продукту. Надання податкових стимулів з боку держави не повинне перетворюватися на акції добродійності, підприємці мають довести, що їм потрібні гроші саме на розвиток бізнесу.

2. Стабільність законодавства та впровадження пілотних проектів. Дане положення не є новим для практики впровадження змін у податковій системі і, зокрема, у податковому стимулюванні (наприклад, застосування спеціального патенту на певних територіях привело до значного зростання обсягів реалізації та надходжень до місцевого бюджету). Разом з тим опитування підприємців свідчить, що підприємства та суб'єкти підприємницької діяльності страждають від нестабільності податкової політики, яка проводиться не лише на державному, а й на місцевому рівні.

Для податкового стимулювання малого і середнього бізнесу на регіональному рівні пропонується використання таких методичних положень:

1. Побудова дерева цілей, які повинні досягатися завдяки податковому стимулюванню (рис. 3.1–3.2). Всі обумовлені цілі побудованого дерева враховують регіональну специфіку. Функціональні цілі першого рівня відповідають основним функціям податків: фіскальній, регулюючій і контрольній.

2. На базі дерева цілей розробка заходів, які необхідно вживати для реалізації кінцевої цілі.

3. Визначення напрямів податкового стимулювання. Податкове стимулювання МСП потрібно реалізовувати через такі основні напрямки, як: виробнича діяльність; виробництво і впровадження інновацій; інвестиційна діяльність.

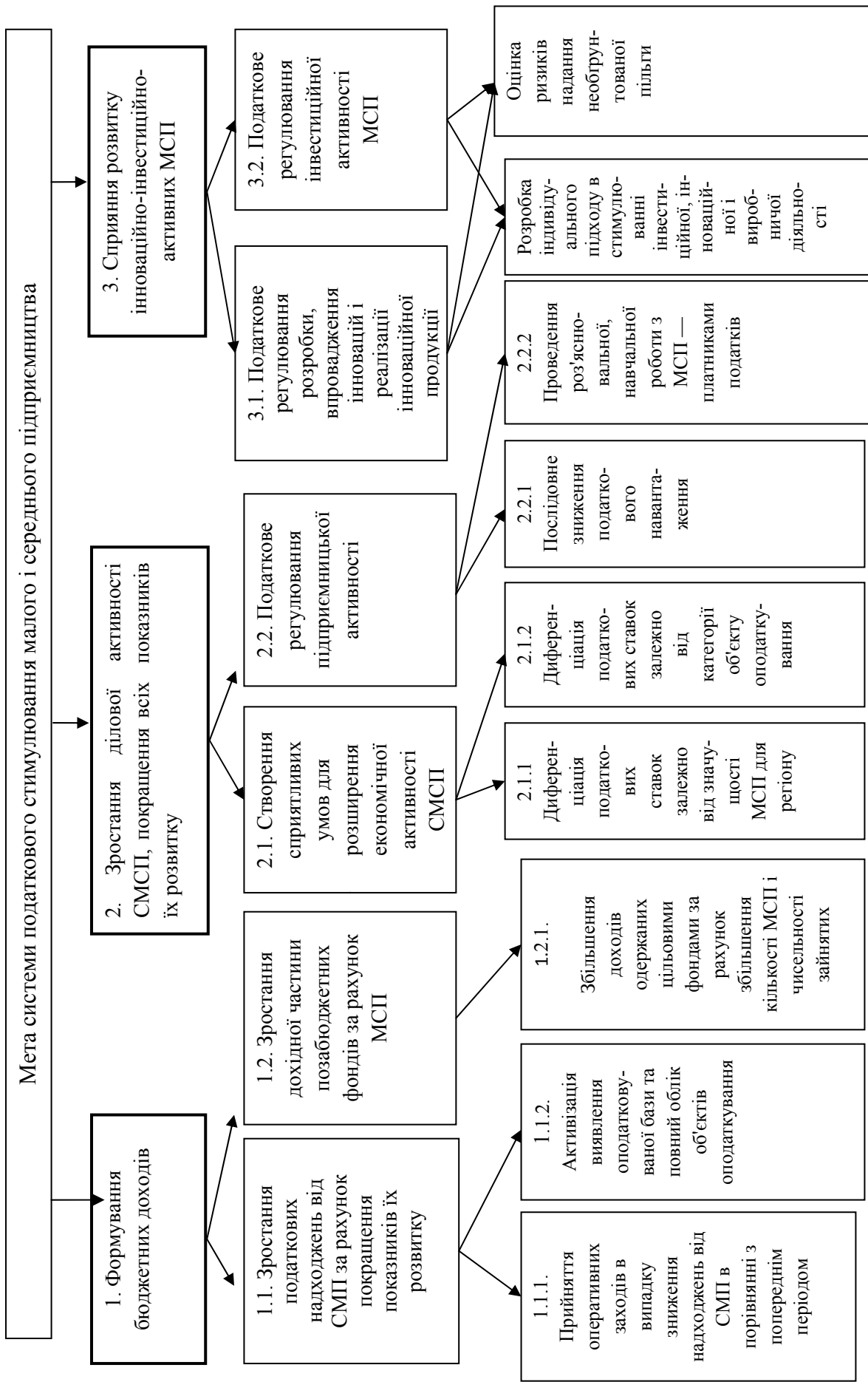

Рис. 3.1. Дерево цілей регіональної системи податкового стимулювання

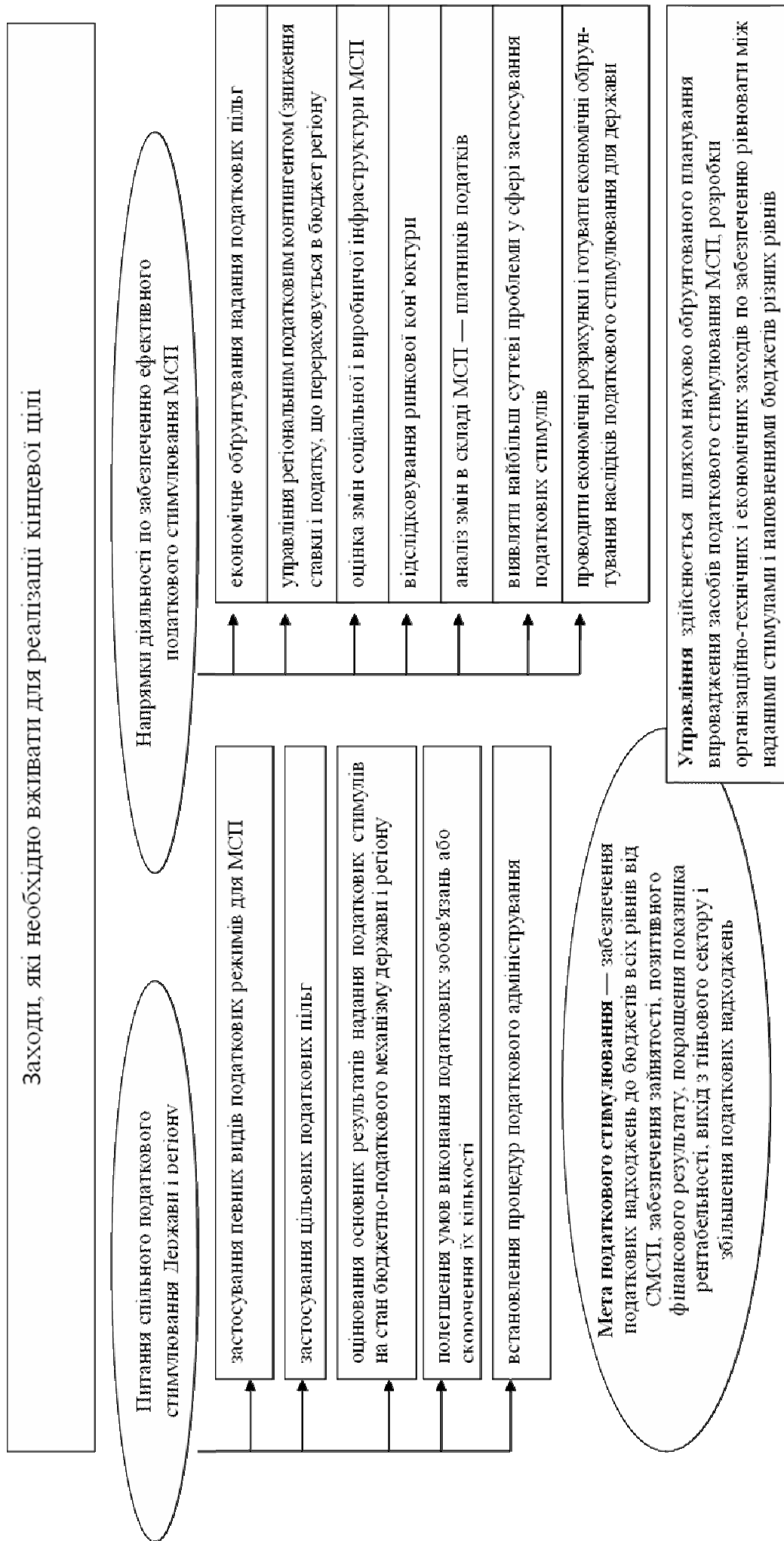

Рис. 3.2. Заходи, які необхідно вживати для реалізації кінцевої цілі

4. Визначення суб'єктів, що підлягають податковому стимулюванню.

Означені напрями дозволяють визначити коло суб'єктів малого та середнього бізнесу, діяльність яких вимагає податкового стимулювання (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Алгоритм, розроблений для закріплення за інноваційним МСП особливого статусу платника податків

До складу суб'єктів, що вимагають податкової підтримки, доцільно віднести:

1. Суб'єкти малого та середнього бізнесу, що створюють інновації. Нині дія більшої частини податкових інструментів, стимулюючих розвиток інноваційної економіки, спрямована на діяльність цієї категорії. Проте результативність податкового стимулювання розвитку інноваційної економіки залежить багато в чому від адекватного розподілу стимулюючого впливу податкових інструментів і на інші категорії суб'єктів, інакше ланцюжок «розробка — впровадження — комерціалізація інновацій» буде розімкнений.

2. Інноваційні суб'єкти малого та середнього бізнесу, які впроваджують інновації в господарський оборот. Ця категорія суб'єктів більшою мірою потребує податкового стимулювання, оскільки впровадження інновацій у виробництво є ключовою умовою в забезпеченні розвитку інноваційної економіки. Стимулювання виробництва інновацій або споживання інноваційної продукції окремо може в результаті привести до експорту інновацій або імпорту інноваційної продукції.

3. Суб'єкти малого та середнього бізнесу інноваційної інфраструктури. Включення цієї категорії до складу суб'єктів, що вимагають податкової підтримки, обумовлене тим, що діяльність організацій інноваційної інфраструктури пов'язана з усіма стадіями інноваційної діяльності і важлива для нормального функціонування інноваційної економіки.

4. Суб'єкти малого та середнього бізнесу, які здійснюють пріоритетні для кожного окремого регіону види діяльності.

Виділення категорії інноваційних організацій як основних учасників інноваційної діяльності, що вимагають більшої податкової підтримки з боку держави, зумовило необхідність визначення критеріїв, яким повинні задовольняти інноваційні організації як платники податків.

З метою віднесення інноваційних суб'єктів малого та середнього бізнесу до особливої категорії платників податків вважаємо доцільним застосовувати наступні критерії:

- ✓ рівність або перевищення темпів приросту доходів від реалізації якісно нової або вдосконаленої продукції над темпом приросту інтелектуального капіталу організації.
- ✓ приріст інтелектуального капіталу (величини нематеріальних активів організації без включення ділової репутації, а також товарних знаків і знаків обслуговування) за звітний період.

Кількісну оцінку даних критеріїв пропонується покласти на органи місцевого самоврядування, оскільки вона багато в чому залежить від інноваційної розвиненості конкретного регіону.

Алгоритм надання платнику податків статусу інноваційного підприємства поданий на рисунку 3.4.

Стратегічна мета податкового стимулювання малих промислових підприємств полягає в нарощуванні обсягів виробництва в реальному секторі економіки (особливо в оброблювальній промисловості), а також у збільшенні зайнятості працездатного населення країни і регіонів і тим самим забезпечення додаткових надходжень від даного сектору. Нині в Україні

існують серйозні перешкоди для розвитку малого підприємництва у сфері промисловості. Проблеми малого підприємництва цього сектора економіки характерні для малого бізнесу України в цілому, при цьому деякі з них набувають особливої актуальності.

Рис. 3.4. Алгоритм надання суб'єкту малого та середнього бізнесу — платникові податків статусу інноваційного підприємства

Майже в жодному регіоні країни немає політики інформування й агітації людей на створення малого промислового підприємства, а також достатніх для цього умов. Інфраструктура державної фінансової підтримки малого підприємництва є недостатньою і слабкою. У країні практично відсутня підтримка інноваційних підприємств, хоча у Податковому кодексі перші кроки вже зроблені. Сьогодні відсутній, як інструмент податкового

стимулювання, інноваційний податковий кредит, який держава могла б зажадати повернути у разі невиконання проекту.

5. *Впровадження моделі управління податковим стимулюванням на рівні регіону.* Проведені дослідження дозволили розробити модель управління податковим стимулюванням на прикладі Одеського регіону (рис. 3.5), яка може розглядатися з позицій системного підходу як один із компонентів загальної системи податкової політики в державі.

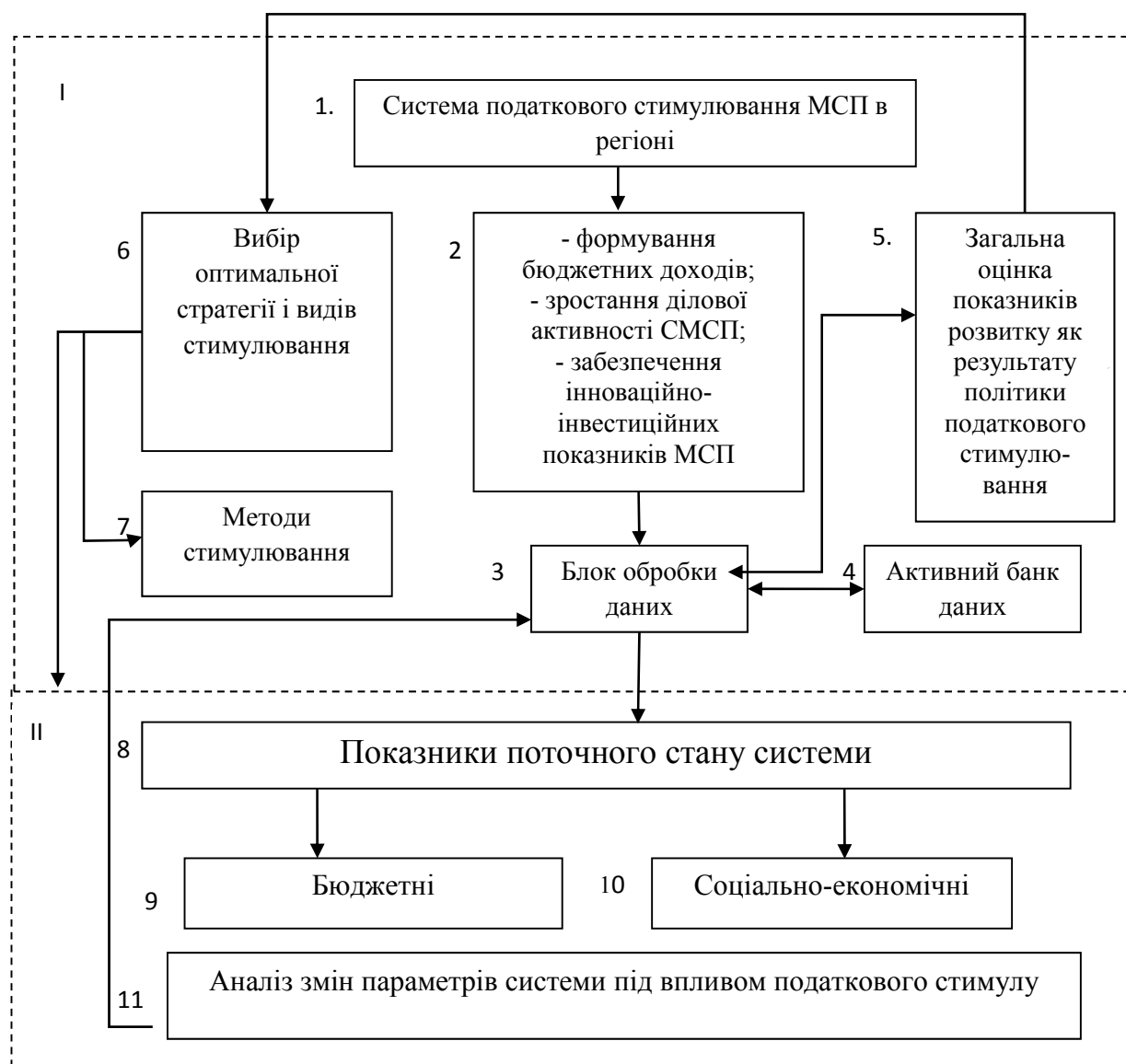

Рис. 3.5. Модель управління системою податкового стимулювання малого підприємництва в регіоні

Запропонована модель сформована з двох блоків: **I — система, яка управляє**, **II — система, якою управляють**. Система, яка управляє, формує мету (блок 1) і завдання (підцілі) (блок 2). Принцип управління відображується в аналізі зміни бюджетного стану і показників розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу. Загальна оцінка соціально-економічних і бюджетних показників відбувається у 5-му блоці, інформація з якого передається у 6-й блок для прийняття рішення. Основним результатом діяльності у 6-му блоці є зіставлення поточного стану параметрів системи податкового стимулювання з еталонними для даного регіону значеннями і вироблення необхідних заходів впливу.

На рівні територіальної громади можуть бути виділені пріоритетні напрями діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, які позитивно впливають на відповідну територію. Такі напрями можуть визначатися кожним органом самоврядування індивідуально, залежно від особливостей розвитку території і рівня забезпеченості різного напрямку послуг.

На рис. 3.6 узагальнено основні сфери впливу МСП на соціально-економічний розвиток адміністративної одиниці, які можуть бути виділені як пріоритетні і такі, що підпадають під податкове стимулювання.

Рис. 3.6. Пріоритетні напрями впливу малого та середнього підприємництва на розвиток територіальної одиниці

На підставі основних сфер діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу, які потребують податкового стимулювання, можна запропонувати основні принципи взаємодії суб'єктів малого та середнього бізнесу та органів місцевого самоврядування.

Для оцінювання ефективності податкового стимулювання пропонуємо застосовувати кількісні і якісні показники (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Напрямки впливу і показники оцінювання участі малого та середнього підприємництва в розвитку адміністративної одиниці

Напрямок впливу	Участь МСП	Показники
1	2	3
Галузева структура території	Зниження монопрофільності (торгівельної) адміністративної території Насичення МСП товарного ринку міста (району) стандартною і нестандартною продукцією, надання послуг	Кількість малих (середніх) підприємств за видами економічної діяльності та їх динаміка
		Оборот МСП. Доля обороту МСП в загальному обороті підприємств адміністративної одиниці Динаміка обороту МСП
Місцевий бюджет	Підтримка стабільності бюджету, що залежить від діяльності містоутворюючих підприємств)	Загальна сума податкових платежів, сплачених МСП. Доля податкових платежів, сплачених МП, в загальній сумі податкових доходів місцевого бюджету. Динаміка податкових платежів МСП за період. Системи оподаткування, обрані МП (загальна, традиційна ЄП для юридичних осіб, ЄП для фізичних осіб, ФСП)
Інноваційний потенціал території	Впровадження інновацій на власному МСП відповідно до рівня НТП	Кількість МСП, що впроваджують інновації, та їх динаміка за період. Доля МСП, що використовують інновації, в загальній кількості СПД. Обсяг фінансування на наукові розробки. Види заходів інноваційного змісту, здійснювані МСП

1	2	3
Інфраструктура території	Обслуговування об'єктів інфраструктури, що зняті з балансу містоутворюючих підприємств	Кількість МСП, які надають послуги суб'єктам території, та їх динаміка за період. Доля МСП, що надають послуги суб'єктам території в загальній кількості підприємств. Види послуг, що надаються МСП (посередницькі, консалтингові, транспортні, страхові, аудиторські, колекторські)
	Участь МСП у будівництві об'єктів територіальної інфраструктури	Кількість МСП, що беруть участь у будівництві об'єктів інфраструктури території, їх динаміка за період. Доля МП, що беруть участь у будівництві об'єктів інфраструктури в загальній кількості підприємств. Обсяг інвестицій МСП у будівництво об'єктів інфраструктури. Види об'єктів інфраструктури, у будівництві яких брали участь МСП (дороги різного призначення, будівлі)
Привабливість території	Участь МСП у зовнішньоекономічній діяльності	Загальна вартість товарів і послуг, що експортують (імпортують) МСП. Доля обсягу товарів і послуг, експортованих (імпортованих) МСП, в загальній кількості зовнішньоекономічного обороту території. Динаміка обсягу експортно-імпортного обороту МСП за період. Країни, які співпрацюють з МСП в зовнішньоекономічних операціях (ЄС, країни СНД, країни дальнього зарубіжжя)
	Підтримка та забезпечення МСП трудової привабливості території	Конкурс на робочі вакансії в МСП, його динаміка за період. Частка претендентів на посаду в МСП у загальній кількості шукачів роботи на території. Професії, найбільш затребувані в МСП (спеціалісти, робітники, обслуговуючий персонал)
	Забезпечення і підтримка МСП інвестиційної привабливості території	Обсяг інвестицій в основний капітал МСП, їх динаміка за період. Доля інвестиції в МСП в загальному обсязі інвестицій території
Політика	Участь в управлінні територією, яка зазнала занепаду через структурну кризу	Кількість суб'єктів МСП, що беруть участь в політичному житті території, їх динаміка за період. Доля МСП у загальній кількості підприємств, що беруть участь у політичному житті. Політичні партії, що підтримуються МСП

Продовження табл. 3.1

1	2	3
Екологія	Участь МСП у заходах із захисту природного навколишнього середовища, ін.)	Кількість МСП, що беруть участь у заходах по захисту навколишнього середовища адміністративної одиниці, їх динаміка за період. Доля МСП, що беруть участь у заходах охорони навколишнього середовища в загальній кількості підприємств. Обсяг фінансування МСП у заходи захисту навколишнього середовища. Види та характер заходів щодо захисту навколишнього середовища, у яких брали участь МСП (очищення водоймищ, територій від сміття, утилізація відходів застосування екологічних програм та ін.)
	Участь МСП у будівництві та ремонті доріг, благоустрої прилеглих територій	Кількість МСП, що беруть участь у будівництві та ремонті доріг, благоустрої території, їх динаміка за період. Доля підприємців, що беруть участь у будівництві і ремонті доріг та благоустрої території, у загальній кількості підприємців. Обсяг фінансування благоустрою. Види та характер робіт з благоустрою, що виконані МСП (прибирання та вивезення сміття, озеленення, ремонт тротуарів та ін.)
	Участь МСП у процесі відновлення історичних пам'яток культури	Кількість МСП, що беруть участь у відновленні історичних пам'яток культури, їх динаміка за період. Частка підприємців, що беруть участь у відновленні пам'яток культури в загальній кількості підприємців. Обсяг фінансування МСП у відновлення пам'яток. Основні види пам'яток культури, у відновленні яких брали участь МСП (архітектурні споруди, історичні будівлі, пам'ятники)
Рівень життя населення	Створення робочих місць з обов'язковим оформленням працівників	Середня чисельність зайнятих на МСП, її динаміка за період. Питома вага зайнятих на МСП в загальній чисельності економічно активного населення території. Заробітна плата, що сплачується на МСП, у порівнянні з мінімальною і середньою по галузі. Кваліфікаційний склад працівників МСП
	Надання МСП пільг і знижок соціально незахищеним верствам населення	Середній дисконт знижки, що надається. Частка підприємців, що надають знижки і пільги соціально незахищеним верствам населення, в загальній кількості підприємств території, їх динаміка за період. Категорії населення, яким надаються пільги МСП (сироти, пенсіонери, хворі, інваліди, студенти)

Для оцінювання впливу малого підприємництва на територію регіону пропонуються методичні рекомендації, які складаються з кількох етапів, а саме:

1. Підготовчий етап. Визначення й обґрунтування методів дослідження: опитування; пошуковий, описовий, поперечний і горизонтальний аналіз; причинно-наслідковий аналіз.

Здійснення відбору проблемних напрямків, які потребують вирішення у даній адміністративній одиниці (рівень безробіття, низький соціально-економічний потенціал території; низька динаміка розвитку території та ін.).

Відбір суб'єктів малого та середнього підприємництва відповідної адміністративної одиниці для подальшого аналізу сфери і напрямків впливу їх діяльності на територію.

На підставі визначеного розробляється анкета для проведення опитування органів місцевого самоврядування, підприємців, яка спрямована на отримання якісної і кількісної інформації, що дозволить скласти уявлення про основні проблеми, соціально-економічний стан і перспективи розвитку території. Інформація повинна містити оцінювання стану соціально-економічної сфери території, вплив на неї фінансової кризи, інноваційного потенціалу. Анкетування дозволить виявити проблеми, які може вирішити адміністрація територіальної одиниці, і проблеми, у вирішенні яких необхідна участь підприємців; визначити заходи, необхідні для ефективного розвитку території, і пріоритетні напрямки її розвитку, з'ясувати, якими перспективними ресурсами для розвитку вона наділена, і які є форми участі підприємців в розробці і виконанні місцевих програм.

2. Збирання кількісної і якісної інформаційно-статистичної, економічної, фінансової, соціологічної інформації, що описує діяльність малого та середнього бізнесу за системою показників. Джерелом інформації можуть бути статистичні, фінансові, соціологічні дані, які дають комплексну оцінку діяльності підприємства. Здійснюється опитування представників

органів місцевого самоврядування, підприємців і представників підтримки малого підприємництва по запропонованій анкеті.

3. Аналітичний етап. На цьому етапі акумулюються аналітичні бази даних, визначаються основні проблеми оподаткування та розвитку малого підприємництва і проблеми адміністративної одиниці, відбувається комплексне кількісно-якісне оцінювання впливу суб'єкта малого чи середнього бізнесу на територію.

4. Приймається рішення стосовно застосування податкових переваг щодо кожного окремого суб'єкта малого чи середнього бізнесу залежно від його внеску в розвиток території.

Застосування запропонованої моделі податкового стимулювання малого та середнього бізнесу припускає приділення особливої уваги формуванню спеціальних податкових преференцій для малого інноваційного бізнесу; певні переваги повинні також отримати суб'єкти малого та середнього бізнесу реального сектора економіки.

Тому доцільним було б диференціювати ставки єдиного податку для малих підприємств — юридичних осіб залежно від ступеня інноваційності підприємництва, участі і значення у формуванні розвитку інноваційної економіки регіону та України.

Враховуючи позитивний досвід країн світу, які досягли значних результатів в розвитку малого підприємництва і одночасно у фундаментальних дослідженнях, пропонується застосування пільг для середніх і малих підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність і знаходяться на загальній системі оподаткування:

1. Списання поточних витрат по дослідницьких роботах. Більшість податкових систем високорозвинутих країн світу передбачає повне списання поточних витрат по НДР у той рік, коли ці витрати були понесені. У першу чергу це матеріальні витрати, заробітна плата, що становлять близько 90 % загальних витрат. Якщо виникають збитки, пов'язані з НДР, вони можуть бути віднесені на минулий чи майбутній період або розподіляються по

періодах, що не визначені за строками в часі. Ми впевнені, що для вітчизняних суб'єктів малого та середнього бізнесу, які використовують нові технології, мають на меті здійснювати інноваційну діяльність або впроваджують високоризикові інноваційні проекти, можливість компенсувати понесені збитки за рахунок майбутнього чи минулого прибутку слугуватиме значним стимулом, оскільки майже всі такі суб'єкти, як правило, збиткові у перші роки своєї діяльності.

2. Податковий дослідницький кредит (ПДК) може стати не лише першою цілеспрямованою, а й основною податковою пільгою у податковому стимулюванні інновацій суб'єктами малого та середнього бізнесу. У світовій практиці застосування ПДК ставить на меті підвищення загального рівня витрат на НДР, перерозподіл витрат на НДР між окремими статтями цих витрат. Крім того, ПДК стимулює експорт і збільшення високооплачуваних робочих місць. Застосування ПДК є одним із прикладів податкової конкуренції між країнами, що перейшли на стадію інноваційного розвитку економіки.

Приростна форма ПДК хоча і краще відповідає цілям стимулювання НДР, оскільки заохочує приріст на них витрат, проте складна в обчисленні й оформленні як для держави, так і для підприємців. Це пов'язано з обранням і визначенням базового рівня витрат, по відношенню до якого буде обчислюватись приріст витрат на НДР. У цій формі ПДК вигідний тим компаніям, що перебувають на стадіях проектів, в яких відбувається нарощування витрат на НДР. Проте якщо витрати на НДР хоч і значні, та стабільні, пільгу підприємство не отримує. Головний недолік зазначеної форми — це можливість зловживань.

Дослідивши практику застосування ПДК у деяких країнах світу, для вітчизняних суб'єктів малого та середнього бізнесу ми можемо запропонувати впровадження канадського досвіду. Особливістю застосування ПДК є різниця у ставках ПДК, які залежать не лише від розміру підприємства, а й від того, під яким контролем — вітчизняним чи

іноземним — воно перебуває. Якщо суб'єкт малого чи середнього бізнесу перебуває під контролем України, то ставку ПДК пропонується установити в розмірі 35 %, якщо під іноземним контролем — 20 %. Обчислюючи ПДК у витратах на НДР, необхідно враховувати як поточні витрати, так і витрати на обладнання. При обчисленні витрат на НДР із суми витрат необхідно вирахувати прямі державні субсидії на НДР, як це передбачено у США.

3. Додаткова податкова знижка (вирахування з податку на прибуток) є доповненням до першої пільги з метою подальшого зниження для суб'єктів малого та середнього бізнесу податкового навантаження щодо видів діяльності, які пов'язані з НДР. Обумовлена податкова знижка у більшому ступені дозволяє знизити податкове навантаження на суб'єктів малого та середнього бізнесу, аніж їх витрати на НДР. Якщо суб'єкт малого чи середнього бізнесу несе витрати на НДР або має їх приріст, він може отримати право на додаткову податкову знижку. Якщо суб'єкт малого чи середнього бізнесу отримує прибуток, то свій оподатковуваний дохід він може зменшити на суми, що перевищують його витрати на НДР. У деяких країнах встановлені ліміти на максимальну корзину або враховуваних витрат на НДР, або розміру щорічної знижки. У Данії, Бельгії, Великобританії податкові знижки засновані на показнику обсягу витрат на НДР, а в Австрії, Австралії, Угорщині — на комбінованій основі, тобто враховуються також показники обсягу НДР та їх приросту. Тому для вітчизняних СМСБ, що займаються інноваційною діяльністю, можна запропонувати два варіанти: звільняти від сплати податку на прибуток частину прибутку в розмірі 175 % від власних витрат на НДР. Тобто якщо суб'єкт малого та середнього бізнесу сплачує податок на прибуток в розмірі 21% і при цьому здійснює НДР, розмір їх економії у зв'язку з отриманням знижки становитиме 46,75 %. Отже, збільшене податкове звільнення суми, яку суб'єкт малого та середнього бізнесу міг би вирахувати з власного фінансового результату, збільшує суму витрат при обчисленні бази оподаткування податку на прибуток. Базову знижку можна було б надавати під витрати на НДР в

розмірі 125% від таких витрат, а преміальну додаткову знижку в розмірі 175 % надавати на приріст витрат на НДР.

4. Спеціальні режими амортизації основних фондів, пов'язані з дослідницькими роботами, дозволяють стимулювати придбання капітальних активів, необхідних для НДР. За Податковим кодексом вартість основних засобів списується протягом терміну їх корисного використання, який не повинен бути меншим за мінімальний, встановлений п. 145.1 ПКУ. Пільги, пов'язані з капітальними витратами на НДР, базуються на розрахунку амортизації. Розмір пільг залежить від групи активу і терміну їх корисної експлуатації. Запровадження означеної пільги стимулюватиме малий та середній бізнес інвестувати кошти у придбання нового сучасного обладнання, яке, у свою чергу, сприятиме розробці, появі, розвитку і поширенню нових видів продукції і процесів. У США і країнах ЄС практикуються два варіанти спеціальних режимів амортизації основних засобів, пов'язаних з НДР, — вільна і прискорена амортизація. При вільній амортизації встановлення методу списання відсутнє, при цьому у перший рік понесення інноваційні витрати можуть бути на 100 % списані в один момент. Даний варіант амортизації наділений ще й додатковою перевагою стосовно компаній, які за бажанням можуть використати податкову знижку, яка їм належить по праву не лише в рік придбання інноваційних активів, а й у будь-який інший період.

Прискорена амортизація у перші роки служби дозволяє списувати дещо більші суми, аніж в наступні роки або у порівнянні зі встановленим терміном їх фактичного використання, скорочує строки списання основних засобів. Зазначений метод характерний меншою гнучкістю, аніж метод вільної амортизації. Спільним для обох методів є те, що податкове стимулювання полягає у відстроченні податкових платежів і веде до зниження собівартості НДР. Характер пільг є загальним і полягає у відстроченні податкового платежу, проте в різних країнах спостерігається індивідуальний підхід у виборі варіанту. Зокрема, прискорена амортизація практикується в Австрії,

Данії, Бельгії, Італії, Португалії, США, Швеції. У Великобританії, Іспанії, Ірландії застосовується вільна амортизація. Франція дозволяє компаніям вибирати між двома варіантами. Для стимулювання малого та середнього бізнесу з метою переходу їх на нові технології, пропонується використовувати досвід Великобританії. Зокрема, з метою надання допомоги малому та середньому бізнесу в їх інформатизації або з метою здійснення ними інвестувань в електронну торгівлю дозволити малому та середньому бізнесу повністю списувати з оподаткованої бази вартість придбаного обладнання, комунікаційних засобів, зв'язку, витрат на програмне забезпечення. Метою даної пільги є стимулювання не виробника інновацій, а користувача, тобто підвищення науково-технічного рівня регіону і країни за рахунок використання нових досягнень.

5. Інвестиційний податковий кредит (ІПК) дозволяє списати переважну частину вартості обладнання у перші роки його експлуатації. Така пільга дозволяє стимулювати в цілому обсяги інвестицій компаній, при цьому слугує одночасно і стимулом для інновацій, оскільки ефективно знижує витрати інвестування в нове і більш якісне обладнання. ІПК заохочує заміну старого обладнання на нове, орієнтований переважно на інформаційні технології, сприяє розвитку і поширенню інновацій.

6. Пільгове оподаткування прибутку, отриманого з іноземних джерел, може запобігти і врегулювати подвійне оподаткування. Від результатів і можливостей такого врегулювання залежить і обсяг НДР, що здійснюються фірмою і сприяють збільшенню її іноземних доходів та їх репатріації у формі роялті. Додатковий податковий тиск та відсутність взаємних угод призводять до значного скорочення обміну і передачі технологій між країнами і негативно впливають на інновації. Згідно з ПК, у разі сплати роялті нерезиденту платник повинен утримати податок з доходу нерезидента з джерелом його походження з України за ставкою в розмірі 15 %. Податок сплачується із сум роялті та за їх рахунок, сплата до бюджету здійснюється під час такої виплати, якщо інше не передбачено положеннями міжнародних

договорів України з країнами резиденції осіб, на користь яких здійснюються виплати, що набрали чинності.

Отже, якщо міжнародні угоди України формують сприятливе для поширення НДР зовнішнє середовище, то задачею податкових стимулів є запобігання вилучень національного капіталу для проведення НДР за кордоном та сприяння залученню іноземного капіталу для проведення НДР в Україні. Саме таку ціль при запровадженні податкового кредиту в 2008 р. переслідували у Франції. Поєднання диференційованої системи податкових пільг з базовими ставками податків визначає якість податкового клімату національної економіки. Тому пільгове оподаткування з усіх областей податкової політики — це сфера найвищої податкової конкуренції.

3.3. Напрями адаптації малих підприємств для запобігання ризиків їх функціонування

Розуміючи визначальну роль підприємництва в регіональному економічному та соціальному розвитку, необхідно визначити, особливо в умовах кризи, такі основні завдання цієї політики:

- 1) усунення перешкод для розвитку підприємництва як запорука підтримки приватної ініціативи і самозайнятості в регіонах;
- 2) просування інтересів підприємців у державному та приватному секторах і в суспільстві загалом;
- 3) заохочення відкриття нових підприємств та підтримка вже існуючих на основі ринкової конкуренції; сприяння регіональному економічному розвитку через довгострокові програми підтримки підприємництва (на 10-15 років).

Пріоритетні напрямки підвищення зовнішньої стійкості функціонування малих та середніх підприємств на регіональному рівні представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Пріоритетні напрямки регіональної політики щодо підтримки та стійкого розвитку малих та середніх підприємств

Заходи	Мета	Що дасть?
Запровадити моніторинг зовнішньої стійкості функціонування підприємств малого бізнесу та доведення його результатів до підприємців через Інтернет-сайти облдержадміністрації	Визначити ступінь впливу чинників екзогенного характеру на рівень стійкості функціонування малих та середніх підприємств	Послабити рівень ризику ведення бізнесу в умовах невизначеності
Розробити класифікатор стійкості функціонування МСП	Визначення класів стійкості функціонування МСП за видами діяльності, районами регіону та побудови класифікації у просторі можливих станів промислових підприємств малого бізнесу.	Підвищити діагностику підприємства щодо стійкості функціонування та дозволить стійко розвиватись на протязі тривалого часу.
Запровадити державні дотації щодо надання консультативних послуг молодим підприємцям	Розв'язання питання субсидування наданих консультативних послуг підприємствам з урахуванням потреб.	Дозволить підвищити рівень знань щодо грамотного ведення бізнесу
Створити технологічні кластери типу малі та середні підприємства - місцеві органи влади - інституції за італійською або фінською моделлю	Активізація реалізації кластерних механізмів щодо стійкості функціонування малих та середніх підприємств.	Велика кількість малих підприємств в кластері обумовлює гнучке та рівноправне співробітництво між учасниками, дозволяє підтримати високий рівень міжгалузевої взаємодії
Пропаганда різних форм бізнес-мереж	Збереження конкурентних позицій на певній території	Дозволить підвищити рівень стійкості функціонування підприємств в умовах конкуренції та невизначеності
Удосконалити механізм створення у регіонах бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів на інноваційній основі	Надання допомоги не тільки з відкриття власної справи, але й планування стійкого функціонування підприємства з урахуванням невизначеності в перший рік роботи молодим підприємцям	Допоможе підприємцям на науковій основі запровадити гнучкість управління завдяки регулюванню та оптимізації рівня стійкості функціонування підприємства
Розробити паспорт інноваційних розробок підприємств та реклами під час проведення виставок	Підвищення конкурентоспроможності малих підприємств та інформації про інноваційні підприємства та їх можливості	Допоможе підприємствам збільшити портфель заказів, а, отже, і прибутковність.

Запорукою конкурентоздатності регіону повинна стати наявність інфраструктури підтримки підприємництва, яка є джерелом інформації і допомоги для підприємців з досвідом і початківців, тому що існування організацій підтримки малого підприємництва вимагає спеціальної підготовки кадрів, інструментів з діагностики бізнесу і оцінки проектів, а також доступу до електронної бази даних. Пріоритетом у розвитку таких організацій було і є оснащення сучасними технологіями і інфраструктурою.

Реалізація в Одеському регіоні заходів спеціальних програм розвитку малого підприємництва є прикладом спрямування спільних зусиль центральних, регіональних та місцевих органів державної виконавчої влади, об'єднань підприємців, установ ринкової інфраструктури на створення сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу.

Програма розвитку малого підприємництва в Одеській області на 2013-2015 роки розроблена на виконання статті 9 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні». Програма на 2013-2015 роки тісно пов'язана зі «Стратегією економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року» і є логічним продовженням Програми розвитку малого підприємництва Одеської області на 2010-2012 роки.

Ця Програма спрямована на досягнення показників, визначених Стратегією економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року, та реалізацію середньострокових пріоритетів інноваційної діяльності регіонального рівня та передбачає розширення мережі бізнес-інфраструктури області, а саме: розробку та реалізацію проекту зі створення обласного бізнес-інкубатора і реалізацію (співфінансування) проектів міжнародної технічної допомоги.

Розроблено також «Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012-2022 роки», одним з напрямків якого є

розробка та затвердження програми розвитку малого та середнього підприємництва в Придунав'ї.

Розглянемо специфіку діяльності певного блоку інституціональної інфраструктури запобігання ризиків, яка є важливим складовим елементом національної інноваційної системи і спеціалізується на наданні широкого спектру послуг малому та середньому бізнесу. Залежно від структури цих послуг (організаційно-управлінських, інформаційних, консультаційних, матеріально-технічних і т.п.) всі існуючі на цей час інноваційні центри можна поділити на такі групи: *центри бізнесу; центри передачі технологій; бізнес-інкубатори; науково-технологічні парки.*

Основними функціями *центрів бізнесу* є інформаційна підтримка нових підприємців, допомога в підборі кадрів, залучення експертів, консалтингові послуги, пошук інвесторів. Таким чином, їх спеціалізація – підтримка малого бізнесу на початковому етапі його становлення.

Бізнес-інкубатори, окрім вказаних вище послуг, надають малим підприємствам на умовах оренди офіси і приміщення, обладнані для виробництва нової продукції. Відбір підприємств-претендентів на місце в бізнес-інкубатори відбувається на конкурсній основі, оскільки тут відносно дешеві послуги, що привабливе для багатьох підприємств. Малі підприємства працюють в інкубаторах досить обмежений час, як правило 2-4 роки, після чого їх місце займають інші.

В рамках національних програм промислового і технологічного розвитку державою і регіональними органами за участі приватного капіталу створюються *центри передачі технологій* з метою тісної інтеграції науково-дослідницьких установ з промисловими підприємствами. Основною функцією цих центрів є забезпечення комунікаційних зв'язків між сферами науки і промисловості.

Але найбільш масштабними інститутами інноваційної інфраструктури є *науково-технологічні парки*, які, окрім перерахованих послуг, забезпечують найбільш оптимальні умови для розробки і впровадження у виробництво

науково-технічних інноваційних проектів. У більшості зарубіжних джерел технопарк визначається як розташований на певній території з розвинутою інфраструктурою (соціальною, виробничою, інформаційною тощо) комплекс, до складу якого входять наукові центри, вищі навчальні заклади, промислові підприємства. Основними завданнями науково-технологічних парків є: залучення на свою територію підприємницьких структур (інвесторів), які працюють в наукомістких областях; здійснення за рахунок коштів залучених компаній інвестиційних розробок, в основі яких лежать результати досліджень фахівців наукових центрів; створення ефективного механізму передачі інноваційного продукту в промисловість; підвищення престижу і популярності науково-дослідних центрів; створення додаткових робочих місць. Основною ідеєю технопарків є комерціалізація результатів наукових досліджень університетських, академічних, інших дослідницьких центрів, наукова продукція яких за допомогою інноваційних процедур доводиться до виробничих структур з подальшим виведенням на ринок. Технопаркам, як однієї з найбільш вдалих форм організації інноваційної діяльності, як правило, надаються пільги з оподаткування прибутку, різні системи податкових знижок і пільгових кредитів, системи прискореної амортизації устаткування, пільги з оренди основних засобів, а також виконанні митних операцій. Але найбільших успіхів технопарки досягають тільки тоді, коли їх діяльність співпадає з інтересами не тільки центральних органів влади, але і органів місцевого самоврядування, підприємств і організацій, націлена на реалізацію наукових розробок на користь соціально-економічного розвитку.

Найважливішою умовою формування сфери малого підприємництва повинно стати створення розвинутої інфраструктури – пріоритетний напрямок забезпечення його стійкості, відтворення, розвитку та підтримки. Саме інфраструктурне забезпечення дає змогу малим підприємствам отримати доступ до факторів виробництва, що є необхідним для задовільного вирішення головних завдань будь-якого виробничого характеру.

Реальне сприяння розвитку підприємництва в Україні, як національного так і іноземного, передбачає формування зрозумілих та економічно виправданих передумов і правил підприємницької активності. На рівні громади повинна бути сформована досконала інфраструктура підтримки підприємницької активності, що включає п'ять основних блоків:

- *організаційно-технічний;*
- *фінансово-кредитний;*
- *освітньо-консультативний;*
- *ресурсний;*
- *інформаційний.*

Призначення *організаційно-технічної інфраструктури* – сприяння дерегуляції підприємницької діяльності в громаді, усунення адміністративних та бюрократичних перешкод започаткування та підтримки діяльності суб'єктів малого бізнесу. Особливе значення для підприємницьких структур має підтримка з боку інноваційних форм регіонального та місцевого економічного розвитку – бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, тощо.

Фінансово-кредитна інфраструктура забезпечує підприємницькі структури необхідними для їх діяльності фінансовими ресурсами. За результатами численних соціологічних досліджень, зокрема тих, що проводяться під егідою Держпідприємництва, брак фінансових ресурсів визначається підприємцями як одна з ключових проблем малого бізнесу в Україні. На регіональному рівні диверсифікація фінансових джерел забезпечення підприємництва в малому та середньому бізнесі можлива за рахунок розвитку як традиційних суб'єктів фінансової інфраструктури — банківських установ, так і небанківських закладів — кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів, товариств взаємного кредитування та страхування тощо. Особлива роль в інфраструктурному забезпеченні підприємницької діяльності належить венчурному бізнесу, метою якого є сприяння запровадженню інноваційних проектів.

Освітньо-консультаційна мережа підтримки підприємництва в регіоні об'єднує повний перелік закладів освіти, професійної підготовки та консалтингову мережу. Її мета полягає не тільки у виконанні відносно короткострокових завдань чи проектів, як-от надання спеціальних знань чи формування професійних навичок. Освітня діяльність покликана вирішувати комплекс завдань довгострокового плану, першочергово — формування сприятливого соціального середовища підприємницької діяльності як основи ефективної ринково-орієнтованої економіки. У контексті становлення соціального-культурного середовища підприємницької активності в Україні важливо формувати засади економічної культури населення, підприємницької етики тощо, адже попередні періоди економічної історії країни мали в своїй основі принципово відмінні від ринкових мотиви трудової діяльності. Певні консультативні послуги для суб'єктів малого бізнесу можуть бути надані існуючими закладами організаційно-технічної інфраструктури, наприклад через мережу державної служби зайнятості, агенцій місцевого та регіонального розвитку тощо.

Об'єктивна необхідність **ресурсної підтримки** підприємств малого та середнього бізнесу обумовлена тим, що в переважній більшості вони створюються вперше або в результаті реструктуризації підприємств і тому мають проблеми матеріально-технічного забезпечення тощо. На місцевому рівні можливе часткове вирішення питання за рахунок використання механізму оренди та продажу комунальної власності, в першу чергу — об'єктів незавершеного будівництва. Діяльність мережі лізингових, транспортних, франчайзингових компаній, товарних бірж також спрямована на покращення ресурсного забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу.

Інфраструктура **інформаційного забезпечення** підприємницької діяльності повинна надати вільний доступ суб'єктам малого та середнього бізнесу до нормативно-правової та економічної інформації, встановити «зворотний зв'язок» із органами місцевої влади, сприяти інтеграції до

світового інформаційного простору. Реалізація поставлених завдань можлива за рахунок спільного використання державних інформаційних ресурсів та створення ринку інформаційних продуктів та послуг за участі приватного сектора.

Інструменти сприяння місцевому економічному розвитку та активізації підприємницької діяльності можна розглядати в розрізі двох груп: фінансові та нефінансові. До першої групи належать переважно заходи податкового стимулювання, пільгове фінансування підприємницьких проектів, прийнятні умови банківського кредитування тощо. З огляду на безпосереднє спрямування фінансових потоків на розвиток підприємств такий інструментарій стимулювання підприємницької активності є привабливим для останньої.

Інституціональна інфраструктура малого підприємництва включає сукупність установ, організацій, фірм, структур, які забезпечують процес підготовки, створення та розвитку малих підприємств. Завдяки унікальності причин, а також з урахуванням термінових та фінансових обмежень формування цілісної інфраструктури малого підприємництва, доцільно використовувати в стратегічному плануванні скориговану модель такої інфраструктури.

В наш час інфраструктура бізнесу стрімко розвивається. Бізнесменам-початківцям банки надають різні види кредитів для розвитку свого підприємства та купівлі-продажу товарів. Також активно почали розвиватися лізингові компанії. В умовах конкуренції лізинг дає можливість вижити малим, середнім і великим підприємствам, що потрапили у скрутне фінансове становище. При розвитку бізнесу часто звертаються до факторингових фірм, які викупають у підприємця його боржників. Банки посилили умови видачі кредитів, тому і підприємства змушені шукати альтернативні джерела фінансування, – вони звертаються до факторингових фірм. Нині дуже швидко розвиваються страхові фірми. Підприємцю без

страхування працювати складно і він дедалі частіше звертається за послугами до страхових компаній. За роки незалежності в Україні сформовано податкову систему, що за своїм складом та структурою в цілому є подібною до податкових систем розвинутих європейських країн. Для розвитку інфраструктури бізнесу велику роль набуває мережа інформаційних комунікацій. Сьогодні стрімко розвивається інформаційні технології, реклама, система навчання, система регулювання зайнятості.

На сьогоднішній день, у рамках проекту технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (ЛІНК) були розроблені:

- ✓ стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Одеської агломерації (субрегіону);
- ✓ стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012-2022 роки.

В сучасних умовах в Одеській області створене підґрунтя для підприємницької інфраструктури підтримки бізнесу до якого належать:

➤ Південна філія Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА), яка головним завданням бачить покращення ділового та регуляторного середовищ, що позитивно вплине на інвестиційний клімат в регіоні. Філія ЄБА підтримує тісні робочі стосунки з Одеською міською радою, Одеською облдержадміністрацією, Державною податковою адміністрацією України в Одеській області, Південною Митницею, Одеським міським центром зайнятості, а також з консульствами іноземних держав, представлених в області;

➤ Компанія Центр розвитку підприємництва і малого бізнесу зареєстрована реєстратором Головного управління юстиції в Одеській області. Основний вид діяльності – діяльність організацій промисловців та підприємців;

➤ Регіональний фонд підтримки підприємництва (РФПП) в Одеській області був заснований в 1997 році Одеською обласною радою, Українським фондом підтримки підприємства і, починаючи з цього часу, здійснив велику кількість успішних проектів для різних міжнародних компаній і організацій. Упродовж останніх дванадцяти років організація вийшла за рамки свого первинного призначення – бізнес-інкубатора і розвинулася в структуру, що є єдиною як для національних, так і для міжнародних компаній, які хочуть здійснювати успішну діяльність на локальних і міжнародних ринках.

РФПП надає підтримку підприємцям і інвесторам на усіх етапах здійснення їх проектів в Одеській області та сприяє веденню успішного і довгострокового бізнесу в регіоні як на національному, так і на міжнародному рівні. Допомогає підвищенню підприємницької активності і, як наслідок, підвищенню ефективності підприємницької діяльності, встановленню нових контактів, взаємовигідних партнерських взаємовідносин;

➤ Спілка об'єднання громадян «Об'єднання організацій роботодавців Одеської області», агенції регіонального розвитку та Одеська обласна державна адміністрація, які виступили ініціаторами проведення ряду заходів, спрямованих на участь суб'єктів господарювання у міжнародних проектах шляхом проведення круглих столів, форумів підприємців, тренінгів, семінарів з роз'яснення чинного законодавства, бізнес-планування, ведення переговорів, презентацій власної фірми тощо.

➤ Центр бізнес-освіти Одеського національного економічного університету створений для зміцнення взаємодії університету з бізнес-середовищем. Основними завданнями Центру бізнес-освіти є: навчання за програмами MBA; проведення тренінгів, круглих столів, семінарів з питань розвитку бізнесу; надання консалтингових послуг з питань менеджменту і фінансів підприємствам регіону. Практичний досвід участі Центру бізнес-освіти Одеського національного економічного університету в міжнародних

та українських проектах за період 2002-2013 реалізовано у низці проектів: Проект «Business Management Education in Ukraine» (2002-2005 рр.), в рамках якого реалізована програма «Future Leaders in MBA»; Проект NISCUPP – Проект співпраці між ОНЕУ, університетом Міннесоти (США), університетом Вармії і Мазурії (Польща) (2002-2004 рр.); Проект Мережа прикордонного ділового співробітництва Україна-Румунія-Республіка Молдова MISETC 1208 (2012-2013 рр.), який фінансувався Європейським Союзом; участь у Програмі зі створення бізнес-інкубатора спільно з с Департаментом економічного розвитку Одеського міської Ради (2012-2014 рр.), який фінансується із бюджету м.Одеси;

➤ учбовий центр «ІНТМАР» (INTERNATIONAL MARKETING) надає послуги по трьох напрямках: бізнес-консультуванні, інформаційних послуг у сфері бізнесу та навчанні. Місія центра полягає у сприянні розвитку малого і середнього бізнесу в Одеському регіоні через формування сучасного економічного мислення підприємців, шляхом навчання і подальшого підвищення кваліфікації, надання комплексу консалтингових та інформаційних послуг, послуг з підбору кадрів, надання допомоги у працевлаштуванні. Для вирішення питань підбору кадрів для фірм – клієнтів центру і сприяння в працевлаштуванні випускникам курсів в структурі «ІНТМАРу» активно працює кадрове агентство і біржа праці, а з лютого 2000 року центр випускає щотижневу газету «Ринок праці»;

➤ Одеський обласний центр зайнятості;

➤ Одеський обласний консультативно-правовий центр захисту прав підприємців;

➤ Державний навчальний заклад «Одеський центр професійно-технічної освіти державної служби зайнятості»;

➤ Громадська організація «Комітет підприємців Одещини»;

➤ Громадська організація «Спілка промисловців та підприємців»;

➤ Одеський інноваційно-інформаційний центр «ІНВАЦ».

Поряд з цим, в м. Одесі та області вже **сформовано й діють низка бізнес-інкубаторів:**

1. Компанія громадська організація «Одеський інноваційний бізнес-інкубатор».

2. Одеський молодіжний бізнес-інкубатор «Мегаполіс» проводить консультації, навчання та рекламно-інформаційну діяльність.

3. Одеський міський бізнес-інкубатор на базі Центру бізнес-освіти Одеського національного економічного університету спільно з управлінням економіки, промисловості та інвестицій Одеської міської ради проводить семінари-тренінги та консультації, які направлені на отримання навиків з питань залучення інвестицій, оподаткування малого та середнього бізнесу, конкурентоспроможності продукції/послуг у малому бізнесі, екології та бізнесу, соціальній відповідальності у бізнесі, плануванню та бюджетуванню діяльності малих підприємств, розвитку комунікативних навиків.

4. Інноваційний бізнес-інкубатор, створений у вигляді структурного підрозділу Одеського регіонального відділення Асоціації міст України та громад, передбачає підтримку проектів, спрямованих на розробку і впровадження інноваційних технологій, наукових ідей та їх популяризацію, розвитку підприємницької ініціативи, створенню сприятливих стартових умов для приватного бізнесу в м. Одесі та Одеській області, що вирішує питання працевлаштування громадян.

5. 26 березня 2013 року керівництвом Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України було підписано лист про наміри співпраці з компанією «Be Next It» в рамках створення технологічного інноваційного «бізнес-інкубатора», заснованого на ідеї і платформі «Be Next It-Open Innovation Incubator for Youth», на базі спеціальності «управління проектами».

6. Одеський стартап-інкубатор WannaBiz, орієнтований на проекти в сфері веб-і мобільних розробок. Інкубатор переважно інвестує у проекти,

спочатку націлені на український ринок з можливістю подальшого масштабування.

В рамках підтримки малого і середнього бізнесу в Одеській області у 2013 році пройшли такі заходи:

- 17-18 вересня 2013 р. в приміщенні Баварського Дому відбувся семінар для підприємців Одеської області за темами: «Стандартизація і сертифікація продукції в Європейському Союзі», «Експорт продукції на ринки ЄС – правила гри і очікування споживачів» Слухачі безкоштовно навчилися і придбали багаж нових практичних знань про розвиток і правила ведення підприємницької діяльності на території Європейського Союзу, ознайомилися з тенденціями формування попиту на продукцію з боку споживачів і способах впливу на переваги покупців. Захід організовано РФПП в Одеській області і проводиться в рамках реалізації проекту «InterNet»;

- 4-5 жовтня 2013 року в рамках реалізації проекту «Інтернаціоналізація та сприяння діловим контактам МСП і структур підтримки бізнесу на прикордонних територіях – InterNet» відбулася Ділова зустріч підприємців Румунії та України у м. Галац (Румунія). У заході взяли участь підприємці, що здійснюють діяльність в аграрному і транспортному секторах економіки Одеського регіону та їх колеги з жудеца Галац;

- 9-10 жовтня 2013 року в місті Ізмаїл відбувся Другий Міжнародний Інвестиційний Форум «Дунай+». У рамках якого були проведені презентації інвестиційного потенціалу Ізмаїльського, Ренійського, Кілійського, Болградського районів та м. Ізмаїл, тренінги з питань маркетингового супроводу процесу залучення інвестицій для керівників підприємств та господарств усіх районів українського Придунав'я. Підприємці та гості форуму здобули унікальну можливість безкоштовно отримати кваліфікаційну консультацію по залученню інвестицій та підготовки інвестиційних

пропозицій відповідно з європейськими стандартами, що сприятиме налагодженню ділового партнерства з іноземними інвесторами;

- 26 жовтня 2013 року проведено Щорічний фестиваль вина в м. Болград за участю виробників вин, приватних підприємців та підприємств з метою відновлення традицій виноробства, як одного з стратегічних спрямувань економіки регіону.

- 30 жовтня 2013 року в місті Одеса пройшла Прес-конференція з нагоди завершення реалізації проекту «Сприяння торгівлі агропромисловою продукцією в країнах Чорноморського басейну» – FTAP;

- з 31 жовтня до 1 листопада 2013 року у містах Одеса та Ізмаїл проведено Міжнародний діловий форум «Придунайська синергія»;

- 17 грудня 2013 року у приміщенні облдержадміністрації відбулось розширене засідання тимчасової робочої групи «Забезпечення інвестиційної діяльності та розвитку зовнішніх зносин» регіонального комітету з економічних реформ. На порядок денний було винесено наступні питання: можливість використання ресурсів міжнародних фінансових установ для реалізації інвестиційних проектів в Одеській області; проблеми розвитку індустріальних парків в Україні; практичні аспекти реалізації проекту розбудови індустріального парку «iPARK».

- 20 грудня 2013 року в м. Одеса під керівництвом заступника голови Одеської обласної державної адміністрації Олексія Єремиці відбулося засідання Обласної координаційної ради Спільного проекту ЄС і ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду. Фаза II»;

- 12-13 квітня 2013 р. пройшов інвестиційний форум з розвитку інфраструктури «ODESSA FDI FORUM 2013 FOCUS: INFRASTRUCTURE», який є найбільшою щорічною інвестиційною подією Півдня України.

Інвестиційний форум «ODESSA FDI FORUM 2013. ФОКУС: Інфраструктура» проведено з метою розвитку малого і середнього бізнесу, сприяння інноваційному розвитку, розширення ділових зв'язків з іншими

регіонами України в Одесі. Цей форум є головною подією півдня України у сфері інвестицій та розвитку бізнесу. У інвестиційному заході прийняли участь майже 300 представників стратегічних інвесторів та інвестиційних фондів, консалтингових організацій, авторитетних українських і закордонних експертів, які вже висловили прихильність до Одеського регіону, як перспективного і надійного партнера для вкладення інвестицій. Основне завдання проведення форуму – підвищити ефективність взаємодії інвесторів з регіональною владою, налагодити пряме спілкування представників влади та бізнесу, що сприятиме залученню приватного капіталу в перспективні проекти.

У рамках заходу пройшли спеціалізовані сесії з питань інвестування в сфері транспортної інфраструктури, ПЕК, індустріальні парки області, а саме:

- пленарна стратегічна сесія «Залучення інвестицій в інфраструктурні проекти: актуальні проблеми, моделі, рішення»;
- панельна дискусія «Фінансування інфраструктурних проектів: розширення можливостей інвесторів»;
- панельна дискусія «Енергетична інфраструктура: інвестиції та перспективи розвитку», за підтримки Європейсько-українського енергетичного агентства (ЄУЕА);
- панельна дискусія «Індустріальні парки: перспективні майданчики та переваги для учасників»;
- виїзна сесія. Одеський морський торговий порт.

Участь у форумі надала можливість краще зрозуміти перспективи малого і середнього бізнесу в Південному регіоні, зав'язати нові корисні знайомства і встановити взаємовигідні партнерські відносини.

В області розроблені і реалізуються наступні проекти:

- «Посилення конкурентоздатності шляхом синергії між людьми у прикордонному регіоні», метою якого є посилення можливостей, розвитку

більшої взаємодії між людьми та спільнотами, розвитку комунікації, у посиленні взаємодії та економічної ефективності малих та середніх підприємств з прикордонних регіонів Румунії, Республіки Молдова та України для досягнення економічного зростання та сталого розвитку, покращення бізнес середовища, конкурентоздатності у транскордонних регіонах та створення спільної стратегії для залучення інвестицій, на основі конкурентоздатності та взаємодії підприємців;

- «Сприяння торгівлі агропромислової продукцією в країнах Чорноморського басейну» (FTAP) здійснюється партнерським консорціумом у складі Національної Федерації виробників сільськогосподарської продукції Республіки Молдова, Регіонального фонду підтримки підприємництва в Одеській області, Асоціації сприяння малому та середньому підприємництву, Галац (Румунія) (реалізація завершена у 2013 році);

- «Підготовка умов для виходу вин Чорноморського регіону на міжнародний ринок: "Black Sea WinExports"». Перше Засідання Наглядової ради Проекту було проведено з 6 по 8 грудня 2013 року у м. Одеса. Наглядову раду створено в рамках Проекту в якості консультативного органу, що складається з представників державних установ, місцевих органів влади, громадських організацій та експертів проекту WinExports. Першочерговою задачею Ради є оцінка роботи Проекту та надання консультативної допомоги в ході його імплементації для досягнення найкращих результатів;

- «Бізнес середовище – сприяння та сталий економічний розвиток» з метою вдосконалення та розширення транскордонного співробітництва між відомствами в повіті Галаць (Румунія), району Кагул (Республіка Молдова) та Ізмаїльського району (Україна) в сфері розвитку регіональної економіки для підвищення рівня знань інституційних суб'єктів з метою сприяння економічному розвитку шляхом надання рішень та обміну передовим досвідом для вирішення спільних проблем у бізнес середовищі, а також

сприяння транскордонного співробітництва між інститутами-партнерами з ціллю сприяння місцевій економіці;

- «Мережа прикордонного ділового співробітництва Україна-Румунія-Республіка Молдова MIS ETC 1208 (2012-2013pp.)», який фінансувався Європейським Союзом. Глобальною метою проекту було сприяння сталому розвитку економіки прикордонного регіону. Ця ціль реалізовувалася через заходи проекту, що спрямовані на налагодження ділових контактів між підприємцями прикордонного регіону, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, удосконалення навичок і компетенцій найманих робітників та підприємців для зростання рівня їх конкурентоспроможності та оплати праці;

- «Програма зі створення бізнес-інкубатора» спільно з с Департаментом економічного розвитку Одеського міської Ради (2012-2014 pp.), який фінансується із бюджету м. Одеси. Мета проекту – підвищити ефективність підприємців-початківців, створити базу потенційних клієнтів бізнес-інкубатора. Проект реалізується шляхом регулярного проведення семінарів-тренінгів та консультацій для підприємців.

- «InterNet» («Інтернаціоналізація та сприяння діловим контактам МСП і структур підтримки бізнесу на прикордонних територіях) розпочав роботу в Одеському регіоні 25 травня 2012 року в рамках Спільної операційної програми Румунія-Україна-Республіка Молдова 2007-2013. Проект реалізується партнерським консорціумом на чолі з РФПП в Одеській області і фінансується Європейським Союзом. Партнерами виступають Одеське обласне агентство реконструкції та розвитку, Фонд підтримки розвитку приватного середнього і малого бізнесу – FPSMPEs. (Галац, Румунія), «Бізнес-Центр Кагул» (Кагул, Республіка Молдова). Головна мета проекту – підвищення рівня конкурентоспроможності середніх і малих підприємств за допомогою інтеграції в прикордонну бізнес мережу та інтернаціоналізації їх діяльності (реалізація завершена у 2013 році).

До того ж в обласному центрі регулярно проводяться виставки та ярмарки різних напрямків, що сприяють обміну досвідом та виступають рекламою багатьох малих і середніх підприємств. Крім цього, проведені тематичні круглі столи, семінари, тренінги, конференції, наради, адже керівництво області посилило роботу налагодження дієвого діалогу з підприємницьким активом регіону, що сприятиме створенню владою бізнес-середовища для розвитку малого і середнього підприємництва в області.

Однак залишаються відкритими деякі **питання з покращення інфраструктури підтримки підприємництва**. Доречним є удосконалення в області подальше формування інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва, що має включати:

запровадження системи консультаційних послуг для підприємців (управління, відділи та інші структурні підрозділи облдержадміністрації, територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади, райдержадміністрації, виконавчі комітети міських (міст обласного значення) рад);

поширення інформації шляхом підтримки роботи веб-сайту та випуску спеціального збірника (Департамент економічного розвитку та торгівлі облдержадміністрації, зацікавлені суб'єкти підприємницької діяльності);

проведення інформаційних семінарів, тренінгів, конференцій, «круглих столів» з актуальних проблем підприємництва (Департамент економічного розвитку та торгівлі облдержадміністрації, зацікавлені суб'єкти підприємницької діяльності);

постійне оновлення бази даних нежитлових приміщень, виробничих площ, обладнання, устаткування, об'єктів незавершеного будівництва (Департамент економічного розвитку та торгівлі облдержадміністрації, райдержадміністрації, виконавчі комітети міських (міст обласного значення) рад);

підвищення кваліфікації посадових осіб, які займаються регулюванням підприємницької діяльності (Департамент економічного розвитку та торгівлі облдержадміністрації, представництво Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва в Одеській області); розвиток туристичної курортної та рекреаційної інфраструктури (управління з питань туризму і курортів облдержадміністрації, виконавчі комітети міських (міст обласного значення) рад, райдержадміністрації).

Для суттєвого позитивного впливу на покращення підприємницького середовища в області доцільним є організація Координаційно-дорадчої ради з питань підприємництва при облдержадміністрації, що має визначати та вирішувати проблемні питання регіону.

Серед заходів регулювання діяльності підприємців, що могли б покращити клімат у підприємстві, крім вище зазначених, треба виділити і удосконалити наступні: законодавчу регламентацію термінів і кількості перевірок підприємців; розробити механізми ціноутворення та конкурентоспроможності продукції регіону; розробити механізми захисту мілких товаровиробників від великих монополій у регіоні; удосконалити механізми надання державного майна в оренду підприємцям малого бізнесу; вивчити стан розвитку малого бізнесу на території регіону і розробити заходи щодо його розвитку на пільгових умовах у менш розвинених районах. А також розробити механізми координації діяльності суб'єктів малого підприємництва в більш ефективному використанні їх діяльності для розв'язання проблем регіону (району); проводити оцінку інвестиційних переваг адміністративно-територіальних одиниць регіону за допомогою інтегральних показників з метою підвищення рівня інформованості та методичної підтримки інвестиційних процесів та підприємництва у цілому; проводити соціальні опитування підприємців з питань оцінки клімату підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ

Розвиток малого підприємництва відіграє надзвичайно важливу роль для досягнення соціальної стабільності, збільшення робочих місць, зростання доходів населення. Заходи держави у напрямку забезпечення державної підтримки розвитку малого підприємництва мають поєднувати як загальносистемне регулювання ринкового середовища (конкурентна, податкова, зовнішньоекономічна, митна та ін. політики), так і специфічні заходи державного регулювання та державної підтримки розвитку малого підприємництва, у т.ч. на регіональному рівні.

Пріоритетного значення на регіональному рівні має отримати визначення пріоритетів розвитку підприємництва в регіоні; створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва; розробка регіональних програм розвитку підприємництва; створення «полюсів росту»; розробка гнучкої системи застосування фінансових механізмів підтримки підприємництва; стимулювання малого підприємництва до розвитку інноваційної діяльності (у т.ч. у сфері енергозбереження, освоєння альтернативної енергетики, виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг, імпортозаміщення); запровадження механізму регіональних замовлень; створення мережі ринкової інфраструктури; організація інформаційно-консультативної підтримки; організація системи підготовки та перепідготовки підприємців і фахівців для сфери підприємництва.

Проблемним питанням наявність значної кількості збиткових підприємств (частка яких сягає майже 40% загальної чисельності підприємств), що обумовлено звуженням у регіоні сфери послуг як основного вид діяльності малого бізнесу. З огляду на це досить актуальним вбачається діагностика стійкості функціонування підприємств малого та середнього підприємництва регіону з метою подальшого формування та реалізації комплексу ефективних програмних заходів щодо стимулювання розвитку підприємництва в регіоні.

Для податкового стимулювання малого і середнього бізнесу на регіональному рівні пропонується: побудова дерева цілей, які повинні досягатися завдяки податковому стимулюванню; на основі побудованого дерева цілей розроблюються заходи, яких необхідно вживати для реалізації кінцевої цілі; визначення напрямів податкового стимулювання; відбір суб'єктів, що підлягають податковому стимулюванню за певними критеріями; впровадження моделі управління податковим стимулюванням на рівні регіону; оцінювання ефективності податкового стимулювання за групою показників. Заходами щодо податкового стимулювання можуть бути: максимальне зниження податкового тягаря через звільнення від податків на 1–2 роки для тих малих підприємств, які відновлюють або розпочинають випуск продукції; надання адресних податкових кредитів малим і середнім підприємствам, які освоюють нову технологічну продукцію; застосування механізму прискореної амортизації, що дозволяє списувати до 100 % витрат на придбання обладнання у перший рік його функціонування.

Для суттєвого позитивного впливу на покращення підприємницького середовища в області доцільним є організація Координаційно-дорадчої ради з питань підприємництва при облдержадміністрації, що має визначати та вирішувати проблемні питання регіону.

Серед заходів у сфері регулювання та стимулювання підприємницької діяльності слід виділити та удосконалити такі: законодавчу регламентацію термінів і кількості перевірок підприємців; розробити механізми ціноутворення та конкурентоспроможності продукції регіону; розробити механізми захисту дрібних товаровиробників від великих монополій у регіоні; удосконалити механізми надання державного майна в оренду підприємцям малого бізнесу; вивчити стан розвитку малого бізнесу на території регіону і розробити заходи щодо його розвитку на пільгових умовах у менш розвинених районах; проводити соціальні опитування підприємців з питань оцінки клімату підприємницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - № 8. – С. 83-90.
2. Ареф'єва О.В. Оцінка рівня економічної стійкості підприємства сфери послуг / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 6. – С. 106-111.
3. Бутенко А.І. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу: Монографія / А.І. Бутенко, М.П. Войнаренко, В.І. Ляшенко та ін. – Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2011. – 326 с.
4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 277 с.
5. Виноградська А. Розвиток малого підприємства / А. Виноградська // Економіка України. – 1999. – № 2. – С. 36-41.
6. Воротіна Л.І. Малий бізнес та підприємництво як засіб адаптації до ринкових форм господарювання / Л. І. Воротіна. – К.: Т-во "Знання" України, 1996. – С. 4.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: за станом на 19.04.2012 р.
8. Досвід Німеччини: майбутнє за малим бізнесом? [Електронний ресурс] / iBud: будівничий портал. – Режим доступу до матер.: <http://ibud.ua/ru/novost/dosvid-nimechchini-maybutn-za-malim-biznesom-10570>
9. Дрига С. Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: [монографія] / С. Г. Дрига. – К.: ТОВ «ДКС центр», 2009. – 362 с.
10. Карич Б. Характеристики и значение малого бизнеса / Б. Карич // Экономика, закон, рынок. – 1994. – №4. – С. 28.
11. Концепція державної політики розвитку малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України № 404 від 3 квітня 1996 р.

12. Кузин Ф. А. Делайте бизнес красиво: этич. и социально-психол.основы бизнеса: практ. пособие / Ф. А. Кузин; Рос. Акад. Предпринимательства. – М.: Инфра-М, 1995. – 287 с.

13. Лучакова О.В. Забезпечення стійкого розвитку малого та середнього підприємництва в конкурентному середовищі / О.В.Лучакова // Вісник Хмельницького національного університету: Наук. журнал. - № 5. – Том 3. Економічні науки. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – С. 196-199.

14. Ляшенко В. І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / В. І. Ляшенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 668 с.

15. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: [навч. посіб.] / Л. І. Воротіна, В. Є. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк. – [3-є вид., доповн. і переробл].– К.: Європ. ун-т., 2004. – 308 с.

16. Малые и средние предприятия: управление и организация / [под. ред.: Фреліх Е., Пихлер Й., Пляйтнер Х., Шмидт К.-Х., пер.: И. С.Алексеева, Г. И. Токарева]. – [3-е изд]. – М.: Международные отношения, 2002. – 280 с.

17. Малый бизнес по-японски [Электронный ресурс] / Портал бізнес-планов и руководств для малого бизнеса. – Режим доступа к матер.: http://www.openbusiness.ru/html_euro/Japan_open6.htm

18. Михеев И.Н. Критерии отнесения предприятий к субъектам малого предпринимательства (малым предприятиям) [Электронный ресурс] / Деловая пресса. – Режим доступа: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_2_aId_2409.html .

19. Парсяк В. Проблеми малого бізнесу / В. Парсяк, М. Журавльова // Економіка України. – 2000.–№4. – С. 83-86.

20. Питання впровадження в Україні принципів Європейської хартії малих підприємств: Указ Президента України № 603/2008 від 2 липня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

21. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 5.09.2012 р. [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Режим доступу до матер.:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-vi>.

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності: Закон України № 526-VI від 18 вересня 2008 р.

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності: Закон України від 04.11.2011 р. № 4014-VI

24. Про державну підтримку малого підприємництва // Закон України ”від 19.10.2000 р. № 2063-III: станом на 19.04.0212 р.

25. Про державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік: Закон України //Урядовий кур’єр. – 20.07.2010. – № 137. – С.24.

26. Про деякі заходи з регулювання підприємницької діяльності: Указ Президента України № 817/98 від 23 липня 1998 р.

27. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку України до 2015 року // Постанова КМУ від 21.07.2006 № 1001 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу до матер.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006->

28. Про затвердження плану із впровадження в Україні принципів Європейської хартії для малих підприємств на друге півріччя 2008р. -2009рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1245-р від 17 вересня 2008р.

29. Про заходи забезпечення підтримки та подальшого розвитку підприємницької діяльності: Указ Президента України № 906 від 15 липня 2000р

30. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні // Закон України від 21.12.2000 № 2157-III: за станом на 17.05.2012 [Електронний ресурс] / Верховна Ради України. – Режим доступу до матер.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2157-iii>

31. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України № 2157-III від 21 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

32. Про підприємства в Україні // Закон України від 27.03.1991 № 887-XII.

33. Про ратифікацію Угоди про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах – учасницях СНД: Закон України № 997-747 від 17 січня 1997 р.

34. Про реформування системи державної підтримки підприємництва: Указ Президента України № 226/65 від 15 березня 1995 р.

35. Про розвиток і державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні: Закон України № 4618-VI від 22 березня 2012 р.

36. Про сплату внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, які обрали особливий спосіб оподаткування: Постанова Кабінету Міністрів № 366 від 14 квітня 2009 р.

37. Про сприяння підготовці управлінських кадрів для сфери підприємництва: Указ Президента України № 849/2000 від 3 липня 2000 р.

38. Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності: Указ Президента України № 79/98 від 3 лютого 1998 р.

39. Про утворення Державного комітету України з питань розвитку підприємництва: Указ Президента України № 737/97 від 29 липня 1997 р.

40. Програма державної підтримки підприємництва в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України № 201 від 17 березня 1993 р.

41. Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 86 від 29 січня 1997 р.

42. Розвиток малого підприємництва в Одеській області: Економічна доповідь / За ред. Л.Е. Котвицької. - Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2012. – 33 с.

43. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: навчальний посібник / Р. А. Слав'юк. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 460 с.
44. Спиридонова А.С. Государственное регулирование и поддержка развития малого предпринимательства / А.С. Спиридонова. – М.: Хоружевский А.И., 2008. – 56 с.
45. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленко. - К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 560 с.
46. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в Т.3: Конкурентоспроможність української економіки / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка]. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.
47. Уманець Т.В. Активізація розвитку малого підприємництва як ознака формування середнього класу / Т.В. Уманець // Вісник ДонНУ: Наук. журнал. –Серія „Економіка і право”.– Т. 2. - Донецьк: ДонНУ, 2010. – С. 145-152.
48. Уманець Т.В. Оцінка регіонального економічного розвитку України: теорія і практика:Монографія / Т.В. Уманець, О.В. Лучакова, К.М. Косьміна. – Донецьк: „ВІК”, 2010. – 476 с.
49. Уманець Т.В. Розвиток малого підприємництва в Одеській області: Економічна доповідь / Т. В. Уманець, О.В. Лучакова, Н.П. Кузьміна, О.М. Клименко. - Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2010. – 50 с.
50. Утворення Державного комітету України із сприяння малим підприємствам і підприємству: Постанова Кабінету Міністрів України №12 від 24 травня 1991 р.
51. Шабранська Н. Мале підприємництво в системі економіки [Електронний ресурс] / Персонал: журнал інтелектуальної освіти. – 2006. – № 5. – Режим доступу до матер.: <http://personal.in.ua/article.php?ida=287>

52. Шпак В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі Української видавничо-поліграфічної компанії „Експрес-Обява ”): наук. вид. – [3-тє вид., стереотип.] / В. І. Шпак. – К.:МАУП, 2004. – 128 с.

53. Шулус А. Субъекты малого предпринимательства и система его государственной поддержки / А. Шулус // Российский экономический журнал. – 1996. – № 5-6. – С.65-76.

54. Щукін О. І. Організаційно-економічний механізм управління підприємствами малого і середнього бізнесу 2003 года. // автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 "Організація управління, планування і регулювання економікою" / О. І. Щукін. – Д., 2003. – 24 с.

55. Brooksbank R. Defining the Small Business: A New Classification of Company Size / R. Brooksbank // Entrepreneur ship and Regional Development. – 1991. – No 3. – p. 17-31.

56. Gibb A. A. Small business management in the New Europe / Ed. by A. A. Gibb, M. Rebernik. – Maribor: Ekon. inst, 1994. – 750 p.

57. The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship. Working paper 13756 [Електронний ресурс] / [Djankov S., Ganser T., McLiesh C., Ramalho R., Shleifer A.] // National Bureau of Economic Research, 2008. URL. – Режим доступу до матер.: <http://www.nber.org/papers/w13756> (дата звернення: 01.10.2008).

ДОДАТКИ

Кількість підприємств за регіонами (за даними Держкомстату України)

Регіон	Рік	Усього	У тому числі							
			великі		середні		малі			
			одиноць	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	одиноць	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	одиноць	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону		
Україна	2010	378810	586	0,2	20983	5,5	357241	94,3	300445	79,3
	2011	375695	659	0,2	20753	5,5	354283	94,3	295815	78,7
	2012	364935	698	0,2	20189	5,5	344048	94,3	286461	78,5
	2013	393327	659	0,2	18859	4,8	373809	95,0	318482	81,0
АР Крим	2010	14742	17	0,1	766	5,2	13959	94,7	11783	79,9
	2011	13152	14	0,1	752	5,7	12386	94,2	10191	77,5
	2012	13964	12	0,1	722	5,2	13230	94,7	11122	79,6
	2013	16228	11	0,1	664	4,1	15553	95,8	13585	83,7
Вінницька	2010	7982	9	0,1	623	7,8	7350	92,1	5933	74,3
	2011	8075	13	0,2	607	7,5	7455	92,3	5927	73,4
	2012	8744	11	0,1	586	6,7	8147	93,2	6664	76,2
	2013	9321	12	0,1	539	5,8	8770	94,1	7360	79,0
Волинська	2010	5202	7	0,1	368	7,1	4827	92,8	3873	74,5
	2011	4896	10	0,2	359	7,3	4527	92,5	3581	73,1
	2012	5177	12	0,2	349	6,8	4816	93,0	3865	74,7
	2013	5511	11	0,2	312	5,7	5188	94,1	4297	78,0
Дніпропетровська	2010	27383	71	0,3	1576	5,7	25736	94,0	21728	79,3
	2011	26865	75	0,3	1617	6,0	25173	93,7	20936	77,9
	2012	27363	81	0,3	1591	5,8	25691	93,9	21403	78,2
	2013	28194	67	0,3	1476	5,2	26651	94,5	22538	79,9
Донецька	2010	27385	97	0,4	1646	6,0	25642	93,6	21419	78,2
	2011	28892	108	0,4	1662	5,7	27122	93,9	22831	79,0
	2012	28009	106	0,4	1733	6,2	26170	93,4	21948	78,4
	2013	28731	103	0,4	1587	5,5	27041	94,1	23051	80,2

Житомирська	2010	6329	7	0,1	516	8,2	5806	91,7	4501	71,1
	2011	6218	5	0,1	496	8,0	5717	91,9	4388	70,6
	2012	6221	7	0,1	445	7,2	5769	92,7	4502	72,4
	2013	6645	6	0,1	429	6,5	6210	93,4	5008	75,4
Закарпатська	2010	5793	6	0,1	334	5,8	5453	94,1	4564	78,8
	2011	5574	8	0,2	320	5,7	5246	94,1	4370	78,4
	2012	5627	7	0,1	298	5,3	5322	94,6	4497	79,9
	2013	6024	6	0,1	277	4,6	5741	95,3	4969	82,5
Запорізька	2010	14588	26	0,2	773	5,3	13789	94,5	11667	80,0
	2011	14937	25	0,2	752	5,0	14160	94,8	11998	80,3
	2012	14301	24	0,2	724	5,0	13553	94,8	11490	80,3
	2013	14777	23	0,2	635	4,3	14119	95,5	12142	82,2
Івано-Франківська	2010	7658	7	0,1	337	4,4	7314	95,5	6291	82,1
	2011	7643	9	0,1	324	4,3	7310	95,6	6292	82,3
	2012	7675	9	0,1	314	4,1	7352	95,8	6360	82,9
	2013	7996	7	0,1	321	4,0	7668	95,9	6766	84,6
Київська	2010	15256	37	0,2	1049	6,9	14170	92,9	11599	76,0
	2011	16502	36	0,2	1057	6,4	15409	93,4	12670	76,8
	2012	17482	49	0,3	1039	5,9	16394	93,8	13528	77,4
	2013	18676	48	0,2	1003	5,4	17625	94,4	14829	79,4
Кіровоградська	2010	6782	4	0,1	408	6,0	6370	93,9	5443	80,3
	2011	6642	4	0,1	402	6,0	6236	93,9	5158	77,7
	2012	7011	5	0,1	389	5,5	6617	94,4	5549	79,1
	2013	7381	5	0,1	366	4,9	7010	95,0	6017	81,5
Луганська	2010	10926	27	0,3	745	6,8	10154	92,9	8378	76,7
	2011	11058	30	0,3	735	6,6	10293	93,1	8464	76,5
	2012	10732	32	0,3	722	6,7	9978	93,0	8194	76,4
	2013	11385	28	0,2	660	5,8	10697	94,0	8963	78,7
Львівська	2010	20343	16	0,1	1016	5,0	19311	94,9	16301	80,1
	2011	16675	21	0,1	959	5,8	15695	94,1	12653	75,9
	2012	17332	29	0,2	935	5,4	16368	94,4	13447	77,6
	2013	18762	25	0,1	888	4,7	17849	95,2	15062	80,3
Миколаївська	2010	11227	8	0,1	445	3,9	10774	96,0	9533	84,9
	2011	8485	12	0,1	414	4,9	8059	95,0	6715	79,1
	2012	10198	12	0,1	384	3,8	9802	96,1	8538	83,7
	2013	10767	10	0,1	357	3,3	10400	96,6	9174	85,2
Одеська	2010	24972	27	0,1	1117	4,5	23828	95,4	20495	82,1

	2011	23551	21	0,1	1063	4,5	22467	95,4	19074	81,0
	2012	24676	23	0,1	1012	4,1	23641	95,8	20295	82,2
	2013	26016	22	0,1	955	3,7	25039	96,2	21832	83,9
Полтавська	2010	9565	20	0,2	680	7,1	8865	92,7	7352	76,9
	2011	9630	24	0,2	663	6,9	8943	92,9	7400	76,8
	2012	9772	24	0,2	640	6,6	9108	93,2	7542	77,2
	2013	10129	27	0,3	583	5,7	9519	94,0	8001	79,0
	2010	5098	6	0,1	363	7,1	4729	92,8	3764	73,8
Рівненська	2011	4899	9	0,2	347	7,1	4543	92,7	3572	72,9
	2012	4925	6	0,1	315	6,4	4604	93,5	3628	73,7
	2013	5174	6	0,1	301	5,8	4867	94,1	3973	76,8
	2010	5380	5	0,1	431	8,0	4944	91,9	3870	71,9
	2011	5424	8	0,1	410	7,6	5006	92,3	3890	71,7
Сумська	2012	5432	9	0,2	398	7,3	5025	92,5	3996	73,6
	2013	5817	8	0,1	383	6,6	5426	93,3	4438	76,3
	2010	4729	2	0,0	317	6,7	4410	93,3	3550	75,1
	2011	4970	8	0,2	301	6,0	4661	93,8	3771	75,9
	2012	4810	6	0,1	307	6,4	4497	93,5	3674	76,4
Тернопільська	2013	5234	6	0,1	319	6,1	4909	93,8	4091	78,2
	2010	25792	29	0,1	1260	4,9	24503	95,0	20799	80,6
	2011	25739	33	0,1	1264	4,9	24442	95,0	20644	80,2
	2012	24960	36	0,2	1231	4,9	23693	94,9	19958	80,0
	2013	26086	32	0,1	1171	4,5	24883	95,4	21330	81,8
Харківська	2010	7179	3	0,1	383	5,3	6793	94,6	5786	80,6
	2011	6728	4	0,1	380	5,6	6344	94,3	5258	78,2
	2012	7641	3	0,0	340	4,5	7298	95,5	6221	81,4
	2013	8104	5	0,0	297	3,7	7802	96,3	6750	83,3
	2010	6489	5	0,1	453	7,0	6031	92,9	4851	74,8
Хмельницька	2011	6408	6	0,1	433	6,8	5969	93,1	4750	74,1
	2012	6588	9	0,1	412	6,3	6167	93,6	5001	75,9
	2013	6925	9	0,1	397	5,7	6519	94,2	5402	78,0
	2010	7298	10	0,1	553	7,6	6735	92,3	5536	75,9
	2011	7134	15	0,2	548	7,7	6571	92,1	5337	74,8
Черкаська	2012	7186	13	0,2	527	7,3	6646	92,5	5388	75,0
	2013	7931	12	0,2	492	6,2	7427	93,6	6196	78,1
	2010	5313	-	-	227	4,3	5086	95,7	4382	82,5
Чернівецька	2011	3731	2	0,0	212	5,7	3517	94,3	2794	74,9

	2012	3994	4	0,1	197	4,9	3793	95,0	3113	77,9
	2013	4160	3	0,1	189	4,5	3968	95,4	3330	80,0
Чернігівська	2010	5183	3	0,1	468	9,0	4712	90,9	3614	69,7
	2011	5522	6	0,1	450	8,2	5066	91,7	3927	71,1
	2012	5887	6	0,1	426	7,2	5455	92,7	4367	74,2
	2013	6220	5	0,1	380	6,1	5835	93,8	4786	76,9
	2010	86314	135	0,2	3922	4,5	82257	95,3	70313	81,5
м. Київ	2011	92464	150	0,2	4022	4,3	88292	95,5	76124	82,3
	2012	75338	159	0,2	3978	5,3	71201	94,5	59034	78,4
	2013	86845	160	0,2	3712	4,3	82973	95,5	71056	81,8
	2010	3902	2	0,1	207	5,3	3693	94,6	3120	80,0
м. Севастополь	2011	3881	3	0,1	204	5,2	3674	94,7	3100	79,9
	2012	3890	4	0,1	175	4,5	3711	95,4	3137	80,6
	2013	4288	2	0,0	166	3,9	4120	96,1	3536	82,5

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами за регіонами
(за даними Держкомстату України)

Регіон	Рік	Усього, млн. грн.	У тому числі								
			великі		середні		малі		У т.ч. мікропідприємства		
			млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону			
Україна	2010	3366228,2	1401596,8	41,6	1396364,3	41,5	568267,1	16,9	181903,1	181903,1	5,4
	2011	3991239,4	1775829,0	44,5	1607628,0	40,3	607782,4	15,2	189799,1	189799,1	4,8
	2012	4203169,6	1761086,0	41,9	1769430,2	42,1	672653,4	16,0	212651,2	212651,2	5,1
	2013	4049834,2	1717391,3	42,4	1662170,9	41,0	670272,0	16,6	216124,9	216124,9	5,3
АР Крим	2010	55225,1	15338,0	27,8	25913,7	46,9	13973,4	25,3	4647,9	4647,9	8,4
	2011	64253,1	19115,8	29,8	28996,2	45,1	16141,1	25,1	4956,1	4956,1	7,7
	2012	85304,1	19435,8	22,8	49164,7	57,6	16703,6	19,6	5458,2	5458,2	6,4
	2013	86819,4	16732,6	19,3	53317,6	61,4	16769,2	19,3	5305,7	5305,7	6,1
Вінницька	2010	36323,4	5714,8	15,7	21300,8	58,6	9307,8	25,7	3012,7	3012,7	8,3
	2011	41898,5	10186,2	24,3	20232,1	48,3	11480,2	27,4	3308,1	3308,1	7,5
	2012	46188,4	9414,2	20,4	23388,2	50,6	13386,0	29,0	3856,8	3856,8	8,4
	2013	46668,4	11235,3	24,1	21526,1	46,1	13907,0	29,8	4087,8	4087,8	8,8
Волинська	2010	37912,0	15301,9	40,4	17245,1	45,5	5365,0	14,1	1709,4	1709,4	4,5
	2011	37706,1	13755,4	36,5	17793,7	47,2	6157,0	16,0	2019,5	2019,5	5,4
	2012	52334,6	22956,7	43,9	22186,2	42,4	7191,7	13,7	2180,8	2180,8	4,2
	2013	56305,5	25928,7	46,1	22082,5	39,2	8294,3	14,7	2701,1	2701,1	4,8
Дніпропетровська	2010	382203,6	193287,3	50,6	135191,3	35,4	53725,0	14,0	17840,3	17840,3	4,7
	2011	460608,4	233317,7	50,7	171500,6	37,2	55790,1	12,1	18291,2	18291,2	4,0
	2012	447705,4	258001,4	57,6	133257,4	29,8	56446,6	12,6	18428,7	18428,7	4,1
	2013	444549,7	266429,5	59,9	123900,8	27,9	54219,4	12,2	18313,6	18313,6	4,1

Донецька	2010	499222,6	281675,3	56,4	169527,5	34,0	48019,8	9,6	15401,1	3,1
	2011	685930,1	415388,3	60,6	222480,5	32,4	48061,3	7,0	15171,0	2,2
	2012	664615,9	346989,5	52,2	262581,5	39,5	55044,9	8,3	17250,4	2,6
	2013	575712,4	306263,4	53,2	216373,7	37,6	53075,3	9,2	16890,3	2,9
Житомирська	2010	22820,0	3913,5	17,1	11999,8	52,6	6906,7	30,3	2293,8	10,1
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	30183,8	5362,2	17,8	17033,9	56,4	7787,7	25,8	2345,4	7,8
	2013	31661,6	5607,0	17,7	18160,5	57,4	7894,1	24,9	2497,5	7,9
Закарпатська	2010	20237,4	5387,9	26,6	10385,6	51,3	4463,9	22,1	1463,1	7,2
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	27533,7	7682,6	27,9	14383,3	52,2	5467,8	19,9	1802,4	6,5
	2013	30026,3	5734,1	19,1	18941,2	63,1	5351,0	17,8	1792,1	6,0
Запорізька	2010	106893,4	56607,4	53,0	31500,7	29,4	18785,3	17,6	7166,0	6,7
	2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2012	124278,2	69919,5	56,3	33122,4	26,6	21236,3	17,1	8019,4	6,5
	2013	113538,4	64341,3	56,7	29473,5	25,9	19723,6	17,4	6971,7	6,1
Івано-Франківська	2010	30503,3	7709,8	25,3	15864,1	52,0	6929,4	22,7	2197,2	7,2
	2011	34627,8	9450,7	27,3	17712,4	51,1	7464,7	21,6	2489,6	7,2
	2012	38354,5	10326,5	26,9	20111,5	52,4	7916,5	20,7	2726,4	7,1
	2013	41484,2	10603,1	25,6	23310,6	56,2	7570,5	18,2	2766,0	6,7
Київська	2010	144435,6	67012,9	46,4	52763,0	36,5	24659,7	17,1	7323,0	5,1
	2011	183799,3	85048,4	46,3	69580,3	37,8	29170,6	15,9	7724,4	4,2
	2012	227722,6	114317,6	50,2	75964,1	33,4	37440,9	16,4	9922,4	4,4
	2013	231394,7	115953,7	50,1	79599,6	34,4	35841,4	15,5	10483,7	4,5
Кіровоградська	2010	26131,9	3887,7	14,9	14874,2	56,9	7370,0	28,2	2892,8	11,1
	2011	32978,0	4631,8	14,0	17996,0	54,6	10350,2	31,4	3337,4	10,1
	2012	44308,2	7245,4	16,4	24819,3	56,0	12243,5	27,6	3901,5	8,8
	2013	45902,9	9448,3	20,6	25045,1	54,6	11409,5	24,8	3708,1	8,1
Луганська	2010	104822,2	58472,2	55,8	30458,7	29,0	15891,3	15,2	5360,6	5,1
	2011	127395,6	78931,3	62,0	32298,6	25,3	16165,7	12,7	5375,3	4,2
	2012	117310,4	65797,5	56,1	34079,4	29,0	17433,5	14,9	6081,8	5,2
	2013	104236,0	54987,5	52,7	32594,1	31,3	16654,4	16,0	5360,8	5,1
Львівська	2010	98047,1	37395,2	38,1	41636,0	42,5	19015,9	19,4	6118,2	6,2
	2011	122339,7	38867,1	31,8	59850,8	48,9	23621,8	19,3	7436,5	6,1
	2012	131984,6	45036,6	34,1	61558,4	46,7	25389,6	19,2	8268,0	6,3
	2013	131081,6	45025,5	34,4	60038,4	45,8	26017,7	19,8	8652,0	6,6
Миколаївська	2010	46809,1	15598,9	33,3	19128,5	40,9	12081,7	25,8	4221,5	9,0

	2011	49214,4	19185,2	39,0	16759,6	34,0	13269,6	27,0	4289,9	8,7
	2012	52795,3	23273,1	44,1	15975,2	30,2	13547,0	25,7	4730,3	9,0
	2013	54129,6	24577,4	45,4	16407,7	30,3	13144,5	24,3	4339,6	8,0
Одеська	2010	132574,6	39398,8	29,7	56786,7	42,8	36389,1	27,5	11364,6	8,6
	2011	137037,8	35114,0	25,6	65868,6	48,1	36055,2	26,3	10694,6	7,8
	2012	141059,4	36521,7	25,9	65770,5	46,6	38767,2	27,5	11614,2	8,2
	2013	136354,6	34985,4	25,7	62778,3	46,0	38590,9	28,3	12051,9	8,8
Полтавська	2010	101680,5	52430,0	51,6	34876,6	34,3	14373,9	14,1	5373,1	5,3
	2011	109562,9	59995,5	54,8	34621,9	31,6	14945,5	13,6	5455,2	5,0
	2012	118997,7	66077,5	55,5	36062,9	30,3	16857,3	14,2	5635,2	4,7
	2013	111210,8	62609,6	56,3	32245,8	29,0	16355,4	14,7	5331,9	4,8
Рівненська	2010	20305,9	3955,4	19,5	11546,0	56,8	4804,5	23,7	1595,3	7,9
	2011	25135,9	6547,2	26,0	12918,7	51,4	5670,0	22,6	1981,6	7,9
	2012	25530,5	5825,7	22,8	13095,6	51,3	6609,2	25,9	2072,6	8,1
	2013	28481,4	7821,3	27,5	13907,6	48,8	6752,5	23,7	2038,4	7,2
Сумська	2010	25232,9	7972,2	31,6	11530,0	45,7	5730,7	22,7	1891,4	7,5
	2011	33050,5	13025,9	39,4	13115,3	39,7	6909,3	20,9	2040,3	6,2
	2012	36761,8	14537,5	39,5	14177,8	38,6	8046,5	21,9	2588,5	7,0
	2013	34544,4	12770,2	37,0	14159,3	41,0	7614,9	22,0	2349,0	6,8
Тернопільська	2010	17267,5	-	-	-	-	4362,8	25,3	1297,8	7,5
	2011	33644,3	16515,3	49,1	11801,4	35,1	5327,6	15,8	1417,0	4,2
	2012	48897,3	29624,4	60,6	13294,0	27,2	5978,9	12,2	1609,9	3,3
	2013	50027,9	31297,0	62,5	12246,3	24,5	6484,6	13,0	1660,1	3,3
Харківська	2010	147365,1	32749,9	22,2	79820,3	54,2	34794,9	23,6	10590,9	7,2
	2011	168111,1	39608,2	23,6	89312,8	53,1	39130,1	23,3	11909,4	7,1
	2012	179260,0	49866,9	27,8	85551,8	47,7	43841,3	24,5	13472,2	7,5
	2013	162379,6	45481,0	28,0	76234,2	47,0	40664,4	25,0	13384,7	8,2
Херсонська	2010	26734,2	2871,6	10,7	14549,5	54,5	9313,1	34,8	3162,3	11,8
	2011	27742,9	1894,7	6,8	15060,0	54,3	10788,2	38,9	3379,6	12,2
	2012	26885,8	2019,3	7,5	13874,1	51,6	10992,4	40,9	3564,3	13,3
	2013	26993,7	3316,1	12,3	12649,0	46,9	11028,6	40,8	3325,5	12,3
Хмельницька	2010	22369,1	2816,2	12,6	12851,8	57,4	6701,1	30,0	2186,6	9,8
	2011	28642,7	4394,9	15,4	16074,7	56,1	8173,1	28,5	2435,4	8,5
	2012	32905,9	6588,0	20,0	17845,2	54,2	8472,7	25,8	2735,4	8,3
	2013	34909,4	7784,8	22,3	17954,8	51,4	9169,8	26,3	2973,9	8,5
Черкаська	2010	45686,7	15481,8	33,9	20694,2	45,3	9510,7	20,8	3017,9	6,6
	2011	55116,0	20363,8	36,9	23782,2	43,2	10970,0	19,9	3553,1	6,4

	2012	63723,9	22385,6	35,1	27957,1	43,9	13381,2	21,0	4073,2	6,4
	2013	60373,9	21827,4	36,2	25805,8	42,7	12740,7	21,1	4003,1	6,6
Чернівецька	2010	10321,4	-	-	6865,3	66,5	3456,1	33,5	1179,5	11,4
	2011	12614,4	-	-	7370,2	-	4388,4	34,8	1347,8	10,7
	2012	13290,5	1601,0	12,0	-	55,5	4319,9	32,5	1446,1	10,9
	2013	12554,4	-	-	-	-	4104,6	32,7	1426,0	11,4
Чернігівська	2010	22057,4	3562,9	16,2	12317,5	55,8	6177,0	28,0	1873,8	8,5
	2011	27018,1	5475,9	20,3	14828,6	54,9	6713,6	24,8	2011,1	7,4
	2012	33293,9	9455,5	28,4	7370,2	48,5	7693,9	23,1	2399,5	7,2
	2013	33387,9	9413,4	28,2	15815,5	47,4	8159,0	24,4	2388,7	7,2
м. Київ	2010	1163859,0	469552,8	40,3	512983,0	44,1	181323,2	15,6	55323,4	4,8
	2011	1297770,6	559579,2	43,1	556140,2	42,9	182051,2	14,0	55872,8	4,3
	2012	1378512,3	208965,7	36,9	663968,9	48,2	205577,7	14,9	64843,5	4,7
	2013	1352137,8	514793,3	38,1	624032,6	46,1	213311,9	15,8	69447,4	5,1
м. Севастополь	2010	19187,2	-	-	-	-	4835,1	25,2	1398,9	7,3
	2011	17130,2	-	-	-	-	5319,5	31,0	55872,8	4,3
	2012	13430,9	1858,6	13,9	6692,1	49,8	4880,2	36,3	1624,1	12,1
	2013	12967,7	-	-	-	-	5422,8	41,8	1874,3	14,5

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності
(за даними Держкомстату України)

Види	Рік	Усього, млн. грн.	У тому числі					
			великі		середні		малі	
			млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону	млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств відповідного регіону
Усього ¹	2011 2012 2013	137037835,9 141059410,2 136354576,4	48260630,1 36521695,1 34985348,4	35,2 25,9 25,7	59411764,1 65770456,7 62778333,3	43,4 46,6 46,0	29365441,7 38767258,4 38590894,7	21,4 27,5 28,3
У тому числі								
сільське, лісове та рибне господарство	2011 2012 2013	4691344,2 5449785,2 6399532,0	² ... -	² ... -	² ... 2447836,4 2849805,5	² ... 44,9 44,5	2043168,0 3001948,8 3549726,5	43,6 55,1 55,5
промисловість	2011 2012 2013	28414656,0 29639287,8 29590947,4	19791061,7 15275253,9 15173461,0	69,7 51,6 51,3	6195169,1 11687568,2 11191928,7	21,8 39,4 37,8	2428425,2 2676465,7 3225557,7	8,5 9,0 10,9
будівництво	2011 2012 2013	6839734,3 11152702,4 9230978,4	1564518,0 ² ... -	22,9 ² ... -	2795871,1 ² ... 5894997,1	40,9 ² ... 63,9	2479345,2 3463835,7 3335981,3	36,2 31,1 36,1
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2011 2012 2013	63958912,1 57467889,8 55677791,0	10354101,4 7434136,2 ...	16,2 12,9 ...	38387112,2 29413221,6 ...	60,0 51,2 ...	15217698,5 20620532,0 18845684,9	23,8 35,9 33,9
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2011 2012 2013	5272450,0 25074313,1 23382519,1	² ... 12658204,2 12006073,6	² ... 50,5 51,3	² ... 8842746,4 7434213,3	² ... 35,3 31,8	1191297,4 3573362,5 3942232,2	22,6 14,2 16,9
тимчасове	2011	49751651,5	3828286,7	7,7	33104409,2	66,5	12818955,6	25,8

розмішування й організації харчування	2012	734830,0	-	-	353873,7	48,2	380956,3	51,8
	2013	765286,0	-	-	337279,7	44,1	428006,3	55,9
інформація та телекомунікації	2011	8934810,6	5512127,0	61,7	2215238,1	24,8	1207445,5	13,5
	2012	1520932,2	639816,1	42,1
	2013	1715612,0	602947,7	35,1
фінансова та страхова діяльність	2011	582543,7	-	-	271399,8	46,6	311143,9	53,4
	2012	1367391,3	-	-	1138500,7	64,1	228890,6	16,7
	2013	601181,1	-	-	351736,2	58,5	249444,9	41,5
операції з нерухомим майном	2011	24703196,0	15847778,7	64,1	5699028,8	23,1	3156388,5	12,8
	2012	3477373,3	-	-	1337854,5	38,5	2139518,8	61,5
	2013	3797224,5	-	-	1659968,2	43,7	2137256,3	56,3
освіта	2011	85293,5	-	-	55703,1	65,3	29590,4	34,7
	2012	116304,7	-	-	76295,2	65,6	40009,5	34,4
	2013	135084,1	-	-	80591,9	59,7	54502,2	40,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2011	414389,5	82228,4	19,8
	2012	495700,4	-	-	366475,0	73,9	129225,4	26,1
	2013	499296,5	-	-	356141,2	71,3	143155,3	28,7
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2011	588392,4	-	-	278373,8	47,3	310018,6	52,7
	2012	84487,3	-	-	15286,8	18,1	69200,5	81,9
	2013	106653,7	-	-	9695,9	9,1	96957,8	90,9

1 Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ та без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 р.

2 Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

Кількість найманих працівників на різних підприємствах

за видами економічної діяльності у 2011-2013 рр. (за даними Держкомстату України)

Види	Рік	Усього, осіб	У тому числі				осіб	у % до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності	осіб	у % до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності		
			великі		середні						малі	
			осіб	у % до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності	осіб	у % до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності					осіб	у % до загальної кількості найманих працівників відповідного виду діяльності
Усього ¹	2011	371031	136679	36,8	118794	32,0	115558	31,2				
	2012	361372	93958	26,0	153282	42,4	114132	31,6				
	2013	343620	91103	26,5	139801	40,7	112716	32,8				
У тому числі												
сільське, лісове та рибне господарство	2011	36699	2	2	2	2	13422	36,6				
	2012	35929	15392	42,8				
	2013	34333	-	-	20537	57,2	15581	45,4				
промисловість	2011	74106	34893	47,1	25127	33,9	14086	19,0				
	2012	73679	22253	30,2	37714	51,2	13712	18,6				
	2013	70708	21871	30,9	34453	48,7	14384	20,4				
будівництво	2011	22778	4892	21,5	6533	28,7	11353	49,8				
	2012	20771	2	2	2	2	11001	53,0				
	2013	19040	-	-	8825	46,3	10215	53,7				
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2011	56737	14104	24,8	16832	29,7	25801	45,5				
	2012	52568	7075	13,5	22206	42,2	23287	44,3				
	2013	50772	2	2	22474	44,3				
транспорт, складське	2011	113486	79249	69,8	20850	18,4	13387	11,8				

господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2012	106926	62953	58,9	31923	29,8	12050	11,3
	2013	101163	60903	60,2	27648	27,3	12612	12,5
тимчасове розмішування й організація харчування	2011							
	2012	6741	-	-	2291	34,0	4450	66,0
	2013	6691	-	-	2531	37,8	4160	62,2
фінансова та страхова діяльність	2011	6468	-	-	2220	34,3	4248	65,7
	2012	1522	-	-	721	47,4	801	52,6
	2013	1492	-	-	528	35,4	964	64,6
операції з нерухомим майном	2011	1314	-	-	460	35,0	854	65,0
	2012	42914	2642	6,2	16485	38,4	23787	55,4
	2013	15603	-	-	5704	36,6	9899	63,4
освіта	2011	14697	-	-	5375	36,6	9322	63,4
	2012	1800	-	-	945	52,5	855	47,5
	2013	1719	-	-	903	52,5	816	47,5
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2011	1707	-	-	736	43,1	971	50,5
	2012	5285	2	2	2080	...	2080	39,4
	2013	5634	-	-	3311	58,8	2323	41,2
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2011	5089	-	-	2748	54,0	2341	46,0
	2012	8179	-	-	3289	40,2	4890	59,8
	2013	1669	-	-	611	36,6	1058	63,4
	2013	1249	-	-	384	30,7	865	69,3

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ та без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 р.

² Інформація конфіденційна відповідно до Закону України "Про державну статистику".

Основні показники діяльності малих підприємств за 2013 рік¹, дані
Головного управління статистики в Одеській області

	Кількість підприємств, одиниць	Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) без ПДВ	
			тис.грн.	у % до підсумку
Одеська область	25039	104	38590894,7	100,0
м.Одеса	14582	143	26424655,6	68,5
м.Білгород-Дністровський	550	96	682176,5	1,8
м.Ізмаїл	534	74	384421,3	1,0
м.Іллічівськ	885	122	1996605,5	5,2
м.Котовськ	129	32	243770,5	0,6
м.Теплодар	91	89	54196,5	0,1
м.Южне	193	61	233912,0	0,6
райони				
Ананьівський	106	39	133409,6	0,3
Арцизький	286	63	308335,8	0,8
Балтський	197	47	149316,9	0,4
Білгород-Дністровський	276	46	356061,1	0,9
Біляївський	658	70	1104440,5	2,9
Березівський	339	100	278110,3	0,7
Болградський	390	56	273281,0	0,7
Великомихайлівський	210	68	178076,4	0,5
Іванівський	214	81	146735,3	0,4
Ізмаїльський	625	121	270463,0	0,7
Кілійський	318	60	140565,8	0,4
Кодимський	152	51	117471,5	0,3
Комінтернівський	724	103	1435269,6	3,7
Котовський	93	34	125740,5	0,3
Красноокнянський	108	53	86555,5	0,2
Любашівський	206	67	158132,4	0,4
Миколаївський	226	139	99624,7	0,3
Овідіопольський	1198	159	1710245,1	4,4
Роздільнянський	288	50	188733,1	0,5
Ренійський	185	49	165655,6	0,4
Савранський	90	47	77601,8	0,2
Саратський	222	49	277219,2	0,7
Тарутинський	232	56	330393,7	0,9
Татарбунарський	393	101	153520,3	0,4
Фрунзівський	101	50	83911,0	0,2
Ширяївський	238	87	222287,1	0,6

Таблиця 2

Обсяг реалізованої продукції на одну особу, кількість зайнятих та середня кількість працівників на малих підприємствах у 2013 р., дані Головного управління статистики в Одеській області

	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у розрахунку на одну особу тис.грн.	Кількість зайнятих працівників		Середня кількість працівників (середньооблікова кількість штатних працівників, середня кількість зовнішніх сумісників та працюючих за цивільно-правовими договорами)	
		осіб	у % до під-сумку	осіб	у % до під-сумку
Одеська область	342,4	120966	100,0	112716	100,0
м.Одеса	386,1	72074	59,6	68433	60,7
м.Білгород-Дністровський	329,4	2176	1,8	2071	1,8
м.Ізмаїл	162,9	2459	2,0	2360	2,1
м.Іллічівськ	412,3	5046	4,2	4843	4,3
м.Котовськ	252,9	1016	0,8	964	0,9
м.Теплодар	136,9	407	0,3	396	0,4
м.Южне	220,9	1092	0,9	1059	0,9
райони					
Ананьівський	276,8	550	0,5	482	0,4
Арцизький	272,1	1260	1,0	1133	1,0
Балтський	160,0	1093	0,9	933	0,8
Білгород-Дністровський	223,0	1770	1,5	1597	1,4
Біляївський	326,4	3658	3,0	3384	3,0
Березівський	229,7	1425	1,2	1211	1,1
Болградський	195,3	1632	1,4	1399	1,2
Великомихайлівський	219,6	944	0,8	811	0,7
Іванівський	184,3	893	0,7	796	0,7
Ізмаїльський	167,3	1994	1,6	1617	1,4
Кілійський	108,6	1468	1,2	1294	1,1
Кодимський	189,8	688	0,6	619	0,6
Комінтернівський	459,3	3341	2,8	3125	2,8
Котовський	293,1	490	0,4	429	0,4
Красноокнянський	200,4	494	0,4	432	0,4
Любашівський	216,0	861	0,7	732	0,7
Миколаївський	185,9	656	0,5	536	0,5
Овідіопольський	335,6	5442	4,5	5096	4,5
Роздільнянський	181,6	1214	1,0	1039	0,9
Ренійський	177,7	1051	0,9	932	0,8
Савранський	154,9	572	0,5	501	0,4
Саратський	255,0	1241	1,0	1087	1,0
Тарутинський	345,6	1067	0,9	956	0,9
Татарбунарський	142,7	1286	1,1	1076	1,0
Фрунзівський	189,4	520	0,4	443	0,4
Ширяївський	239,0	1086	0,9	930	0,8

Витрати на персонал на малих підприємствах, 2013 р., дані Головного управління статистики в Одеській області

	Витрати на персонал		у тому числі	
	тис.грн.	у % до під- сумку	тис.грн.	у % до під- сумку
Одеська область	3303926,1	100,0	2423882,8	880043,3
м.Одеса	2162839,1	65,5	1585943,0	576896,1
м.Білгород-Дністровський	54964,3	1,7	40457,5	14506,8
м.Ізмаїл	43182,5	1,3	31613,0	11569,5
м.Іллічівськ	163515,7	4,9	119524,1	43991,6
м.Котовськ	19363,8	0,6	14364,8	4999,0
м.Теплодар	10166,0	0,3	7391,1	2774,9
м.Южне	31094,2	0,9	22713,2	8381,0
райони				
Ананьівський	13520,5	0,4	9925,9	3594,6
Арцизький	22817,8	0,7	16666,4	6151,4
Балтський	23753,9	0,7	17430,7	6323,2
Білгород-Дністровський	38454,7	1,2	28050,5	10404,2
Біляївський	101797,1	3,1	77278,9	24518,2
Березівський	28151,0	0,8	20573,8	7577,2
Болградський	24013,4	0,7	17558,3	6455,1
Великомихайлівський	19340,9	0,6	14080,5	5260,4
Іванівський	21927,4	0,7	16020,1	5907,3
Ізмаїльський	31683,2	1,0	23136,1	8547,1
Кілійський	23389,3	0,7	17125,7	6263,6
Кодимський	13646,0	0,4	10011,5	3634,5
Комінтернівський	104818,0	3,2	76615,4	28202,6
Котовський	11925,9	0,4	8743,3	3182,6
Красноокнянський	10431,0	0,3	7616,8	2814,2
Любашівський	18565,9	0,6	13548,6	5017,3
Миколаївський	10590,7	0,3	7755,3	2835,4
Овідіопольський	148198,5	4,5	108659,9	39538,6
Роздільнянський	23551,1	0,7	17233,6	6317,5
Ренійський	20198,9	0,6	14762,4	5436,5
Савранський	9688,0	0,3	7053,4	2634,6
Саратський	24505,2	0,7	17949,0	6556,2
Тарутинський	21936,5	0,7	16110,4	5826,1
Татарбунарський	21249,0	0,6	15543,6	5705,4
Фрунзівський	9555,6	0,3	7016,0	2539,6
Ширяївський	21091,0	0,6	15410,0	5681,0

Таблиця 4

Фінансові результати діяльності малих підприємств (згідно законодавства) за 2013 рік, дані Головного управління статистики в Одеській області

	Код за КВЕД-2010	Фінансовий результат до оподаткування		Підприємства, які одержали прибуток	
		за 2013 р., тис. грн.	за 2012 р., тис. грн.	тис. грн.	у % до 2012р.
Усього ¹		-134414,7	-839302,8	2187189,2	119,4
Сільське, лісове та рибне господарство	A	492782,7	228102,5	605670,6	136,2
Промисловість	B+C+D+E	-41914,5	-168005,9	123790,5	103,9
Будівництво	F	-168371,3	-211859,9	155764,0	150,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	-105779,2	-272149,9	464363,0	106,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	32287,1	-9004,4	206615,7	119,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	-9660,4	-8479,6	34122,9	147,1
Інформація та телекомунікації	J	15542,9	12302,4	51975,7	130,4
Фінансова та страхова діяльність	K	22229,8	4731,8	77700,3	94,0
Операції з нерухомим майном	L	-336755,8	-278534,8	260889,1	98,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	11349,2	-49032,2	112748,4	126,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	-17254,1	-60623,9	64488,5	204,0
Освіта	P	2522,0	4006,4	5162,5	91,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	-13147,2	-1927,5	10834,2	134,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	-26345,0	-31612,7	2089,0	78,9
Надання інших видів послуг	S	8099,1	2784,9	10974,8	139,3

Продовження таблиці 4

	Код за КВЕД-2010	Підприємства, які одержали збиток		Кількість збиткових підприємств у % до загальної кількості підприємств	
		тис.грн.	у % до 2012р.	2013р.	2012р.
Усього ¹		2321603,9	86,9	31,5	35,0
Сільське, лісове та рибне господарство	A	112887,9	52,1	11,9	19,5
Промисловість	B+C+D+E	165705,0	57,7	35,4	36,3
Будівництво	F	324135,3	102,8	38,6	42,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	570142,2	80,4	33,1	36,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	174328,6	96,0	36,5	40,8
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	43783,3	138,2	36,2	40,4
Інформація та телекомунікації	J	36432,8	132,3	38,9	35,0
Фінансова та страхова діяльність	K	55470,5	71,2	37,1	41,4
Операції з нерухомим майном	L	597644,9	110,1	42,5	43,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	101399,2	73,6	37,1	37,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	81742,6	88,6	34,0	39,8
Освіта	P	2640,5	160,5	35,4	42,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	23981,4	240,3	38,5	39,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	28434,0	83,0	45,1	38,0
Надання інших видів послуг	S	2875,7	56,5	32,7	31,1

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ і без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 році.

Таблиця 5

**Фінансові результати діяльності малих підприємств
(згідно законодавства) за видами промислової діяльності за 2013 рік, дані
Головного управління статистики в Одеській області**

	Код за КВЕД- 2010	Фінансовий результат до оподаткування		Підприємства, які одержали прибуток	
		за 2013р., тис.грн.	за 2012р., тис.грн.	тис.грн.	у % до 2012р.
Промисловість	B+C+D+E	-41914,5	-168005,9	123790,5	103,9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	807,7	178,3	1345,8	301,0
Переробна промисловість	C	-697,6	-30018,2	117505,1	109,1
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10-12	-11083,3	-11413,8	25190,1	86,1
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15	6285,7	2967,0	9167,2	149,9
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16-18	-2901,9	726,3	7029,9	125,0
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	-98,6	-6,4	0,0	-
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	-5528,3	-27760,2	2249,4	191,1
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	144,5	-250,9	544,5	485,7
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22, 23	3720,5	-2668,7	21920,9	104,3
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24, 25	-1854,9	-744,9	8889,4	132,7
машинобудування	26-30	-2270,0	3957,8	9682,9	93,9
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26	199,6	2601,9	1529,5	56,8
виробництво електричного устаткування	27	2175,0	105,8	4129,8	169,1
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	28	-3261,4	170,6	3430,4	86,3
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	29, 30	-1383,2	1079,5	593,2	49,5
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	31-33	12888,7	5175,6	32830,8	119,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	-38572,9	-116583,7	1201,4	17,4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	-3451,7	-21582,3	3738,2	91,8

Продовження таблиці 5

	Код за КВЕД-2010	Підприємства, які одержали збиток		Кількість збиткових підприємств у % до загальної кількості підприємств	
		тис.грн.	у % до 2012р.	2013р.	2012р.
Промисловість	B+C+D+E	165705,0	57,7	35,4	36,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	538,1	200,2	25,0	18,7
Переробна промисловість	C	118202,7	85,8	34,3	36,3
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10–12	36273,4	89,2	38,5	37,2
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13–15	2881,5	91,6	33,6	37,7
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16–18	9931,8	202,8	27,7	27,0
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	98,6	628,0	33,3	33,3
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	7777,7	26,9	31,0	44,2
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21	400,0	110,2	18,2	50,0
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22, 23	18200,4	76,8	35,3	42,1
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24, 25	10744,3	144,3	35,4	42,5
машинобудування	26–30	11952,9	188,1	40,2	33,3
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26	1329,9	1426,9	30,3	17,2
виробництво електричного устаткування	27	1954,8	83,7	39,0	42,4
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	28	6691,8	175,8	43,4	36,4
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	29, 30	1976,4	1645,6	47,1	31,2
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	31–33	19942,1	89,7	31,9	33,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	39774,3	32,2	70,2	60,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	7189,9	28,0	35,9	34,1

Фінансові результати діяльності малих підприємств
(згідно законодавства) за 2013 рік, дані Головного управління статистики в
Одеській області

	Фінансовий результат до оподаткування		Підприємства, які одержали прибуток	
	за 2013 р., тис.грн.	за 2012 р., тис.грн.	тис.грн.	у % до 2012р.
Одеська область ¹	-134414,7	-839302,8	2187189,2	119,4
м.Одеса	-463961,5	-667415,2	1234548,2	116,1
м.Білгород-Дністровський	-6597,1	-3726,2	25907,4	93,3
м.Ізмаїл	9959,7	4766,2	22968,4	136,0
м.Іллічівськ	-96751,6	-116475,8	69898,9	99,0
м.Котовськ	8711,6	4778,8	12172,8	152,4
м.Теплодар	-7088,5	4664,3	1420,9	19,4
м.Южне	10019,7	-4,5	18777,2	157,9
райони				
Ананьївський	13895,1	5109,2	14238,6	148,0
Арцизький	72268,5	6891,7	75204,5	116,4
Балтський	25938,0	14874,4	30093,2	133,6
Білгород-Дністровський	30960,1	11493,9	37685,3	222,7
Біляївський	-23113,3	-92723,7	61334,8	135,9
Березівський	29865,2	7049,9	46642,7	272,7
Болградський	40415,7	1123,7	46912,5	172,5
Великомихайлівський	15953,0	12169,0	20542,5	115,4
Іванівський	6459,0	-9659,1	13494,5	124,2
Ізмаїльський	22194,5	17594,2	31191,2	103,6
Кілійський	3927,9	-26652,5	9595,5	218,2
Кодимський	18661,3	10226,0	20088,3	128,0
Комінтернівський	59569,3	7627,4	103655,3	108,2
Котовський	3435,0	11199,8	15573,6	107,1
Красноокнянський	5974,8	-2094,9	11933,1	225,7
Любашівський	12038,5	16601,9	17574,4	93,1
Миколаївський	-6192,1	-6625,0	6129,3	24,4
Овідіопольський	-40720,7	-3689,9	78580,8	107,8
Роздільнянський	6217,9	-3447,7	15965,1	160,0
Ренійський	6696,5	-82403,9	15754,2	235,4
Савранський	8737,1	12155,2	9156,9	71,1
Саратський	17828,1	-8149,9	20962,2	225,3
Тарутинський	25907,6	20837,1	32812,4	145,9
Татарбунарський	21542,9	19155,8	24119,8	105,7
Фрунзівський	7887,3	1172,1	11629,6	135,8
Ширяївський	24945,8	-5725,1	30625,1	165,4

Продовження таблиці 6

	Підприємства, які одержали збиток		Кількість збиткових підприємств у % до загальної кількості підприємств	
	тис.грн.	у % до 2012р.	2013р.	2012р.
Одеська область ¹	2321603,9	86,9	31,5	35,0
м.Одеса	1698509,7	98,1	37,5	40,7
м.Білгород-Дністровський	32504,5	103,2	32,7	32,4
м.Ізмаїл	13008,7	107,4	30,1	32,4
м.Іллічівськ	166650,5	89,1	44,3	46,5
м.Котовськ	3461,2	107,8	20,2	22,9
м.Теплодар	8509,4	318,1	50,5	50,0
м.Южне	8757,5	73,6	31,0	42,0
райони				
Ананівський	343,5	7,6	20,4	31,6
Арцизький	2936,0	5,1	12,7	16,8
Балтський	4155,2	54,3	21,4	31,5
Білгород-Дністровський	6725,2	123,9	29,5	32,9
Біляївський	84448,1	61,3	33,6	38,1
Березівський	16777,5	166,8	8,5	12,5
Болградський	6496,8	24,9	10,9	13,0
Великомихайлівський	4589,5	81,5	14,6	13,4
Іванівський	7035,5	34,3	14,6	21,4
Ізмаїльський	8996,7	71,9	6,7	22,9
Кілійський	5667,6	18,3	23,0	28,2
Кодимський	1427,0	26,1	16,9	17,5
Комінтернівський	44086,0	50,0	30,9	28,5
Котовський	12138,6	363,9	21,7	18,3
Красноокнянський	5958,3	80,7	19,8	27,3
Любашівський	5535,9	243,6	6,5	11,6
Миколаївський	12321,4	38,8	6,7	16,7
Овідіопольський	119301,5	155,7	28,8	31,7
Роздільнянський	9747,2	72,6	25,7	34,2
Ренійський	9057,7	10,2	33,3	44,4
Савранський	419,8	57,9	10,2	15,5
Саратський	3134,1	18,0	16,1	23,6
Тарутинський	6904,8	415,8	22,4	17,5
Татарбунарський	2576,9	70,5	14,7	17,6
Фрунзівський	3742,3	50,6	18,9	43,8
Ширяївський	5679,3	23,4	8,5	8,5

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ.

База даних для розрахунку групового інтегрального індексу зовнішньої стійкості функціонування підприємств

Узагальнюючий інтегральний індекс стійкого функціонування підприємства певної галузі підприємства в регіоні: сприяє обґрунтуванню рішень щодо визначення рівня стійкості функціонування підприємства і його місця серед підприємств певного регіону України (виду економічної діяльності чи галузі), визначення пріоритетних напрямків розвитку його складових.

Блок 1. Груповий інтегральний індекс зовнішньої стійкості функціонування підприємства: сприяє обґрунтуванню рішень щодо оцінювання впливу чинників зовнішнього середовища на стійкість функціонування підприємства.

1.1. Частковий інтегральний індекс структурної демографії розвитку малого та середнього підприємництва: забезпечує обґрунтування рішень щодо удосконалення механізмів державного управління підтримки розвитку підприємництва в регіоні.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.1.1 - *питома вага малих підприємств в загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності регіону:* відношення кількості малих підприємств відносно загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності помножене на 100, відсоток;

X1.1.2 - *питома вага середніх підприємств в загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності регіону:* відношення кількості середніх підприємств відносно загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності помножене на 100, відсоток;

X1.1.3 - *кількість малих та середніх підприємств на 10 тисяч осіб наявного населення регіону:* відношення кількості малих та середніх підприємств на середньорічну чисельність наявного населення помножене на 10000, децимілле;

X1.1.4 - *питома вага обсягу реалізованої продукції на підприємствах до 9 осіб відносно загального обсягу реалізації у регіоні:* відношення обсягу реалізованої продукції на підприємствах до 9 осіб до загального обсягу реалізації помножене на 100, відсоток;

X1.1.5 - *питома вага обсягу реалізованої продукції на підприємствах від 10 до 49 осіб відносно загального обсягу реалізації у регіоні:* відношення обсягу реалізованої продукції на підприємствах від 10 до 49 осіб до загального обсягу реалізації помножене на 100, відсоток;

X1.1.6 - *питома вага обсягу реалізованої продукції на підприємствах від 50 до 249 осіб відносно загального обсягу реалізації у регіоні:* відношення обсягу реалізованої продукції на підприємствах від 50 до 249 осіб до загального обсягу реалізації помножене на 100, відсоток;

X1.1.7 - *питома вага кількості найманих працівників на підприємствах*

до 9 осіб відносно загальної кількості у регіоні: відношення кількості найманих працівників на підприємствах до 9 осіб до загальної кількості у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.8 - *питома вага кількості найманих працівників на підприємствах від 10 до 49 осіб відносно загальної кількості у регіоні*: відношення кількості найманих працівників на підприємствах від 10 до 49 осіб до загальної кількості у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.9 - *питома вага кількості найманих працівників на підприємствах від 50 до 249 осіб відносно загальної кількості у регіоні*: відношення кількості найманих працівників на підприємствах від 50 до 249 осіб до загальної кількості у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.10 - *питома вага зайнятих працівників на малих підприємствах відносно загальної кількості зайнятих у регіоні*: відношення кількості зайнятих працівників на малих підприємствах до загальної кількості зайнятих у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.11 - *питома вага зайнятих працівників на середніх підприємствах відносно загальної кількості зайнятих у регіоні*: відношення кількості зайнятих працівників на середніх підприємствах до загальної кількості зайнятих у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.12 – *питома вага малих промислових підприємств в загальній кількості промислових підприємств регіону*, відношення кількості малих промислових підприємств до загальної кількості промислових підприємств у регіоні помножене на 100, відсоток;

X1.1.13 - *кількість малих промислових підприємств на 10 тис. наявного населення*: відношення кількості малих промислових підприємств на середньорічну чисельність наявного населення помножене на 10000, децимілле;

X1.1.14 - *питома вага середньорічної кількості найманих працівників малих промислових підприємств в загальній середньорічній кількості найманих працівників промисловості регіону*: відношення середньорічної кількості найманих працівників малих промислових підприємств до загальної середньорічній кількості найманих працівників промисловості регіону помножене на 100, відсоток;

X1.1.15 - *питома вага середньорічної вартості основних промислово-виробничих засобів малих промислових підприємств в загальній середньорічній вартості основних засобів промисловості регіону*: відношення середньорічної вартості основних промислово-виробничих засобів малих промислових підприємств в загальній середньорічній вартості основних засобів промисловості регіону помножене на 100, у відсотках.

X1.1.16 – *питома вага малих сільськогосподарських підприємств в загальній кількості сільськогосподарських підприємств регіону*: відношення кількості малих сільськогосподарських підприємств до загальної кількості сільськогосподарських підприємств регіону помножене на 100, у відсотках;

X1.1.13 - *кількість малих сільськогосподарських підприємств на 10 тис.*

наявного населення: відношення кількість малих сільськогосподарських підприємств на середньорічну чисельність наявного населення помножене на 10000, децимілле;

X1.1.14 - *питома вага середньорічної кількості найманих працівників малих сільськогосподарських підприємств в загальній середньорічній кількості найманих працівників сільського господарства регіону: відношення середньорічної кількості найманих працівників малих сільськогосподарських підприємств до загальної середньорічної кількості найманих працівників сільського господарства регіону помножене на 100, відсоток;*

X1.1.15 - *питома вага середньорічної вартості основних засобів малих сільськогосподарських підприємств в загальній середньорічній вартості основних засобів сільського господарства регіону: відношення середньорічної вартості основних засобів малих сільськогосподарських підприємств в загальній середньорічній вартості основних засобів сільськогосподарських підприємств регіону помножене на 100, відсоток.*

1.2. Частковий інтегральний індекс матеріально-технічного забезпечення агросектору як сировинної бази для промисловості: відображає ступінь зорієнтованості господарств регіону на сільськогосподарське виробництво та їх потенційні можливості.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.2.1 - *питома вага середньорічної кількості найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах в загальній середньорічній кількості найманих працівників регіону: відношення середньорічної кількості найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах до загальної середньорічної кількості найманих працівників регіону помножене на 100, відсоток;*

X1.2.2 - *питома вага середньорічної вартості основних засобів сільськогосподарських підприємств в загальній середньорічній вартості основних засобів регіону: відношення середньорічної вартості основних засобів сільськогосподарських підприємств до загальної середньорічної вартості основних засобів регіону помножене на 100, відсоток;*

X1.2.3 - *посівна площа зернових культур;*

X1.2.4 - *посівна площа технічних культур;*

X1.2.5 - *посівна площа картоплі і овоче-бажанних культур;*

X1.2.6 - *посівна площа кормових культур;*

X1.2.7 - *поголів'я великої рогатої худоби;*

X1.2.8 - *поголів'я свиней;*

X1.2.9 - *поголів'я овець та кіз;*

X1.2.10 - *поголів'я птиці.*

1.3. Частковий інтегральний індекс інвестиційних переваг регіону: сприяє обґрунтуванню рішень щодо вкладання інвестицій в економіку кожного з регіонів.

Розраховується за допомогою наступних показників:

X1.3.1 - *середньорічна вартість основних засобів регіону;*

X1.3.2 - *питома вага основних засобів промисловості у загальному обсязі основних засобів регіону*: відношення вартості основних засобів промислових підприємств до загальної середньорічної вартості основних засобів регіону помножене на 100, відсоток;

X1.3.3 - *питома вага основних засобів сільського господарства у загальному обсязі основних засобів регіону*: відношення середньорічної вартості основних засобів сільського господарства до загального обсягу основних засобів регіону, відсоток;

X1.3.4 - *коефіцієнт зношеності основних засобів у промисловості регіону*, відсоток (дестимулятор);

X1.3.5 - *коефіцієнт зношеності основних засобів у сільському господарстві регіону*, відсоток (дестимулятор);

X1.3.6 - *кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації, до загальної кількості інноваційних підприємств регіону*, відсоток;

X1.3.7 – *питома вага обсягу інвестицій в основний капітал підприємств малого бізнесу відносно загального обсягу інвестицій в основний капітал регіону*, відсоток;

X1.3.8 - *обсяг прямих іноземних інвестицій в регіон*, млн. дол. США;

X1.3.9 – *питома вага обсягу введених в дію основних засобів малих підприємств відносно загального обсягу вводу в дію основних фондів*, відсоток;

X1.3.10 - *коефіцієнт вводу в дію основних засобів на малих підприємствах промисловості регіону*, у відсотках;

X1.3.11 - *коефіцієнт вводу в дію основних засобів на малих сільськогосподарських підприємствах регіону*, у відсотках;

X1.3.12 - *обсяг виробництва продукції промисловості на одну особу населення регіону*, тис. грн. на 1 особу;

X1.3.13 - *обсяг виробництва продукції сільського господарства на одну особу населення регіону*: тис. грн. на 1 особу;

X1.3.14 - *роздрібний товарообіг підприємств регіону*, тис. грн.;

X1.3.15 - *обсяг експорту продукції регіону*, млн. дол. США;

X1.3.16 - *питома вага земель сільськогосподарського призначення від загальної площі землі регіону*, у відсотках.

1.4. Частковий інтегральний індекс фінансового потенціалу малого та середнього підприємництва регіону: забезпечує обґрунтування рішень щодо забезпечення даних суб'єктів підприємницької діяльності регіону фінансами.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.4.1 - *питома вага середньорічної дебіторської заборгованості підприємств малого та середнього бізнесу регіону в загальному обсязі дебіторської заборгованості регіону*, у відсотках (дестимулятор);

X1.4.2 - *питома вага середньорічної кредиторської заборгованості підприємств малого та середнього бізнесу регіону в загальному обсязі кредиторської заборгованості*, у відсотках (дестимулятор);

X1.4.3 - *питома вага малих підприємств, які одержали прибуток від фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, до їх загальної кількості у регіоні, у відсотках;*

X1.4.4 - *питома вага середніх підприємств, які одержали прибуток від фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування, до їх загальної кількості у регіоні, у відсотках;*

X1.4.5 - *питома вага малих підприємств, які одержали чистий прибуток, до їх загальної кількості у регіоні, у відсотках;*

X1.4.6 - *питома вага середніх підприємств, які одержали чистий прибуток, до їх загальної кількості у регіоні, у відсотках.*

1.5. Частковий інтегральний індекс інвестиційної привабливості малого та середнього бізнесу у регіоні: сприяє обґрунтуванню рішень щодо ступеню ефективності використання основних елементів виробничого процесу на малих і середніх підприємствах регіону.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.5.1 - *фондовіддача основних засобів малих підприємств регіону: відношення валового регіонального продукту до середньорічної вартості основних засобів регіону, грн.;*

X1.5.2 - *продуктивність праці на малих підприємствах регіону: відношення валового регіонального продукту до середньорічної кількості найманих працівників у регіоні, грн./ осіб.*

1.6. Частковий інтегральний індекс комунікаційної інфраструктури регіону: допомагає в обґрунтуванні рішень щодо розвитку комунікацій у регіоні.

Розраховується за допомогою наступних показників:

X1.6.1 - *довжина автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям регіону, км;*

X1.6.2 - *експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування регіону, км;*

X1.6.3 - *монтована ємність автоматичних телефонних станцій, тис. номерів.*

1.7. Частковий інтегральний індекс комерційної інфраструктури регіону: забезпечує обґрунтування рішень щодо сприяння формуванню комерційної структури регіону.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.7.1 - *середня кількість об'єктів роздрібної торгівлі в регіоні, тис. один.;*

X1.7.2 - *середня кількість об'єктів ресторанного господарства у розрахунку на 10 тисяч наявного населення регіону: відношення середньорічної кількості об'єктів роздрібної торгівлі у регіоні до середньорічної чисельності наявного населення регіону помножене на 10000, тис. один./осіб;*

X1.7.3 - *середня кількість місць на об'єктах ресторанного господарства в регіоні у розрахунку на 10 тисяч наявного населення: відношення середньорічної кількості місць на об'єктах ресторанного*

господарства до середньорічної чисельності наявного населення регіону помножене на 10000, децимілле.

X1.7.4 – *Середньорічна торгова площа магазинів в регіоні*: полусума торгової площі магазинів регіону на початок і кінець звітнього року, тис. кв.м.

1.8. Частковий інтегральний індекс розвитку ринку праці регіону: забезпечує прийняття рішень щодо визначення ступеню розвитку ринку праці на регіональному рівні.

Розраховується за допомогою таких показників:

X1.8.1 - *рівень працездатності усього населення регіону на початок року*: відношення працездатного населення працездатного віку на початок року до чисельності усього наявного населення регіону на початок року помножене на 100, у відсотках;

X1.8.2 - *коефіцієнт демографічного навантаження пенсіонерами у регіоні на початок року*: відношення чисельності населення пенсійного віку на початок року до чисельності працездатного населення в робочому віці на початок року помножене на 1000, в проміле (дестимулятор);

X1.8.3 - *коефіцієнт демографічного навантаження дітьми у регіоні на початок року*: відношення чисельності населення доробочого віку на початок року до чисельності працездатного населення в робочому віці на початок року помножене на 1000, в проміле (дестимулятор);

X1.8.4 - *рівень повної зайнятості населення регіону на початок року*: відношення чисельності зайнятого населення у віці 15-70 років у регіоні на початок року до чисельності наявного населення регіону зазначеного віку на початок року помножене на 100, у відсотках;

X1.8.5 - *рівень повної зайнятості жінок у регіоні на початок року*: відношення чисельності жінок, зайнятих трудовою діяльністю, у віці 15-70 років на початок року до наявного населення зазначеного віку регіону на початок року помножене на 100, у відсотках;

X1.8.6 - *рівень економічної активності населення регіону на початок року*: відношення кількості економічно активного населення на початок року у регіоні до всього населення зазначеного віку у регіоні на початок року помножене на 100, у відсотках;

X1.8.7 - *рівень зайнятості молоді у регіоні на кінець року*: відношення кількості найманих працівників у віці 15-34 роки на кінець року до загальної кількості найманих працівників у регіоні на кінець року помножене на 100, у відсотках;

X1.8.8 - *рівень фактичного безробіття (за методологією МОП)*: відношення кількості безробітних віком 15–70 років до економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку, що мешкає у регіоні, помножене на 100, у відсотках (дестимулятор).

X1.8.9- *рівень жіночого безробіття (за методологією МОП)*: відношення кількості безробітних віком 15–70 років жіночої статі до економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку, що мешкає у регіоні, помножене на 100, у відсотках (дестимулятор).

X1.8.10 - *рівень безробіття міського населення(за методологію МОП):* відношення кількості безробітних віком 15–70 років, що мешкає у місті до економічно активного населення (робочої сили) зазначеного віку у регіоні помножене на 100, у відсотках (дестимулятор).

X1.8.11 - *рівень офіційно зареєстрованого безробіття:* відношення чисельності безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості населення, до середньорічної чисельності населення працездатного віку, що мешкає на території регіону, помножене на 100, у відсотках (дестимулятор).

X1.8.12 - *навантаження незайнятих трудовою діяльністю громадян на одне вільне робоче місце, вакансію:* відношення кількості зареєстрованих у державній службі зайнятості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, до кількості вільних робочих місць, вакантних посад, заявлених підприємствами, установами та організаціями (дестимулятор).

1.9. Частковий індекс освітнього потенціалу регіону: доповнює обґрунтування рішень щодо кадрового забезпечення трудовими ресурсами економіки регіону.

Розраховується за допомогою наступних показників:

X1.9.1 - *кількість студентів, що здобули освіту у вищих учбових закладах I-II рівнів акредитації регіону, тис. осіб;*

X1.9.2 - *кількість студентів, що здобули освіту у вищих учбових закладах III-IV рівнів акредитації регіону, тис. осіб;*

X1.9.3 - *кількість підготовлених кваліфікованих робітників у професійно-технічних закладах освіти регіону, тис. осіб;*

X1.9.4 - *питома вага найманих працівників, що закінчили вищі навчальні заклади, у відсотках;*

X1.9.5 - *питома вага найманих працівників, що навчилися новим професіям і підвищили кваліфікацію, у відсотках.*

1.10. Частковий інтегральний індекс рівня мотивації найманих працівників до продуктивної праці: забезпечує обґрунтування рішень щодо гнучкого механізму соціального захисту найманих працівників в сучасних ринкових умовах.

Розраховується за допомогою наступних показників:

X1.10.1 – *середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників:* відношення суми нарахованого фонду оплати праці за рік на середньорічну кількість найманих працівників та 12 міс., грн.;

X1.10.2 – *індекс середньомісячної реальної заробітної плати:* відношення ланцюгового індексу середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників до ланцюгового індексу споживчих цін, тобто індексу інфляції;

X1.10.3 – *питома вага нарахованого фонду оплати праці в доходах населення регіону:* відношення нарахованого фонду оплати праці до доходів населення помножене на 100, у відсотках;

X1.10.4 – *питома вага нарахованого фонду оплати праці в валовому регіональному продукті, тобто зарплатомісткість:* відношення

нарахованого фонду оплати праці до валового регіонального продукту помножене на 100, у відсотках;

X1.10.5 – *питома вага зайнятих неповний робочий день (тиждень)*: відношення зайнятих неповний робочий день (тиждень) до середньої облікової чисельності працюючих помножене на 100, у відсотках (дестимулятор);

X1.10.6 - *питома вага зайнятих, що перебувають у вимушених відпустках з ініціативи адміністрації*: відношення зайнятих, що перебувають у вимушених відпустках з ініціативи адміністрації, до середньої облікової чисельності працюючих помножене на 100, у відсотках (дестимулятор);

X1.10.7 - *коефіцієнт вибуття*: відношення чисельності працівників, що вибули, до середньої облікової чисельності працюючих помножене на 100, у відсотках (дестимулятор);

X1.10.8 - *коефіцієнт прибуття*: відношення прийнятих на роботу до середньої облікової чисельності працюючих помножене на 100, у відсотках;

X1.10.9 - *рівень травматизму, пов'язаного з виробництвом*: відношення кількості потерпілих на середньорічну кількість працюючих помножене на 1000, у проміллях (дестимулятор);

X1.10.10 - *рівень загиблих від травматизму, пов'язаного з виробництвом*: відношення кількості загиблих від травматизму, пов'язаного з виробництвом на середньорічну кількість працюючих помножене на 1000, у проміллях (дестимулятор);

X1.10.11 – *питома вага працюючих в несприятливих умовах*: відношення кількості працюючих в несприятливих умовах до середньої облікової чисельності працюючих помножене на 100, у відсотках (дестимулятор);

X1.10.12 - *кількість фахівців вищої кваліфікації (докторів і кандидатів наук), які зайняті в економіці регіону, осіб*;

X1.10.13 - *кількість підготовлених кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами регіону, тис. осіб*;

X1.10.14 - *питома вага найманих працівників, що навчились новим професіям*: відношення кількості найманих працівників, що навчились новим професіям, до середньорічної кількості працівників у регіоні помножене на 100, у відсотках;

X1.10.15 - *питома вага найманих працівників, що підвищили кваліфікацію*: відношення кількості найманих працівників, що підвищили кваліфікацію, до середньорічної кількості працівників у регіоні помножене на 100, у відсотках;

X1.10.16. – *чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, осіб*;

X1.10.17. – *загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн.*;

X1.10.18. – *Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості, одиниць*;

X1.10.19. - *Питома вага найманих працівників, що закінчили вищі навчальні заклади*: відношення кількості найманих працівників, що закінчили вищі навчальні заклади, до середньорічної кількості працівників у регіоні помножене на 100, у відсотках.

**Система індикаторів оцінки внутрішньої стійкості функціонування
малих підприємств**

Назва показника	Алгоритм розрахунку
К 2.1.1.1 - Індекс доходу від реалізації продукції, робіт, послуг (ВД),	$I_{ВД} = \frac{ВД_1}{ВД_0}$ де: ВД ₀ та ВД ₁ - дохід від реалізації продукції, робіт, послуг відповідно за попередній та поточний рік
К 2.1.1.2 - Коефіцієнт поточної ліквідності або коефіцієнт загальної ліквідності чи коефіцієнт покриття, грн (К _{п.л.})	$K_{п.л.} = \frac{ОА}{ПЗ} \frac{В_{м.п.}}{Д_{м.п.}}$ де: ОА – оборотні активи, тис. грн.; В _{м.п.} - витрати майбутніх періодів, тис. грн.; ПЗ – поточні зобов'язання, тис. грн.; Д _{м.п.} - доходи майбутніх періодів, тис. грн.
К 2.1.1.3 - Коефіцієнт швидкої ліквідності або коефіцієнт "лакмусового папірця", грн. (К _{ш.л.})	$K_{ш.л.} = \frac{ОА - З}{ПЗ} \frac{В_{м.п.}}{Д_{м.п.}}$ де: ОА – оборотні активи, тис. грн.; В _{м.п.} - витрати майбутніх періодів, тис. грн.; ПЗ – поточні зобов'язання, тис. грн.; Д _{м.п.} - доходи майбутніх періодів, тис. грн. З – запаси, тис. грн.
К 2.1.1.4 - Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн (К _{а.л.})	$K_{а.л.} = \frac{ГК}{ПЗ} \frac{Д_{м.п.}}{Д_{м.п.}}$ де: ПЗ – поточні зобов'язання, тис. грн.; Д _{м.п.} - доходи майбутніх періодів, тис. грн. ГК – грошові кошти та їх еквіваленти, тис. грн
К 2.1.1.5 - Коефіцієнт оборотності запасів (К _{оз})	$K_{оз} = \frac{ZQ}{(З_п - З_к) : 2}$ де: ZQ - собівартість реалізованої продукції, тис. грн.; З _п , З _к - запаси відповідно на початок і кінець року, тис. грн

<p>К 2.1.1.6 - Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості ($K_{\text{одз}}$)</p>	$K_{\text{одз}} = \frac{\text{ВД}}{(\text{ДЗ}_{\text{п}} + \text{ДЗ}_{\text{к}}) : 2}$ <p>де: ВД – дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.; $\text{ДЗ}_{\text{п}}, \text{ДЗ}_{\text{к}}$ - дебіторська заборгованість відповідно на початок і кінець року, тис. грн</p>
<p>К 2.1.1.7 - Період інкасації. дні (D_i)</p>	$D_i = \frac{D}{K_{\text{одз}}}$ <p>де: D – середньостатистична тривалість періоду (року) (360); $K_{\text{одз}}$ - коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості</p>
<p>К 2.1.1.8 - Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості ($K_{\text{окз}}$)</p>	$K_{\text{окз}} = \frac{ZQ}{(\text{КЗ}_{\text{п}} + \text{КЗ}_{\text{к}}) : 2}$ <p>де: ZQ - собівартість реалізованої продукції, тис. грн.; $\text{КЗ}_{\text{п}}, \text{КЗ}_{\text{к}}$ - поточні зобов'язання відповідно на початок і кінець року, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.1.9 - Середня тривалість погашення короткострокової заборгованості, дні ($\bar{D}_{\text{кз}}$)</p>	$\bar{D}_{\text{кз}} = \frac{D}{K_{\text{окз}}}$ <p>де: D – середньостатистична тривалість періоду (року) (360); $K_{\text{одз}}$ - коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості</p>
<p>К 2.1.1.10 - Коефіцієнт концентрації власного капіталу або коефіцієнт незалежності чи коефіцієнт автономії ($K_{\text{квк}}$)</p>	$K_{\text{квк}_{\text{н(к)}}} = \frac{\text{ВК}_{\text{н(к)}}}{A_{\text{н(к)}}}$ <p>де: $\text{ВК}_{\text{н(к)}}$ – власний капітал на початок (кінець) року, тис. грн.; $A_{\text{н(к)}}$ – активи підприємства на початок (кінець) року, тис. грн., або</p> $K_{\text{квк}_i} = \frac{(\text{ВК}_{\text{н}} + \text{ВК}_{\text{к}}) : 2}{(A_{\text{н}} + A_{\text{к}}) : 2}$ <p>де i- поточний рік</p>

<p>К 2.1.1.11 - Коефіцієнт співвідношення власного капіталу до позикового, грн. ($K_{П/В}$)</p>	$K_{П/В} = \frac{ПК}{ВК}$ <p>де: ВК – власний капітал, тис. грн.; ПК – позиковий капітал, тис. грн</p>
<p>К 2.1.1.12 - Питома вага обсягу податків, зборів (обов'язкових платежів) в загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), % ($d_{ОП}$)</p>	$d_{ОП} = \frac{ОП}{ОВ} \times 100, \%$ <p>де: ОП - обсяг податків, зборів (обов'язкових платежів), тис. грн.; ОВ - загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн.</p>
<p>К 2.1.1.13 - Зміна залишків готової продукції, тис. грн. ($\Delta ГП$)</p>	$\Delta ГП = ГП_{к} - ГП_{н}$ <p>де: $ГП_{н}, ГП_{к}$ – залишки готової продукції на початок і кінець року, тис. грн</p>
<p>К 2.1.2.1 - Індекс обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг ($I_{РП}$)</p>	$I_{РП} = \frac{РП_1}{РП_0}$ <p>де: $РП_1$ – обсяг реалізованої продукції в поточному році, тис. грн.; $РП_0$ - обсяг реалізованої продукції у році, що передуює попередньому, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.2.2 - Частка обсягу реалізованої продукції в обсязі валового регіонального продукту, % ($d_{РП/ВРП}$)</p>	$d_{РП/ВРП} = \frac{РП_1}{ВРП} \times 100, \%$ <p>де: РП - обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг, тис. грн; ВРП – валовий регіональний продукт, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.2.3 - Частка обсягу продукції підприємства в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості регіону, % ($d_{РП/РП_{пром}}$)</p>	$d_{РП/РП_{пром}} = \frac{РП_1}{\Sigma РП_{пром}} \times 100, \%$ <p>де: $РП_1$ - обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг і-того підприємства, тис. грн; $\Sigma РП_{пром}$ – обсяг реалізованої продукції промисловості регіону, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.2.4 - Частка обсягу продукції підприємства в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств малого бізнесу регіону, % ($d_{РП/РП_{МБ}}$)</p>	$d_{РП/РП_{МБ}} = \frac{РП_1}{\Sigma РП_{МБ}} \times 100, \%$ <p>де: $РП_1$ - обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг і-того підприємства, тис. грн; $\Sigma РП_{МБ}$ – обсяг реалізованої продукції підприємствами мало-го бізнесу, тис. грн.</p>

К 2.1.3.1 - Зміна залишків незавершеного виробництва, тис. грн. (ΔNB)	$\Delta NB = NB_{к} - NB_{н};$ де: $NB_{н}, NB_{к}$ – залишки незавершеного виробництва на початок і кінець року, тис. грн
К 2.1.3.2 -Співвідношення між штатними та позаштатними працівниками, осіб ($K_{шт./позашт.}$)	$K_{шт./позашт.} = \frac{T_{штат.}}{T_{позашт.}},$ де: $\bar{T}_{штат.}$ - середньооблікова кількість штатних працівників; $\bar{T}_{позашт.}$ - середньооблікова кіль-кість позаштатних працівників, що працюють за цивільно-правовими договорами та зовнішні сумісники
К 2.1.3.3 - Питома вага позаштатних працівників в загальній кількості працівників, % ($d_{T_{позашт.}}$)	$d_{T_{позашт.}} = \frac{T_{позашт.}}{T_{заг.}} \times 100, \%$ де: $\bar{T}_{заг.}$ - середньооблікова кількість працівників, осіб; $\bar{T}_{позашт.}$ - середньооблікова кіль-кість позаштатних працівників, що працюють за цивільно-правовими договорами та зовнішні сумісники, осіб
К 2.1.4.1 - Індекс фізичного обсягу виробництва (I_Q),	$I_Q = \frac{Q_1}{Q_0}$ $Q = PP + ПФ;$ де: Q_1 – обсяг виготовленої продукції в поточному році, тис. грн; Q_0 - обсяг виготовленої продукції у базовому році, тис. грн.; ПФ – продукція (роботи, послуги) власного виробництва для внутрішніх потреб підприємства, тис. грн.;
К 2.1.4.2 - Продуктивність праці одного найманого працівника (\bar{q}), тис. грн./осіб.	$\bar{q} = \frac{Q}{T};$ де: Q - обсяг виготовленої продукції, тис. грн.; \bar{T} - середньооблікова кількість штатних працівників, осіб
К 2.1.4.3 - Середньогодинна продуктивність праці одного робітника, тис.грн./люд.-год. ($\bar{q}_{год.}$)	$\bar{q}_{год.} = \frac{Q}{T_{люд.-год.}}$ де: Q – обсяг виготовленої продукції, тис. грн; $T_{люд.-год.}$ – годинний фонд робочого часу, люд.-год.

<p>К 2.1.4.4 - Дохід від реалізації продукції у розрахунку на одного найманого працівника, грн./особа ($R_{дох.}$)</p>	$R_{дох.} = \frac{ВД}{\bar{T}_{заг.}}$ <p>де: ВД - дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн.; $\bar{T}_{заг.}$ - середньооблікова кількість працівників, осіб</p>
<p>К 2.1.4.5 - Матеріалоємність продукції, грн./ грн. ($M/Є$)</p>	$M/Є = \frac{МВ}{Q}$ <p>де: Q – обсяг виготовленої продукції, тис. грн.; МВ – матеріальні витрати (за вирахуванням вартості зворотних відходів), тис. грн.</p>
<p>К 2.1.4.6 - Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції, грн./грн. ($K_{\frac{ОВ}{РП}}$)</p>	$K_{\frac{ОВ}{РП}} = \frac{ОВ}{РП}$ <p>де: $\Sigma ОВ$ – загальна сума операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн.; РП – реалізована продукція, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.4.7 - Питома вага матеріальних витрат в загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), % ($d_{МВ}$)</p>	$d_{МВ} = \frac{МВ}{ОВ} \times 100, \%$ <p>де: МВ – матеріальні витрати (за вирахуванням вартості зворотних відходів), тис. грн.; ОВ - загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн.</p>
<p>К 2.1.4.8 - Питома вага амортизації в обсязі операційних витрат з реалізації продукції, робіт, послуг, %</p>	$d_A = \frac{A}{ОВ} \times 100, \%$ <p>де: річна сума амортизації, тис. грн</p>
<p>К 2.1.4.9 - Коефіцієнт співвідношення темпів росту продуктивності праці та темпів росту середньої заробітної плати (К)</p>	$K = \frac{T_{Pq}}{T_{Pz}}$ <p>де: T_{Pq} - темп росту продуктивності праці; T_{Pz} - темп росту середньої заробітної плати</p>
<p>К 2.1.5.1 - Індекс середньої вартості основного капіталу, що вибув, тис. грн.</p>	$I_{ОК_{виб.}} = \frac{ОК_{виб.1}}{ОК_{виб.0}}$ <p>де: $ОК_{виб.0}$, $ОК_{виб.1}$ - середня вартість основного капіталу, що вибув, відповідно за попередній та звітний роки, тис. грн.</p>

<p>К 2.1.5.2 - Частка інвестицій на придбання раніше існуючих основних засобів в загальному обсязі інвестицій в матеріальні активи, % ($d_{стар.О.Ф.}$)</p>	$d_{стар.О.Ф.} = \frac{О.Ф._{стар.}}{I_{МА}} \times 100, \%$ <p>де: $О.Ф._{стар.}$ – обсяг інвестицій на придбання раніше існуючих основних засобів, тис. грн.; $I_{МА}$ – інвестиції в матеріальні активи, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.5.3 - Частка інвестицій на придбання нових основних фондів в загальному обсязі інвестицій в матеріальні активи, % ($d_{нов.О.Ф.}$)</p>	$d_{нов.О.Ф.} = \frac{О.Ф._{нов.}}{I_{МА}} \times 100, \%$ <p>де: $О.Ф._{нов.}$ – обсяг інвестицій на придбання раніше існуючих основних засобів, тис. грн.; $I_{МА}$ – інвестиції в матеріальні активи, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.5.4 - Коефіцієнт співвідношення між інвестиціями на придбання старих та нових основних фондів, грн./грн. ($K_{СН}$)</p>	$K_{СН} = \frac{О.Ф._{стар.}}{О.Ф._{нов.}}$ <p>де: $О.Ф._{стар.}$ – обсяг інвестицій на придбання раніше існуючих основних засобів, тис. грн.; $О.Ф._{нов.}$ – обсяг інвестицій на придбання раніше існуючих основних засобів, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.5.5 - Питома вага витрат на програмне забезпечення в витратах на інформатизацію, %</p>	$d_{ПЗ} = \frac{ПЗ}{B_{інф.}} \times 100, \%$ <p>де: $B_{інф.}$ – витрати на інформати-зацію, тис. грн; ПЗ – витрати на програмне забезпечення, тис. грн</p>
<p>К 2.1.5.6 - Питома вага витрат на обчислювальну техніку в витратах на інформатизацію, %</p>	$d_{ОТ} = \frac{ОТ}{B_{інф.}} \times 100, \%$ <p>де: $B_{інф.}$ – витрати на ін формати-зацію, тис. грн; ОТ – витрати на обчислювальну техніку, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.6.1 - Індекс валових капітальних інвестицій ($I_{ВКІ}$)</p>	$I_{ВКІ} = \frac{ВКІ_1}{ВКІ_0},$ <p>де: $ВКІ_0$ та $ВКІ_1$ – валові капітальні інвестиції відповідно у базовому (попередньому) та звітному роках, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.6.2 - Індекс інвестицій у матеріальні активи ($I_{I_{МА}}$)</p>	$I_{I_{МА}} = \frac{I_{МА1}}{I_{МА0}},$ <p>де: $I_{МА0}$, $I_{МА1}$ – інвестиції у матеріальні активи відповідно у базовому (попередньому) та звітному роках, тис. грн.</p>

<p>К 2.1.6.3 - Індекс витрат на технологічні інновації ($I_{ВТІ}$)</p>	$I_{ВТІ} = \frac{ВТІ_1}{ВТІ_0},$ <p>де: $ВТІ_0, ВТІ_1$ – витрати на технологічні інновації відповідно у базовому (попередньому) та звітному роках, тис. грн.</p>
<p>К 2.1.6.4 - Індекс витрат на інформатизацію ($I_{ВІ}$)</p>	$I_{ВІ} = \frac{ВІ_1}{ВІ_0},$ <p>де: $ВІ_0, ВІ_1$ – витрати на інформатизацію відповідно у базовому (попередньому) та звітному роках, тис. грн.</p>
<p>К 2.2.1 - Питома вага штатних працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня), % ($d_{ТНРЧ}$)</p>	$d_{ТНРЧ} = \frac{T_{НРЧ}}{\bar{T}_{штат}} \times 100, \%$ <p>де: $T_{НРЧ}$ – кількість штатних працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня), осіб; $\bar{T}_{штат}$ – середньооблікова кількість штатних працівників, осіб</p>
<p>К 2.2.2 - Індекс середньооблікової кількості штатних працівників, осіб ($I_{\bar{T}_{штат}}$)</p>	$I_{\bar{T}_{штат}} = \frac{\bar{T}_{штат,1}}{\bar{T}_{штат,0}}$ <p>де: $\bar{T}_{штат,1}$ – середньооблікова кількість штатних працівників у звітному році, осіб; $\bar{T}_{штат,0}$ – середньооблікова кількість штатних працівників у базовому (попередньому) році, осіб</p>
<p>К 2.2.3 - Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн./осіб ($\bar{З}_{міс.}$)</p>	$\bar{З}_{міс.} = \frac{\Phi ЗП_{штат}}{\bar{T}_{штат} \times 12}$ <p>де: $\Phi ЗП_{штат}$ – фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн; $\bar{T}_{штат}$ – середньооблікова кількість штатних працівників, осіб</p>
<p>К 2.2.4 - Індекс реальної заробітної плати, ланцюговий ($I_{\bar{З}_{реальн}}$)</p>	$I_{\bar{З}_{реальн}} = \frac{I_{\bar{З}_{ном.}}}{I_{P_{спож.}}}$ <p>де: $I_{\bar{З}_{ном.}}$ – ланцюговий індекс номінальної заробітної плати; $I_{P_{спож.}}$ – ланцюговий індекс споживчих цін або індекс інфляції</p>

<p>К 2.2.5 - Зарплатомісткість, грн./ грн. (З/М)</p>	$З/М = \frac{\Phi ЗП_{заг.}}{РП}$ <p>де: РП - обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг, тис. грн; $\Phi ЗП_{заг.}$ – загальний фонд оплати праці, тис. грн.</p>
<p>К 2.2.6 - Питома вага витрат на навчальні відпустки, у зв'язку з реорганіза-цією та скороченням штатів, доплати в разі тимчасової втрати працездатності у витратах на оплату праці, % ($d_{навч.відп.}$)</p>	$d_{навч.відп.} = \frac{B_{навч.відп.}}{B_{прац.}} \times 100, \%$ <p>де: $B_{навч.відп.}$ – витрати на навчальні відпустки, у зв'язку з реорганізацією та скороченням штатів, доплати в разі тимчасової втрати працездатності, тис. грн.; $B_{прац.}$- витрати на оплату праці, тис. грн</p>
<p>К 2.2.7 - Питома вага витрат на оплату праці у загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), % ($d_{оп}$)</p>	$d_{оп} = \frac{B_{прац.}}{ОВ} \times 100, \%$ <p>де: $B_{прац.}$ – витрати на оплату праці, грн.; ОВ - загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), грн.</p>
<p>К 2.2.8 - Індекс відрахувань на соціальні заходи ($I_{всз}$)</p>	$I_{всз} = \frac{ВСЗ_1}{ВСЗ_0},$ <p>де: $ВСЗ_0, ВСЗ_1$ – відрахування на соціальні заходи відповідно у базовому (попередньому) та звітному роках, тис. грн.</p>
<p>К 2.2.9 - Питома вага відрахувань на соціальні заходи у загальному обсязі операційних витрат з реалізованої продукції, робіт, послуг, % ($d_{сз}$)</p>	$d_{сз} = \frac{B_{соц.зах.}}{ОВ} \times 100, \%$ <p>де: $B_{соц.зах.}$ – витрати на соціальні заходи, грн.; ОВ - загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг), грн.</p>
<p>К 2.2.10 - Коефіцієнт співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві до середньої заробітної плати за даним видом діяльності ($K_{\bar{z}}$)</p>	$K_{\bar{z}} = \frac{\bar{z}_{міс.}}{\bar{z}_{міс.i}},$ <p>де: $\bar{z}_{міс.i}$ - середньомісячна номінальна заробітна плата за і-тим видом діяльності, грн.; $\bar{z}_{міс.}$ - середньомісячна номіналь-на заробітна плата штатного працівника, грн.</p>
<p>К 2.3.1 - Індекс витрат на енергію (тепло-, електроенергію), (I_{BE})</p>	$I_{BE} = \frac{BE_1}{BE_0},$ <p>де: BE_0, BE_1 - витрати на енергію (тепло-, електро-енергію), тис. грн.</p>

К 2.3.2 - Індекс витрат на паливо, тис. грн. $I_{ВП}$	$I_{ВП} = \frac{ВП_1}{ВП_0}$ де: $ВП_0, ВП_1$ - витрати на паливо, тис. грн.
К 2.4.1 - Індекс орендної плати ($I_{оп}$)	$I_{ВЕ} = \frac{ВЕ_1}{ВЕ_0}$ де: $ОП_0, ОП_1$ - орендна плата, тис. грн.
К 2.4.2 - Індекс тарифів на послуги пошти та зв'язку ($I_{ТППЗ}$)	$I_{ТППЗ} = \frac{ТППЗ_1}{ТППЗ_0}$ де: $ТППЗ_0, ТППЗ_1$ - тарифи на послуги пошти та зв'язку, грн.
К 2.4.3 - Індекс споживчих цін ($I_{Р_{спож}}$)	$I_{Р_{спож}} = \frac{Р_{спож.1}}{Р_{спож.0}}$ де: $Р_{спож.0}, Р_{спож.1}$ - споживчі ціни, грн.
К 2.4.4 - Індекс ціни виробників промислової продукції ($I_{Р_{пп}}$)	$I_{Р_{пп}} = \frac{Р_{пп1}}{Р_{пп0}}$ де: $Р_{пп0}, Р_{пп1}$ - ціни виробників промислової продукції, грн.
К 2.4.5 - Індекс цін на будівельно-монтажні роботи ($I_{Р_{бмр}}$)	$I_{Р_{бмр}} = \frac{Р_{бмр1}}{Р_{бмр0}}$ де: $Р_{бмр0}, Р_{бмр1}$ - ціни на будівельно-монтажні роботи, грн.
К 2.4.6 - Індекс цін реалізації продукції сільськими підприємствами ($I_{Р_{сп}}$)	$I_{Р_{сп}} = \frac{Р_{сп1}}{Р_{сп0}}$ де: $Р_{сп0}, Р_{сп1}$ - ціни реалізації продукції сільськими підприємствами, грн.

Наукове видання

**Ковальов Анатолій Іванович
Муратов Олег Михайлович
Балджи Марина Дмитрівна
Карпов Володимир Анатолійович
Сментина Наталія Валентинівна
Дарієнко Ольга Вікторівна
Корольова Тетяна Сергіївна
Котова Інна Миколаївна
Павлова Тетяна Володимирівна**

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Монографія

За редакцією авторів

Підписано до друку 12.11.2014
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 10,40
Наклад 300 прим. Зам. № 1170

Видавництво «Атлант» ВОІ СОІУ
65029, м. Одеса, Ольгіївський узвіз, 8,
Свідоцтво ДК №3564 від 31.08.2009
Тел. 728-45-71
e-mail: ev_atlant@mail.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 1373 від 28.05.2003 р.